

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Jana Slámová

Odsun Němců z Karlovarska 1945 – 1947

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Praha 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20. 4. 2018

Jana Slámová

Bibliografická citace

Odsun Němců z Karlovarska 1945 – 1947 [rukopis] : bakalářská práce / Jana Slámová; vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc. – Praha, 2018. -- 89 s.

Anotace

Tématem této bakalářské práce je odsun Němců z Karlovarska v letech 1945 – 1947. Práce zkoumá především dobu po druhé světové válce, kdy bylo Karlovarsko osídleno převážně německými obyvateli. V první části práce nastíním charakteristiku doby, která předcházela vývoji událostí, za kterými stojí nástup Adolfa Hitlera. Dále se budu zabývat prvními myšlenkami odsunu, které byly zformulovány prezidentem v exilu Edvardem Benešem a následnou nenávislnou atmosférou, která vedla k odplatě za roky útisku Německem a která ovládla celý český národ. Ráda bych se zabývala příčinami, průběhem i důsledky, které vedly k vysídlení německého obyvatelstva z Československa. Cílem bakalářské práce je prozkoumat především období od roku 1945 – 1947, ale také období první republiky a život židovského obyvatelstva v pohraničí západních Čech.

Klíčová slova

Odsun Němců, Židé, Československo, Mnichovská dohoda, Druhá světová válka, Karlovarsko, Mariánské Lázně, Drmoul

Abstract

The topic of this bachelor thesis is the German depopulation of Karlovy Vary region during the years 1945-1947. This thesis is focused primarily on the time after the Second World War, when Karlovy Vary region were inhabited mainly by Germans. In the first part of the thesis I will outline the characteristics of the period that preceded the events that led to Adolf Hitler's rise to power. I will also address first ideas of expulsion, first formulated by the president-in-exile Edvard Beneš, and the following hateful atmosphere that led to retaliation for years of oppression by Germany, that was spread throughout the whole Czech nation. I would like to address the causes, the process and the consequences that led to the displacement of the German population from Czechoslovakia. The aim of this bachelor's thesis is to explore primarily the period from 1945 to 1947, but also the period of the First republic and the life of the Jewish population in the border region of west Bohemia.

Keywords

Transfer, Germans, Jews, Czechoslovakia, Munich Agreement, World War II., Carlsbad, Marienbad, Drmoul

Počet znaků (včetně mezer): 184 149

Poděkování

Ráda bych poděkovala zejména vedoucímu mé práce, panu prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi DrSc. za cenné rady, výtky a jeho vstřícný přístup. Dále paní Růženě Knedlíkové za vřoucí přijetí a podělení se o tolik zajímavých a pro mou práci zásadních informací a veliký dík patří také mé rodině, která mi byla po celý čas psaní této práce velkou oporou.

Obsah

Úvod.....	7
1. Přehled literatury.....	10
2. Československo po roce 1918.....	15
2.1. Menšinová práva německého obyvatelstva.....	16
2.2. Světová hospodářská krize.....	17
2.3. Hospodářská krize v Československu.....	18
2.4. Sílicí obliba Henleinovy strany.....	20
2.5. Mnichovská dohoda.....	21
3. Odsun Němců z Československa.....	25
3.1. Jednání se spojenci o odsunu.....	26
3.2. Divoký odsun.....	30
3.3. Jednání na konferenci v Postupimi.....	33
3.4. Konfiskace a otázka státního občanství.....	35
3.5. Organizovaný odsun.....	38
4. Situace za druhé světové války na Karlovarsku.....	45
4.1. Situace na Karlovarsku na konci války.....	49
4.2. Příprava odsunu Němců z Karlovarska.....	51
4.3. Odsun Němců z Karlovarska.....	53
5. Mariánské Lázně před rokem 1945.....	58
5.1.1. Historie města.....	58
5.1. Česko – německé soužití v Mariánských Lázních do roku 1938.....	59
5.2. Rok 1938 v Mariánských Lázních.....	61
5.3. Mariánské Lázně za druhé světové války.....	63
5.4. Židovské obyvatelstvo v Mariánských Lázních před rokem 1945... ..	65
6. Drmoul a jeho vznik.....	69
6.1. Drmoul od roku 1918 – 1938.....	69
6.2. Drmoul od roku 1938 – 1945.....	71
6.3. Drmoul roku 1945.....	73
6.4. Odsun Němců z Drmoulu a osídlování obce.....	76
6.5. Vzpomínky občanů na události z roku 1945 – 1946.....	77
7. Židovské obyvatelstvo v Drmoulu před rokem 1945.....	79
7.1. Židovský hřbitov a Židovská synagoga.....	80
7.2. Zaniklá obec Cech Svatého Víta.....	82
Závěr.....	84
Seznam pramenů a literatury.....	88

Úvod

V dějinách každého národa najdeme situace a činy, které nepatří mezi jejich světlé stránky minulosti. Mezi takovýto čin v našich novodobých dějinách patří právě odsun Němců z Československa v letech 1945 – 1947. Odsun tragicky uzavřel staleté soužití Čechů a Němců, kdy se od 13. století společně podíleli na vytváření jak materiálních, tak i kulturních hodnot a společnou prací přispěly oba národy k vytvoření rozvinutého a na středoevropské poměry industrializovaného regionu.

Zásadní změnou ve vzájemném poměru obou národů byl vznik republiky na konci první světové války v roce 1918. Ve stínu světového válečného požáru zůstala trochu skryta i dnes nepříliš doceňovaná skutečnost, že světová válka nebyla pouze válkou o nové rozdělení světa v globálním měřítku, nýbrž že jejím výsledkem mělo být i uspořádání střední Evropy ve smyslu německých představ. Opak se stal ale skutečností a oba národy si své zařazení v politické hierarchii českých zemí vyměnily. Němci, kteří si později začali říkat sudetští, reagovali na vznik samostatného československého státu pokusem o odtržení pohraničních oblastí a jejich připojením k Rakousku a s ním posléze k Německu. Pokus o odtržení ale skončil neúspěchem díky mocenskému zásahu nového státu a též i díky počátečnímu nezájmu ze strany Německa o snahy Němců z českých zemí. První republika byla určitou šancí k vytvoření nového poměru mezi Čechy a Němci. Cesta k sobě navzájem byla ale značně dlouhá a celkově můžeme dnes říci, že pokus o vytvoření národního státu s třímilionovou německou menšinou nemohl být úspěšný. Pro značnou část českého obyvatelstva představovali Němci spíše cizí a ve státě pouze trpěný živel, se kterým bylo nutné vést osudový boj.

Nejzávažnější chybou v celých dějinách českých Němců bylo rozhodně spojení s Adolfem Hitlerem. Národnostní a sociální politika československého státu sice nesplňovala a ani v té době nemohla splňovat ideál tehdejší doby a nespokojenost sudetských Němců s ní měla samozřejmě řadu objektivních příčin, avšak co se týče tehdy obvyklé evropské praxe, jistě patřila k lepšímu průměru. Situace nemohla být taková, aby museli němečtí obyvatelé hledat východisko ve spojení s nacistickým režimem, přesto se tak stalo. Slova jako Mnichovská dohoda, vyhánění českého obyvatelstva z pohraničí, válka či šestiletá okupace se velmi negativně a tragicky otiskla do historie českého národa. Obrovská propast, která se vytvořila mezi Čechy a Němci v polovině 40. let byla téměř nepřekonatelná.

Po skončení druhé světové války došlo v znovuobnoveném Československu k závažným hospodářským, společenským a právním změnám, které se dotkly takřka všech oblastí života celého národa. Nejvíce tyto změny zasáhly právě tehdejší československé občany německé národnosti. Na základě požadavků převážné většiny československé politické reprezentace, které byly formulovány již v průběhu války, a se souhlasem vítězných spojeneckých mocností – Velké Británie, USA a Sovětského svazu, se zcela zásadně změnily podmínky pro jejich život v poválečném Československu.

Po několika staletích společného soužití s německými obyvateli bylo rozhodnuto o odsunu či vysídlení drtivé většiny obyvatelstva německé národnosti do Německa. Podstatná část majetku, která odsunutým osobám do té doby náležela, byla bez náhrady zkonfiskována ve prospěch československého státu. To znamenalo, že českoslovenští Němci byli zbaveni československého státního občanství a až do svého odchodu ze země žili bez jakýchkoliv občanských práv a v podmínkách všestranné mimoprávní a právní diskriminace.

Otázka postavení německého obyvatelstva v Československu po roce 1945 byla, je a stále bude předmětem historického výzkumu z mnoha různých úhlů pohledu. Navíc se stále jedná o velmi citlivé mezinárodněpolitické téma. K nastolení důvěry ve vzájemných vztazích je zapotřebí především naslouchat i argumentům z druhé strany. Na Karlovarsku, v těsné blízkosti s Německem, jsou podobně jako ve zbytku tehdejších národnostně smíšených oblastí bývalého Československa slyšet hlavně jednostranná svědectví obětí poválečného vývoje, přičemž největším problémem svědectví vysídlenců německé národnosti a jejich potomků není jejich existence, ale pokusy interpretovat je jako základní historický pramen a vytvářet z nich pohled na poválečnou československou realitu. Mnoho „historiků“ se snažilo napsat skrz tato svědectví svou publikaci, ale jelikož je to brané jen z jednoho úhlu pohledu, tím pokus také skončil. Je to velká škoda, protože jen v průsečíku obou pohledů můžeme nalézt ten, který by se mohl přiblížit objektivnímu a vyváženému hodnocení této situace.

V této práci jsem si kladla za cíl hledět na problematiku života německého obyvatelstva v Československu nestranně. Věřím, že se mi to podařilo a doufám, že by tato bakalářská práce mohla posloužit mladší generaci k přiblížení této situace z dnešního pohledu.

Bakalářská práce je rozdělena do sedmi kapitol, které jsou dále pro větší přehlednost rozděleny do dalších podkapitol. První kapitola obsahuje použitou literaturu. Druhá kapitola se zabývá vývoji událostí v Československu od roku 1918 až do vyhlášení protektorátu Čechy a Morava roku 1939. Tato část popisuje menšinová práva německých občanů československého státu, průběh hospodářské krize, s tím silící vzestup oblíbenosti nacionalistických hnutí a průběh mnichovské dohody. Třetí kapitola má za cíl seznámit s vývojem odsunového plánu a následného průběhu divokého a organizovaného odsunu. Divoký odsun začal okamžitě po skončení druhé světové války a byl na mnoha místech doprovázen brutalitou vůči německému obyvatelstvu. Organizovaný odsun byl zahájen v prosinci roku 1945 a jeho hlavní fáze probíhala roku 1946. Nedílnou součástí této kapitoly je také jednání na konferenci v Postupimi, konfiskace majetku a otázka státního občanství německého obyvatelstva. Hlavní částí práce je kapitola čtvrtá, která obsahuje podrobný rozbor situace na Karlovarsku za druhé světové války. Věnuje se především přípravě a následnému odsunu německého obyvatelstva z Karlovarska. Pátá kapitola je věnována Mariánským Lázním, jejich vzniku, židovskému obyvatelstvu města a především pak situaci ve městě na počátku a v průběhu druhé světové války. Obsahem šesté kapitoly je obec Drmoul. Tato část práce se zabývá vznikem Drmoulu, jeho historií do roku 1945 a odsunem německého obyvatelstva po druhé světové válce. Doplnkem této kapitoly jsou vzpomínky občanů na léta 1945 – 1946, které mi velmi ochotně poskytla paní Růžena Knedlíková. Sedmá kapitola uzavírá celou bakalářskou práci tématem židovského obyvatelstva žijícího v Drmoulu před rokem 1945, s tím souvisejícím židovským hřbitovem a židovskou synagogou. Poslední řádky patří existenci zaniklé osady Cechu Svatého Víta, která náležela pod obec Drmoul již od počátku jejího vzniku.

1. Přehled literatury

Problematika odsunu byla za dob komunismu buďto zamlčována nebo upravována. Po únoru roku 1948 nebylo kritické zkoumání na toto téma možné a teprve po roce 1956 se tato otázka v českém prostředí objevila znovu. V 60. letech se tomuto tématu začala věnovat značná část historiků.

První monografií o odsunu je práce Radomíra Luži *The Transfer of the Sudeten Germans*, která vyšla roku 1964 v Londýně. První odbornou studii o odsunu publikoval v českém prostředí Jan Křen v regionálním časopise *Odsun Němců ve světle nových pramenů*. Roku 1968 v období pražského jara, nestihla rozsáhlejší monografie na toto téma vzniknout, každopádně o odsunu a česko – německých vztazích se diskutovalo jak na veřejnosti, tak i v odborných kruzích. Důkazem je rozhovor mezi historikem Milanem Hublem, redaktorem Vladimírem Blažkem a spisovatelem Janem Procházkou, který vyšel v časopise *Host do domu*. Následná okupace v Československu v srpnu roku 1968 a tzv. normalizace zabrzdily slibně se rozvíjející výzkum této otázky. Nezávislí historici se k ní vrátili opět v roce 1978, přičemž si kladli za cíl odsun německého obyvatelstva odborně zhodnotit a vysvětlit.

Proměňám česko – německých vztahů na našem území od konce 30. let, v době okupace a po květnu 1945 věnovali vždy značnou pozornost němečtí badatelé či publicisté žijící ve Spolkové republice Německo, ale i v jiných evropských zemích. Značná část z nich byla spjata s osudy sudetoněmeckých národnostních skupin a tak není divu, že tato skutečnost značně ovlivňovala jejich přístupy k nejdůležitějším historickým etapám řešení německé otázky v Československu. V některých případech se ovšem přistoupilo k historické látce s větší seriózností a historikové začali např. více přihlížet ke komplikovanosti meziválečného vývoje v Československu, k úloze henleinovského hnutí při rozbití státu, k vnějším mezinárodním vlivům nebo k nacistické perzekuci za okupace, která výrazně ovlivnila postup Čechů vůči sudetským Němcům po válce.

Českoslovenští autoři, kteří se tímto tématem zabývali v oficiálních publikacích, odmítali tvrzení, že by byl odsun a postup vůči německému obyvatelstvu nějak politicky či mravně pochybený. Hodnotili jej jako opatření proti německé nacionální expanzi, připomínali souhlas velmocí, humánnost, spořádanost průběhu odsunu a jen někdy se naznačovalo, že v poválečné atmosféře měla své místo i touha po odplatě. Konkrétně ale vždy chyběla. Podobně se českoslovenští autoři vyhýbali rozboru politických,

hospodářských, morálních a sociálních důsledků transferu. Jen nepatrnou pozornost směřovali obecnému objasnění přístupu KSČ k plánu odsunu a jeho uskutečnění.

Určitou výjimkou je v historické literatuře minulého století práce Stanislava Bimana a Romana Cílka, která vyšla roku 1989. Tato studie se opírá o málo využitě archivní materiály a přináší některé nové poznatky o provádění odsunu Němců z pohraničí v prvních poválečných měsících. Jen v náznacích se zmiňuje o stinných stránkách odsunových událostí. Většina autorů v této době čerpá ze zpráv bezpečnostních, správních a vojenských orgánů nebo z dobových svědectví a nikdo si neklade otázku, jestli tyto prameny mohou brát za důvěryhodné zdroje. Skutečnost, že komunisty infiltrované bezpečnostní složky i vojenské zpravodajství dokázaly brzy po skončení války účinně kamuflovat fakta a fabrikovat pak nejrůznější materiály o spiknutích apod., by neměl žádný seriózní badatel opomíjet.

V průběhu 70. let se začal projevovat zvýšený zájem o německou otázku. Do popředí vystoupila také otázka sepětí politických, nacionálních a sociálních transformací poválečného Československa a rovněž polemika kolem teze, že odsun německého obyvatelstva usnadnil nástup KSČ k monopolní moci ve státě. Velikým rozruchem se stalo uveřejnění eseje slovenského historika Jána Mlynárika, pišícího pod pseudonymem *Danubius Teze o vysídlení československých Němců*. V tezích byla uplatněna kritika nejen způsobu realizace samotného odsunu, ale metody nuceného masového přesídlování obyvatelstva celkově. Tyto názory se potom staly předmětem zájmu bezpečnostních orgánů tehdejšího československého režimu. Podle Mlynárika šlo nejen o tragédii Němců, ale i Čechů a o dramatický zlom, se kterým se lidé musí vyrovnat.

Roku 1979 sestavil kolektiv autorů pod pseudonymem Bohemus ve srovnání s Danubiem formálně ucelenější a obsahově vyváženější text, ve kterém se uváděly nejzávažnější momenty dosavadního vývoje česko – německých vztahů. Důraz byl převážně kladen na vlastní otázku vysídlení Němců, přičemž byl zásadně odmítnut postup v duchu koncepce o kolektivní vině, který umožnil porušení lidských práv a zasáhl destruktivně do osudu českého národního společenství jak po stránce politické, kulturní či morální. Ohlasy na stať *Bohema* byly stejně jako v případě již zmíněného *Danubia* velmi diskutované a projevilo se v nich široké spektrum různých názorů.

K otázce odsunu Němců se v 80. letech znovu vrátily některé publikace, jako např. tematicky širší koncipovaná díla či přehledné historické studie.

Až po roce 1989 se plně rozvinul historický výzkum a na počátku 90. let vznikla rozsáhlá monografie Tomáše Staňka *Odsun Němců z Československa*, která dodnes patří k základním pramenům literatury.

Pro základní přehled událostí, které se děly v Československu po roce 1918, jsem zvolila knihy od Věry Olivové *Dějiny nové doby* a *Dějiny první republiky*. První zmíněná kniha je spíše stručnějšího charakteru a je doplněna o značný počet fotografií a dobových uměleckých děl. Začíná popisem dějin od roku 1848, kdy se po evropských revolucích vytvořila v Evropě a v Americe kapitalistická industriální společnost, přes situaci za první a druhé světové války, až po Sametovou revoluci 1989. Knihu uzavírá stručný souhrn dějin do roku 2008 a malá kapitola o Evropské unii. Publikace *Dějiny první republiky* je již obsáhlejší a soustředí se převážně na československou situaci od počátku 20. st. až po tzv. druhou republiku, která trvala od 1. října 1938 – 14. března 1939. Celou knihu zakončují materiály, které obsahují přehledy vlád, politických stran a politickou strukturu Československa. Dále jsem využila informace z knihy od Adriana von Arburga a Tomáše Staňka *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*, přičemž jsem využívala především prvního dílu *Češi a Němci do roku 1945*. V knize je popsán vznik Československa a správní vývoj od první světové války až do roku 1960. Dále pak tato kniha obsahuje historiografické shrnutí do roku 1945 a je doplněna o značně rozsáhlou fotografickou přílohu. Posledními velkými pomocníky k sepsání této kapitoly mi byly *Velké dějiny země Koruny české*, přičemž jsem využila především XIII. dílu, který se zabývá lety 1918 – 1929, vznikem a rozvojem samostatného československého státu v letech poválečné konjunktury. Dále jsem čerpala z XV. svazku, který je rozdělen na dvě samostatné knihy a obsahuje dějiny od roku 1938 do roku 1945. První kniha se zabývá rozbitím Československa, prvními léty Protektorátu a formováním protinacistického odboje na počátku druhé světové války. Druhá kniha obsahuje vstup SSSR a USA do války a úsilí odboje o obnovení československé republiky. Tyto díly jsem využila i v ostatních kapitolách mé práce.

Pro základní přehled odsunu Němců z Československa jsem čerpala z již zmíněné knihy *Odsun Němců z Československa* od Tomáše Staňka. Publikace čerpá z bohaté literatury, publikovaných dokumentů a využívá rovněž archivních pramenů. Kniha obsahuje podrobný souhrn událostí od košického vládního programu, přes Postupimi, divoký a organizovaný odsun, až po situaci některých skupin Němců po roce 1946 – 1947 jako byli antifašisté, němečtí odborníci, specialisté, lidé z národnostně smíšených manželství apod. Tato publikace je strukturována tematicky, s ohledem na specifické

podmínky, které charakterizovaly situaci jednotlivých skupin německého obyvatelstva a je považována za základní zdroj informací pro tuto problematiku. Druhou nejdůležitější knihou kapitoly o odsunu Němců z Československa byla kniha *Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946* od Jaroslava Kučery. Tato publikace obsahuje stručné a přehledné informace, které se zabývají především příčinami, proč vlastně k odsunu německých obyvatel došlo, nezapomíná na Benešovy dekrety a velmi detailně popisuje průběh divokého i organizovaného odsunu. Poslední stránky patří německým specialistům, antifašistům a shrnutí celé této situace.

Při psaní kapitoly o situaci na Karlovarsku za druhé světové války jsem nejvíce čerpala z knihy *Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948* od Karla Řeháčka a z *Dějin Karlovarského kraje*, které napsal kolektiv autorů (Stanislav Burachovič, Jiří Beran, Jiří Klsák, Pavel Šebesta a Romana Vaicová). První zmíněná kniha je rozdělena do devíti rozsáhlých kapitol, které velmi podrobně líčí události odehrávající se na tomto území především po skončení války. Obsahuje fotografickou část a celou knihu uzavírají seznamy o řádných transportech sudetských Němců z Karlovarska v roce 1946. *Dějiny Karlovarského kraje* obsahují ucelený přehled historie Karlovarska od pravěku až ke konci 20. st. Značná část práce je věnována právě období válek, odsunu německého obyvatelstva, dosídlování území, pražskému jaru 1968 či normalizaci v letech 1969 – 1989.

V kapitole o Mariánských Lázních jsem nejvíce využívala internetových zdrojů www.hamelika.cz, které založil a průběžně doplňuje o informace Ing. Richard Švandrlík. Obsahuje spoustu užitečných informací, analý, které byly pro tuto část práce zásadní a např. i několik vydání mariánskolázeňského časopisu *Marienbader Zeitung*, ze kterého jsem také čerpala. Dále jsem využívala *Lerchlovu válečnou kroniku z roku 1945* a *kroniku Chodové Plané z roku 1945*. Velkým pomocníkem byla publikace od již zmíněného Richarda Švandrlíka *Historie Židů v Mariánských Lázních*, která se soustředí nejen na židovské obyvatelstvo, jak by se z názvu mohlo zdát, ale i na stručnou historii Mariánských Lázní. Dále pak obsahuje stručný popis zaniklých židovských obcí v okolí Mariánských Lázní a fotografickou přílohu.

Poslední dvě kapitoly náleží obci Drmoul, přičemž informace jsem čerpala především z knihy od paní Růženy Knedlíkové *O Drmoulu dávném a současném*, dále pak z jejích soukromých materiálů, které čerpala především z drmoulských kronik a nemalým pomocníkem byla kniha od Zdeňka Buchteleho a Richarda Švandrlíka *Drmoul a zaniklá vesnice Cech Svatého Víta*. První zmíněná kniha obsahuje především

historii obce Drmoul, dále se hojně zabývá židovskou komunitou, hřbitovem, synagogou a knihu zakončuje zpráva o rodině paní Knedlíkové. Celou publikaci provázejí fotografické přílohy. Kniha od pana Buchteleho a pana Švandrlíka obsahuje podrobný popis historických událostí od vzniku obce až do roku 2012, kdy končí výpisky z kronik. Popisuje i různé zajímavosti jako např. přistání švýcarského větroně či nalezení ukrytého letounu ve stodole. Celá kniha je doplňována fotografiemi.

2. Československo po roce 1918

První světová válka zpusťořila celý svět a otrásla všemi dosavadními mravními hodnotami. Německo a Rakousko – Uhersko utrpělo drtivou porážku a jejich území se začala rozpadat.

Všeobecnou labilitou střední a východní Evropy byly poznamenány i první dny československého státu.¹ 28. října zavlály červenobílé prapory a červenomodré trikolory a vojáci strhávali ze svých uniforem říšská jablka s císařským monogramem. Zpívající a jásající lid je rozbíjel a házel do Vltavy.² Nastalo provolávání slávy samostatnému československému státu.

Velmi složitá situace pro nový stát nastala v pohraničí Čech a Moravy, kde žilo převážně německé obyvatelstvo. Představitelé Národního výboru již od konce října zahájili jednání s německými politiky a vyzývali je ke vstupu do nově připravované vlády, ti však nabídku odmítli. Místo toho se postavili proti příslušnosti k československému státu a zřídili v pohraničí čtyři provincie, z nichž největší byla provincie Deutsch Bohmen. Čeští i moravští Němci žádali o připojení ke státu Německé Rakousko a v jeho rámci pak k celé Německé říši. České obyvatelstvo, které v pohraničí žilo, s touto situací nesouhlasilo a tak vytvářelo národní výbory spojené s pražskou vládou.

V druhé polovině listopadu 1918 zahájilo československé vojsko obsazování německého území a koncem prosince 1918 byla ve všech pohraničních oblastech prosazena svrchovanost československého státu. Byla navázána i první spolupráce mezi německým a českým obyvatelstvem a tím byla obnovena i historická celistvost českých zemí.³

Dne 18. ledna 1919 se konala pařížská mírová konference, jejímž cílem bylo podepsat mírové smlouvy s poraženými státy. Tato konference byla pro novou Československou republiku, ale i pro celý poválečný svět prvořadou mezinárodní událostí, která měla právně uzavřít světovou válku a položit základy mírového vývoje. K jednání konference se sjeli zástupci vítězných mocností, ale i delegace řady menších a malých států, které se účastnily bojů proti ústředním mocnostem. Poražené státy –

¹ OLIVOVÁ, Věra, Dějiny nové doby, Praha TeMi CZ 2008, s. 59

² OLIVOVÁ, Věra, Dějiny první republiky, Praha 2013, s. 66

³ OLIVOVÁ, Věra, Dějiny nové doby, Praha TeMi CZ 2008, s. 62

Německo, Rakousko, Maďarsko, Turecko – byly zpočátku z jednání vyloučeny.⁴ Jednání se nezúčastnilo Rusko, jehož vláda odmítla usednout ke společnému stolu s kapitalistickými státy. Jednání pařížské mírové konference trvala půl druhého roku, byla velmi složitá a mnohokrát hrozilo i úplné rozpuštění konference. Nakonec přece jen splnila svůj cíl a byly podepsány mírové smlouvy.

Dne 28. června 1919 byla ve Versailles podepsána mírová smlouva s Německem, která také stanovila nové hranice německého státu, a byly zamítnuty plány na spojení Německa s Rakouskem. Díky uzavření mírové smlouvy s Německem, které bylo hlavním představitelem poražených států, došlo k usnadnění a urychlení podpisů ostatních mírových smluv. Mírové smlouvy zajišťovaly nové uspořádání světa, potvrzovaly vznik nových národních států a staly se základem tzv. versailleského systému. V září 1919 byla podepsána mírová smlouva s Rakouskem, v červnu 1920 s Maďarskem a v srpnu 1920 s Tureckem.⁵ Versailleský systém vnesl uklidnění do poválečného světa a stal se hrází proti krajně pravicovému, především ale nacionalistickému a monarchistickému hnutí, které neustále usilovalo o návrat k předválečnému stavu.⁶

2.1. Menšinová práva německého obyvatelstva

Menšinová práva byla zakotvena v Ústavní listině z 29. února 1920. Jazykový zákon z 29. února 1920 v souladu s mezinárodními smlouvami zaručil existenci menšinového školství i komunikaci úřadů v menšinových jazycích všude tam, kde příslušná minorita tvořila alespoň 20 % obyvatelstva.⁷ Němci si ale začali stěžovat, že tyto práva mnohé úřady neberou v potaz a na místech, kde se vždy úřadovalo i německy, najednou úředníci předstírají, že je pro ně němčina neznámou řečí. Roku 1918 bylo rozhodnuto novou vládou o vytvoření komise, která by se zabývala menšinovými otázkami a vytvořila tak návrhy politických i kulturních práv. Tato komise se však nikdy nesešla. Menšiny v Československu tvořily třetinu československého obyvatelstva, a přesto nebyly zastoupeny v Revolučním národním shromáždění, které bylo sestaveno na základě výsledků voleb z roku 1911. Němci velmi dlouho odmítali jakékoliv začlenění

⁴ Tamtéž, s. 65

⁵ OLIVOVÁ, Věra, Dějiny nové doby, Praha TeMi CZ 2008, s. 67

⁶ Tamtéž, s. 68

⁷ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš, Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, I. díl, Praha 2010, s. 87

do nově vzniklé republiky a celkově menšiny na našem území zastávaly negativních postojů vůči novému státu.

K ostře sledované oblasti, v níž se tradičně střetávaly národní a menšinové zájmy, patřilo v meziválečném období, a to nejen v českých zemích, školství.⁸ Základní logika vyučovacího jazyka na školách, která platila v podmínkách rakousko – uherské monarchie, zůstala po převratu z roku 1918 nadále zachována.⁹ Vyučovací jazyk se tedy odvozoval od národnostních poměrů v obcích, ve kterých byla škola zřízena. Pro německé obyvatelstvo tedy přibyla nutnost učit se česky a Čechům teoreticky odpadla povinnost učit se německy. Počet českých škol tedy začal narůstat, naopak základních škol německých začalo ubývat. Počet německých dětí, které navštěvovaly české školy, se do roku 1935 až zšestinásobil. I přesto německé obyvatelstvo disponovalo v Československu v meziválečném období rozvinutou a poměrně hustou sítí národnostního školství všech stupňů a různého zaměření včetně univerzity v Praze a dvou technik v Praze a v Brně.¹⁰

Přístup k menšinám, který uplatňovaly československé úřady, se v průběhu let postupně zlepšoval a byl demokratický a tolerantní. Od druhé poloviny dvacátých let se němečtí politici začali podílet na budování nového státu, což přineslo značnou stabilizaci poměrů v národnostní oblasti. S českými politickými stranami začaly spolupracovat tzv. aktivistické strany, které usilovaly o zlepšení sociální, kulturní a hospodářské situace. V československých vládách v letech od roku 1926 až 1938 zasedali němečtí ministři za agrárníky a křesťanské sociály, od roku 1929 pak zástupci německé sociální demokracie a německých agrárníků.

2.2. Světová hospodářská krize

Dne 24. října 1929 se zhroutila burza v New Yorku a tato událost započala hospodářskou krizi, která zachvátila celý svět. Krize způsobila rozpad světového obchodu a zesílila boj o zahraniční trhy, takže se každá země snažila zabezpečit svůj vlastní trh plně pro sebe a zároveň se snažila získat co největší podíl na zahraničních trzích. Ochromila prakticky celou kapitalistickou ekonomiku a miliony lidí po celém světě ztratily zaměstnání a obživu.

⁸ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš, Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, I. díl, Praha 2010, s. 87

⁹ Tamtéž

¹⁰ Tamtéž, s. 88

Lidé zoufale hledali nějaké východisko. Mnozí se domnívali, že ho našli v radikálních, nedemokratických hnutích – v komunismu či fašismu, jelikož tato hnutí slibovala zásadní nápravu a rychlou pomoc. Docházelo k prudkému růstu nacionalismu a národní nesnášenlivosti, který byl podněcován především rozmachem Hitlerova nacionálně socialistického hnutí v Německu.¹¹ Na straně druhé se objevilo komunistické hnutí, které usilovalo o svržení kapitalismu. V Sovětském svazu byla upevněna moc Josefa Vissarionoviče Stalina a rázem byla prosazena řada hospodářských a politických opatření k upevnění centralizované státní moci. Roku 1929 pak byla stanovena první pětiletka, což byl státní hospodářský plán určující vývoj průmyslové výroby v následujících pěti letech. V témže roce byla také zahájena kolektivizace zemědělství, v jejímž průběhu docházelo k násilnému zakládání družstev řízených státem.

Obyvatelé, kteří kladli odpor vůči tomuto sovětskému systému, byli likvidováni masovými deportacemi do koncentračních táborů. Vězňové byli následně využíváni jako levná pracovní síla ve všech odvětvích sovětského hospodářství a v důsledku těchto procesů provázeného hladomorem zahynuly miliony lidí.

V průběhu hospodářské krize také sílil vliv velmocí a spolu s tím sílila i snaha o změnu poválečného versailleského systému. Byla to především fašistická Itálie a horečně zbrojící Německo, které se snažily upevnit své velmocenské postavení v této oblasti.¹²

Po třech kritických letech se ve světovém měřítku podařilo hospodářskou krizi překonat.¹³ Velký podíl má na situaci i prezident Spojených států amerických Franklin Delano Roosevelt, jehož politika vedla k ozdravení amerického hospodářství a tím i celé kapitalistické republiky. Svět se ocitl na prahu nového hospodářského rozmachu, zatím co ve střední a východní Evropě stále panovalo nebezpečí politického neklidu.

2.3. Hospodářská krize v Československu

Hospodářská krize zasáhla Československo se zpožděním oproti světu, každopádně překonávání probíhalo velmi pomalu. Největší hospodářské a sociální problémy způsobila hospodářská krize v pohraničí. Bezesporu drastičtější dopad hospodářské krize na německé obyvatelstvo v pohraničních územích byl kromě obecně známých vnějších příčin způsoben i vnitřní slabostí zdejšího hospodářství souvisejícího s jeho

¹¹ OLIVOVÁ, Věra, Dějiny nové doby, Praha TeMi CZ 2008, s. 99

¹² Tamtéž, s. 100

¹³ Tamtéž

dosavadním nerovnoměrným vývojem a z něj plynoucí historickou zátěží včetně strukturálních odlišností (převaha lehkého a spotřebního, na export zaměřeného průmyslu).¹⁴

Nejvyšší nezaměstnanost zasáhla pohraniční oblasti. V roce 1936, v době vrcholící krize, byla míra nezaměstnanosti v oblastech s převážně německým obyvatelstvem kolem 15 %, naopak v českých či slovenských okresech mezi 6 – 9 %.¹⁵ Taktéž v době od roku 1921 až 1930 ubylo přes 30 000 zaměstnanců německé národnosti ve státních službách, protože zde vládla politika zvýhodňující české zaměstnance, za což byla občany kritizována.

V Československu dosáhla krize vrcholu na přelomu roku 1932 a 1933. V těchto zimních měsících poklesla průmyslová výroba proti roku 1929 o 40 % a hluboká byla i krize v zemědělství.¹⁶ Začaly se výrazně snižovat mzdy, pracovalo se jen 2 – 3 dny v týdnu a téměř milion občanů bylo bez práce. Krize postihovala všechny vrstvy obyvatelstva, ale nejhůře na tom byli rolníci a dělníci, kteří se snažili všemožnými protesty a stávkami dosáhnout zlepšení svých hospodářských podmínek. Při těchto demonstracích docházelo často i k použití zbraní z řad policie, za oběť padlo několik desítek rolníků a dělníků. Proti brutálním zásahům vůči dělnictvu vystupovala česká i slovenská inteligence, která protestovala proti této brutalitě a současně požadovala výraznější vládní politiku na pomoc vrstvám, které byly krizí nejvíce zasaženy. V srpnu roku 1930 došlo ke zvýšení podpor v nezaměstnanosti pro odborově organizované dělníky, nezaměstnaným dělníkům byly přidělovány poukázky na potraviny. Tato pomoc nebyla ale dostatečná, vláda nebyla schopna řešit sociální důsledky krize a tak byla zvolena v říjnu roku 1932 vláda nová. V jejím čele stál představitel agrární strany Jan Malypetr.

Malypetrova vláda začala velmi aktivně uskutečňovat rozsáhlý reformní program na překonání krize a jejích důsledků.¹⁷ V červnu roku 1933 byl schválen zákon, který umožňoval státu zasahovat do určitých oblastí hospodářství a jeho hlavním cílem bylo přispět k ozdravení sociálního, ale hlavně hospodářského vývoje v republice. Na základě tohoto zákona bylo vydáno na 240 nařízení směřujících k nové úpravě a

¹⁴ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš, Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, I. díl, Praha 2010, s. 95

¹⁵ Tamtéž, s. 93

¹⁶ OLIVOVÁ, Věra, Dějiny nové doby, Praha TeMi CZ 2008, s. 100

¹⁷ Tamtéž, s. 102

organizaci československé ekonomiky.¹⁸ Tímto se zmírnil průběh krize a došlo jak k sociálnímu, tak i k hospodářskému uklidnění.

2.4. Sílicí obliba Henleinovy strany

Důsledkem této krize byl také rostoucí politický radikalismus, který nejvíce ovlivňoval německé dělníky. Počátkem třicátých let zesílila v republice svou činnost Německá nacionálně socialistická strana dělnická (DNSAP), která působila především v německých pohraničních oblastech a úzce spolupracovala s Hitlerovou nacistickou stranou v Německu.¹⁹ S pomocí nacistů z Německa si v Československu vybudovala ozbrojené oddíly. Československá vláda ale tyto přípravy odhalila a postavila vedoucí nacistické funkcionáře před soud, přičemž šlo o jediný soudní zákrok proti nacismu v tehdejší Evropě. Na základě výsledků procesu byla tato činnost německé nacistické strany v republice zakázána.

Po zákazu nacistické strany v říjnu roku 1933 prošlo německé nacistické hnutí v Československu složitým vývojem. Místo rozpuštění strany vznikla totiž okamžitě strana nová a v jejím čele stanul dosavadní vůdce německého turnerského svazu (Turnverband) Konrád Henlein.²⁰ Ten převedl do nové strany členstvo svého turnerského svazu, členstvo zakázané nacistické strany a další německé nacionálně orientované organizace.²¹ Tato strana se začala nazývat SdP (Sudetendeutsche Partei) a zpočátku se prezentovala jako hnutí jednoty všech obyvatel Sudet. Roku 1935 zahájila rozsáhlou politickou kampaň před květnovými parlamentními volbami, přičemž prostředky získávala z hitlerovského Německa. Vzrůst Hitlerovi moci v Německu začal vyvolávat sílicí obdiv u německého obyvatelstva Československa a tak začali obyvatelé ve stoupající míře Henleinovu stranu podporovat.

V parlamentních volbách v květnu roku 1935 získala Henleinova strana 63 % hlasů německého obyvatelstva v Československu. Obdržela 1 249 530 hlasů, což představovalo 15,2 % všech hlasů. Je tedy zřejmé, že mezi českým i slovenským obyvatelstvem si i nadále zachovaly vedoucí postavení demokratické strany. SdP každopádně v parlamentu získala 44 mandátů, z toho 23 v senátu²² a díky tomu se stala

¹⁸ OLIVOVÁ, Věra, Dějiny nové doby, Praha TeMi CZ 2008, s. 102

¹⁹ Tamtéž, s. 110

²⁰ Tamtéž, s. 114

²¹ Tamtéž

²² Tamtéž

potenciálním partnerem českých politických stran a hlavní sudetoněmeckou stranou. V ostatních německých stranách se občas objevovaly i úvahy o vytvoření protihitlerovské koalice, ale postupně však jejich odpor slábl a po anšlusu Rakouska roku 1938²³ se jednotlivé německé politické strany kromě sociální demokracie a komunistů spojily se stranou SdP. Úspěch této strany souvisel převážně s nespokojeností německého obyvatelstva s politickými stranami, které nedostatečně zastupovaly jejich zájmy a práva.

2.5. Mnichovská dohoda

V letech 1934 až 1936 upevnilo nacistické Německo svůj vliv ve většině států střední Evropy a vedle úzké spolupráce s Maďarskem podepsalo v lednu roku 1934 smlouvu s Polskem a v červenci roku 1936 smlouvu s Rakouskem. Československo se tedy v této době ocitlo ve značné mezinárodní izolaci, přesto se ale odmítalo Hitlerovi podřídit.

Na podzim roku 1937 bylo nacistické Německo připraveno k útoku na Československo a významná role k narušení státu zevnitř připadla Henleinově sudetoněmecké straně, ve které zcela převládla orientace na německý nacionální socialismus. V dubnu roku 1938 pořádala SdP sjezd v Karlových Varech, kde formulovaly požadavky na rovnoprávnost sudetských Němců s českým národem, uznání práv hlásit se k německému světonázoru apod. Československá vláda proto vypracovala v květnu návrh, který posiloval samosprávu pohraničí a upravoval jazykové právo. V pohraničních oblastech mezitím probíhaly nepokoje, kterých využívalo nacistické Německo k vojenským operacím. Proto byla z československé strany koncem května vyhlášena částečná mobilizace, která nepokoje v pohraničí uklidnila. Během září roku 1938 se ale situace v pohraničí nadále zhoršovala. Přispěl k tomu i projev Adolfa Hitlera v Norimberku 2. září 1938. Po projevu byly v pohraničí vyvěšovány nacistické vlajky a na některých místech byl ničen i židovský majetek. Dne 20. července 1938 předložil anglický vyslanec Newton prezidentu Benešovi návrh na vyslání zvláštního anglického činitele, lorda Waltera Runcimana, do Československa.²⁴ Ten měl za úkol dosáhnout dohody mezi československou vládou a stranou SdP. Prezident Beneš se snažil anglickému návrhu zabránit a zdůrazňoval, že přijetí cizího prostředníka se neshoduje se suverenitou nezávislého státu, že to nemůže

²³ Připojení Rakouska 12. března 1938 k nacistickému Německu

²⁴ OLIVOVÁ, Věra, Zápas o Československo 1938, Druhé vydání, Praha 1996, s. 30

sám přijmout, protože to překračuje zákonnou pravomoc prezidenta a že je návrh nutný projednat veřejně v parlamentu.²⁵ Beztak nakonec k vyslání prostředníka došlo. Jednání Runcimanovy míse trvalo počátkem září 1938 již plně čtyři neděle a nepřineslo fakticky žádné konkrétní výsledky i přesto, že byl tlak na Československo silně vystupňován.²⁶

Mnichovská dohoda byla dohoda čtyř velmocí vydat Československo Hitlerovi, přičemž samotné Československo přizváno nebylo. Neville Chamberlain odmítl žádost prezidenta Beneše o účast, přičemž Adolf Hitler zdůrazňoval, že „československý neustálý odpor by působil rušivě v prostředí, ve kterém nejsou žádné podstatné rozdíly mezi zástupci zúčastněných států.“²⁷ Dohoda byla dojednána 29. září 1938 a podepsána po půlnoci 30. září 1938. Tato dohoda nařizovala Československu splnit Hitlerovy požadavky na připojení pohraničí československého státu k německé říši. Dohoda potvrdila, že Československo má vyjít vstříc i územním požadavkům Polska, které žádalo část Těšínska, a požadavkům Maďarska na jižní Slovensko a Podkarpatskou Rus.²⁸ Dopoledne 30. září žádala Anglie a Francie ultimativním diplomatickým nátlakem československou vládu o okamžité veřejné přijetí mnichovské dohody.²⁹ Po řadě dramatických politických jednání, která se konala v dusné atmosféře tragického napětí, předal ministr Krofta v poledne 30. září zástupcům Anglie a Francie pouze toto krátké sdělení: „*Jménem prezidenta republiky a jménem vlády prohlašuji, že se podřizujeme rozhodnutí, která byla učiněna v Mnichově bez nás a proti nám.*“³⁰

V pohraničních oblastech se nacházely přírodní zdroje, na Litoměřicku a Žatecku úrodná půda a v severozápadních Čechách důležitý průmysl, takže nově vytvořené hranice narušily zavedený právní systém a na mnoha místech došlo k přerušení obyvatel s obchody a úřady. V odstoupených oblastech se také nacházely ty nejdůležitější linie vojenského opevnění, takže byla Československu znemožněna obrana země. Československo ztratilo ze svého původního územního rozsahu 41 000 km² a 4 879 000 obyvatel.³¹

Ihned po přijetí Mnichovské dohody začalo násilné vyhánění českých obyvatel. Na pohraničním území byly zrušeny všechny demokratické svobody jako svoboda tisku,

²⁵ OLIVOVÁ, Věra, Zápas o Československo 1938, Druhé vydání, Praha 1996, s. 30

²⁶ Tamtéž, s. 34

²⁷ OLIVOVÁ, Věra, Dějiny nové doby, Praha TeMi CZ 2008, s. 133

²⁸ Tamtéž, s. 134

²⁹ Tamtéž, s. 134

³⁰ Tamtéž

³¹ KURAL, Václav, RADVANSKÝ, Zdeněk a kol., „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002, s. 70

projevu a shromažďování.³² Všechny politické strany a demokratické organizace byly zakázány a jedinou povolenou organizací byla nacistická strana a její odnože jako Hitlerjugend apod. V úředním styku byl zakázán český jazyk a česky se nesmělo mluvit ani na veřejnosti. K útěku se přidávali i němečtí antifašisté, neboť se báli o své životy. Vyhánění nebylo prováděno na základě žádného oficiálního dokumentu, ale pouze pod výhrůzkami a nátlakem sudetoněmeckých ordnerů³³, kteří dokonce do lidí i stříleli nebo je brali do zajetí. Dohromady zahynulo 110 českých občanů, několik desítek jich bylo těžce zraněno a přes 2 000 jich bylo násilím odvečeno přes hranice.³⁴ Mnoho rodin po útěku z pohraničí zůstalo rozdělených, protože měli majetek, o který se někdo chtěl nebo musel starat. Němečtí demokraté a antifašisté – pokud se jim nepodařilo uprchnout – byli pronásledováni, perzekvováni a postupně internováni v koncentračních táborech.³⁵ Perzekuci bylo vystaveno i české obyvatelstvo, které proto prchalo před nacistickým terorem do vnitrozemí.³⁶ Tím docházelo k rapidnímu zhoršení sociálních a politických problémů v republice.

Bezprostředním důsledkem Mnichovské dohody byl i postupný územní rozklad republiky, který byl intenzivně připravován a podporován Německem i Maďarskem. Dne 6. října 1938 se konala porada v Žilině, na které mělo dojít k prosazení úplné národní autonomie Slovenska. Byla utvořena autonomní slovenská vláda v čele s knězem Josefem Tisem, která prosazovala rychlý kurz fašizace Slovenska.³⁷ I když Slovensko zůstalo zatím součástí pomnichovského Československa, Tisova vláda navázala kontakty s nacistickým Německem a ve spolupráci s ním chystala úplné odtržení Slovenska od republiky.³⁸ Dne 14. března 1939 došlo k vytvoření Slovenského státu a téměř současně, dne 15. března 1939 v šest hodin ráno začala německá vojenská okupace československého území. Dne 16. března 1939 přijel do Prahy Adolf Hitler, aby oficiálně vyhlásil utvoření Protektorátu Čechy a Morava. Tento útvar se stal součástí německé říše a veškerá jeho činnost podléhala Hitlerovým rozhodnutím.³⁹ Po jednadvaceti letech od vypuknutí první světové války, vzplanula válka nová, která

³² OLIVOVÁ, Věra, Dějiny nové doby, Praha TeMi CZ 2008, s. 134

³³ Sudetoněmecká polovojenská organizace založená v září 1938 za účelem destabilizace situace v pohraničí pomocí ozbrojených útoků apod.

³⁴ OLIVOVÁ, Věra, Dějiny nové doby, Praha TeMi CZ 2008, s. 136

³⁵ Tamtéž, s. 140

³⁶ Tamtéž

³⁷ Tamtéž, s. 142

³⁸ Tamtéž

³⁹ Tamtéž, s. 145

započala 1. září 1939 útokem na Polsko. Tato světová válka byla delší, strašnější a krutější ve všech směrech.

3. Odsun Němců z Československa

Odsun německého obyvatelstva byl jedním z hlavních aktů, které formovaly naši národní demokratickou revoluci. Odkud myšlenka odsunu vznikla, kde se vzala a jaké jsou její kořeny? V odborné literatuře se velmi často objevují názory, že autorem řešení této otázky v Československu byl Edvard Beneš, který obratným taktizováním nebo dokonce intrikováním přiměl velmoci k odsouhlasení jeho plánu. Tak jednoduchá ovšem celá záležitost ani zdaleka nebyla.

Praxe řešit problematiku menšin a tím i národnostní konflikty přesunem jejich částí za hranice nebyla v evropské politice nová.⁴⁰ Výměna obyvatelstva byla uskutečněna např. ve 20. letech mezi Tureckem a Řeckem a tato metoda přetrvávala v evropském myšlení i na přelomu 30. a 40. let. K její aktualizaci přispěl v tomto období paradoxně i fašismus, díky jeho přesídlovacím akcím. V československém domácím ale i zahraničním odboji se od roku 1941 začal výrazněji prosazovat požadavek na tvrdý a nekompromisní postup vůči menšinovému německému obyvatelstvu. Úvahy o konkrétních formách odsunu nebyly až do roku 1943 konečné. V londýnské emigraci se především Edvard Beneš a politici, kteří jej obklopovali, snažili o rozpracování různých alternativ řešení sudetoněmecké otázky v novém Československu. Diskuze směřovaly jak k požadavku transferu co největšího počtu Němců, ale i k různým kompromisům jako např. odsun „provinilé“ části německého obyvatelstva, vnitrostátní stěhování apod. Požadavek odsunu byl v londýnském exilovém prostředí stále častěji formulován a zdůvodňován i veřejně, a to zejména poté, když se zásadou vysídlení zfašizované části sudetoněmecké národnostní skupiny vyslovili souhlas v obecné podobě a s předběžnou podmínkou, že toto opatření bude velmocemi po porážce Německa uznáno za potřebné a účelné, představitelé Velké Británie (v létě a na podzim r. 1942) a v květnu až červnu 1943 také americký prezident Franklin Delano Roosevelt i sovětské činitelé.⁴¹ Za této situace byla postupně omezena a nakonec přerušena jednání o řešení německé otázky v ČSR po válce mezi londýnskou vládou (osobně E. Benešem) a zástupci „nacionálního“ křídla sudetoněmecké antifašistické emigrace.⁴²

Přes některé nevyjasněné otázky se pak naopak prohloubila spolupráce s levicově orientovanými německými antifašisty v exilu, se socialisty, komunisty a demokraty.

⁴⁰ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 6

⁴¹ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha, 1991, s. 32 – 33

⁴² Tamtéž

Jedním z nejvýznamnějších mezníků v prosazování transferu se stala návštěva E. Beneše v Moskvě v prosinci roku 1943. Prezident předložil v průběhu jednání před sovětské představitele čtyři memoranda, z nichž jedno bylo věnováno právě problematice sudetských Němců. Československá vláda si v něm vyhrazovala právo určit, kdo bude muset ze země odejít a kdo naopak po válce získá státní občanství. V memorandu byl zformulován požadavek na obnovení republiky jako národního státu a zbytku neslovanského obyvatelstva tak neměla být zajištěna žádná kolektivní národnostní práva.⁴³ Dalším návrhem se stala decentralizace a demokratizace vnitřní správy, němčina se nesměla připustit do úřadů a ve školách se mělo povinně učit česky, slovensky a ukrajinsky.⁴⁴ V memorandu se též hovořilo o potřebě vypracovat přesný a podrobný plán transferu a určit kategorie Němců, kteří měli být vysídleni.

3.1. Jednání se spojenci o odsunu

Podle některých zpráv se měl prezident Edvard Beneš zmínit o poválečném národnostním uspořádání Československa a speciálně též o řešení německé otázky již v rozhovoru s Josefem Vissarionovičem Stalinem 11. prosince a především pak s Vjačeslavem Michaljovičem Molotovem 16. prosince. Edvard Beneš seznámil Molotova v průběhu jednání se svým memorandem, kde mu vyložil plán transferu přibližně dvou milionu Němců. Odsun se podle jeho názoru měl stát součástí nejen budoucí nacionální, ale i sociální transformace Československa.⁴⁵ Prezident Beneš se také zmínil o tom, že Velká Británie se k realizaci odsunu staví velmi kladně a rovněž nadhodil myšlenku o možnosti odstoupit část československého území s asi 600 000 Němci a připomněl, že k odsunu nemá v zásadě žádné námitky ani americký prezident.⁴⁶ S těmito úvahami o odstoupení československého území, se ale záhy Beneš ocitl v izolaci. Zčásti na mezinárodním poli, kde mu výrazně oponovali Poláci, kteří princip řešení menšinových otázek úpravou hranic velmi ostře odmítali, ale především tuto myšlenku odmítali lidé v domácím i zahraničním odboji. Mezi důvody pro odmítnutí jakýchkoliv změn hranic nechyběly v podání některých představitelů naší emigrace ani argumenty, které chápaly historickou hranici českých zemí jako „nerozlučnou součást národní bytosti české“ a jako hranici“...vytvořenou vyšší mocí,

⁴³ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 36

⁴⁴ Tamtéž, s. 33

⁴⁵ Tamtéž, s. 34

⁴⁶ Tamtéž, s. 36

kteřou nemůžē svēvolně zrušit člověk, nechce-li z nerozumu nebo zlé vůle zahubit živou bytost nářoda a uvrhnouti v trvalý zmatek velkou částí střední a jihovýchodní Evropy. (sociální demokrat Rudolf Bechyně).⁴⁷

Molotov zřejmě na konferenci neposkytl žádné konkrétní a přesně stanovené zářuky, ale v závěrečném protokolu o výměně názorů obou politiků, který sestavil J. Smutný⁴⁸ a o kterém není známo, jestli je text dohodnutý se Sověty, se o transferu hovořilo v tom smyslu, že sovětská vláda sleduje tento životní problém Československa s velikým pochopením a bude tedy jeho řešení plně podporovat.⁴⁹ Dále pak v jednání s Josefem V. Stalinem Beneš vyslovil problém odsunu znovu. J. Smutný posléze do protokolu uvedl, že Stalin vyslovil svůj plný souhlas s obsahem memorand o vojenských a hospodářských otázkách a přesídlení obyvatelstva a že tedy podpořil veškeré požadavky vůči poraženému Německu.⁵⁰ Přestože nemůžeme přehlížēt skutečnost, že tyto zprávy o moskevských jednáních pocházejí pouze a jen z československé strany a tím pádem je nemůžeme nijak potvrdit oficiálními dokumenty z řad sovětské strany, byl souhlas vládnoucích míst SSSR se zásadami vysídlení Němců nepochybně politickou realitou a jeho podstatný vliv byl všeobecně uznáván, co se týče poválečného řešení sudetoněmecké otázky.

Ve vnitropolitické oblasti sehrálo závažnou roli Benešovo jednání se zahraničním vedením komunistické strany v Moskvě koncem roku 1943.⁵¹ Komunisté v domácím odboji do té doby odsun ostře odmítali a jejich moskevské vedení se k této otázce až do jednání s Benešem nevyjádřilo.⁵² E. Beneš seznámil komunisty s hlavními myšlenkami memoranda o sudetoněmecké otázce a kladl důraz na sepětí nacionálních a sociálních úkolů po osvobození.⁵³ Po moskevských jednáních se Sověty a československými komunisty již nemohlo být pochyb o tom, že prezident E. Beneš, vláda i složky domácího odboje budou usilovat o to, aby nová republika byla po válce budována jako národní a slovanský stát bez ochřany menšin. Představitelé KSČ i levicově orientovaných německých socialistů v londýnském exilu ovšem zdůrazňovali potřebu

⁴⁷ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 7

⁴⁸ Nepodařilo se mi zjistit jeho křestní jméno

⁴⁹ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 7

⁵⁰ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 34

⁵¹ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 7

⁵² Tamtéž

⁵³ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 35

držet se při řešení národnostních problémů po válce diferencovaných hledisek.⁵⁴ Moskevští i londýnští komunisté měli na přelomu let 1943/1944 vcelku shodné názory, ale v hodnocení transferového plánu byli moskevští o něco zdrženlivější. Zdá se, že v tomto prostředí vystupovaly více do popředí příliš optimistické představy o možnostech antifašistického odboje v odtrženém československém pohraničí.⁵⁵

Ve Velké Británii mezitím postupně docházelo ke sblížování stanovisek československých komunistů a německých levicových socialistů, jak pokud šlo o vztah k československému odboji, tak co se týkalo společných socialistických cílů. Vůdce československých komunistů v Moskvě Klement Gottwald přišel s návrhem, aby byl odsun řešen jako akce potrestání viníků války a zločinů proti Československu. Aktivní účast na odsunu měli mít němečtí antifašisté. Na společné konferenci německých antifašistů v Londýně 16. – 17. října 1943 bylo přijato společné prohlášení, ve kterém se zdůrazňovalo, že postaví-li se sudetští Němci rozhodně proti nacismu, získají v republice plná občanská práva, ale že v opačném případě je mohou postihnout i tvrdá opatření.⁵⁶

Roku 1943 vytvořilo britské ministerstvo zahraničí speciální komisi – Meziresortní komise pro transfer německého obyvatelstva (Interdepartmental Committee on the Transfer of German Populations),⁵⁷ která se na prvním zasedání snažila o vytvoření směrnice, podle které by měly být transfery prováděny tak, aby v Německu nedošlo k ekonomickým problémům. Směrnice také uváděla, aby nebylo přehlíženo násilí vůči uprchlíkům, protože by mohlo být pobouřeno veřejné mínění ve všech spojeneckých zemích. Dále se pak komise věnovala schopnosti Německa přijmout velké množství uprchlíků s ohledem k ekonomické situaci, vlastnímu průběhu transferu, harmonogramem odsunu a také finančním nákladům transferů. Jelikož ale českoslovenští představitelé nebyli o podrobnostech jednání britských politiků dostatečně informováni, snažili se vzhledem k jejich oficiálně neurčitým stanoviskům i zdejšímu veřejnému mínění zdůrazňovat, že předpokládaný odsun nemá být globální, že nepostihne antifašisty a loajální osoby a že by v republice měl zůstat asi jeden milion Němců, kteří budou mít stejná práva jako ostatní občané.⁵⁸

⁵⁴ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 36

⁵⁵ Tamtéž

⁵⁶ Tamtéž

⁵⁷ BRANDES, Detlef, Cesta k vyhnání 1938 – 1945: Plány a rozhodnutí o transferu Němců z Československa a z Polska, Praha 2002, s. 217

⁵⁸ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 37

Otázku vyřešení menšinového problému po válce se československá vláda snažila zmezinárodnit. V memorandu z 24. srpna 1944, které bylo určeno pro European Advisory Commission (EAC), se navrhovalo, aby se o vysídlení nespolehlivých částí menšin uvažovalo při formulaci kapitulčních podmínek pro poražené státy.⁵⁹ Předpokládalo se, že by mělo být z československého státu odsunuto organizovaně asi 1 600 000 Němců a počet osob, které by mohli ve státě zůstat, se odhadoval na 800 000. Podle záznamů britských diplomatů ze září počítal E. Beneš s možností vysídlit z Československa po válce jeden milion „přímých viníků“ a další jeden milion Němců.⁶⁰ Zbývajícím menšinovému obyvatelstvu měla ovšem být jako státním občanům garantována demokratická a lidská práva.

Pravidla postupu vůči německé menšině po osvobození stanovil tzv. Košický vládní program, který byl zveřejněn 5. dubna 1945. Velmi zásadní roli hrála především osmá kapitola, která se týkala právě otázky Němců a Maďarů. Podle programu neměla republika postihovat loajální německé a maďarské občany, naopak viníky čekat neúprosný trest. Státní občanství měli dostat zpět antifašisté německé a maďarské národnosti, kteří již před Mnichovem vedli aktivní boj proti Henleinovi.⁶¹ U ostatních občanů německé a maďarské národnosti mělo být státní československé občanství zrušeno. Mohli si samozřejmě zažádat úřady o udělení občanství znovu, ale úřady si ponechávaly právo individuálního rozhodnutí. Němci, u kterých se předpokládalo, že budou za svá provinění souzeni a odsouzeni, měli být zbaveni občanství a navždy vypovězeni, pokud je neměl stihnout hrdelní trest.⁶² Rozsah, způsob i čas odsunu zůstal ale pořád nejasný, přičemž počet Němců či Maďarů, kteří měli být po válce vysídleni, byl udáván různě, nicméně měl stále vzestupnou tendenci. V listopadovém memorandu československé vlády v Londýně 1944 se hovořilo o organizovaném vysídlení asi 1 600 000 Němců, ale předpokládalo se, že přibližně 250 000 sudetských Němců zahynulo ve válce a kolem půl milionu kompromitovaných nacistů uprchne samo.

S koncem války rostlo ve středoevropských státech násilí proti německému obyvatelstvu. Byla sice zásadně akceptována všeobecná teze, že německá otázka v Československu nesmí být řešena prostředky odkoukanými od nacismu, avšak aktuální a pragmatické potřeby tuto zásadu hrozily devalvovat, na čemž měla svůj podíl

⁵⁹ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 42

⁶⁰ Tamtéž

⁶¹ NĚMEČEK, Jan a kol., Cesta k dekretům a odsunu Němců, Praha 2002, s. 79

⁶² STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 51

i politika velmocí.⁶³ Určité náznaky distancovanějšího přístupu velmocí, které se především projevíly v požadavku, aby Československo nepodnikalo v této otázce žádné jednostranné kroky a vyčkalo ujednání spojenců, přijímala československá vláda jako alarmující a začala právě pro takovéto kroky připravovat, alespoň psychologicky, půdu.⁶⁴ Sice zásadní, ale obecně formulovaný požadavek západních velmocí, aby odsun byl proveden spořádaně a organizovaně, nebyl doplněn ani náznakem opatření, jaké by přijali, kdyby československá vláda v této věci postupovala jednostranně. Možnosti odlišného postupu československé vlády navíc podstatně rozšiřovalo i ujištění Sovětského svazu, že bude její stanovisko v otázce odsunu podporovat.⁶⁵ Je těžké říci, jestli si vládní činitelé uvědomovali míru nekontrolovatelného jednání a emocí, kterou jejich postoj hrozil rozpoutat. Válka a s ní související nacistická okupace vnesla do myšlení a vědomí společnosti značné změny. Jedním z postojů, který snad v největší míře určoval jednání společnosti, byl negativní vztah ke všemu německému, který se v lepším případě artikuloval odmítnutím a lhostejností, v horším případě aktivním, vyhraněně protiněmeckým nacionalismem.⁶⁶

3.2. Divoký odsun

Divokým odsunem se rozumí etapa od poloviny května do počátku srpna 1945, jenž měla být ukončena na základě usnesení „velké trojky“ na konferenci v Postupimi. Konference probíhala od 17. července do 2. srpna roku 1945. V této fázi došlo k odsunovým akcím, jejichž společným jmenovatelem byla nedostatečná připravenost a tím pádem i velmi kruté podmínky pro německé obyvatelstvo. Odsun postrádal jednotné řízení a doprovázela ho řada násilností a brutalit, které byly na německém obyvatelstvu páchány především v několika prvních týdnech po osvobození Československa. Akce byly většinou prováděny místními správními úřady a armádními jednotkami, často z iniciativy a za asistence různých skupin českého obyvatelstva jako např. revolučních gard či partyzánských skupin.⁶⁷ Jejich intenzita nebyla všude stejná, nejvíce se dotýkala

⁶³ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 8

⁶⁴ Tamtéž

⁶⁵ Tamtéž

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ STANĚK, Tomáš, Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948), Ostrava 1992, s. 44

především vnitrozemských skupin německého obyvatelstva (v Brně, Praze či Jihlavě), na severní a jižní Moravě a posléze i v českém pohraničí.

Němečtí obyvatelé museli v této době čelit krutosti a ponížení jako byla ztráta svobody, zatýkání, znásilňování německých žen, ztráta občanských práv nebo konfiskace majetku. Tyto následky byly důsledkem vzestupu radikálního nacionalismu, touhy po odplatě a silného antiněmeckého smýšlení, které se odráželo z událostí minulých let, zejména z šestileté německé okupace.⁶⁸ Zvlášť vypjatá situace byla ve vnitrozemí, které se chovalo nacionálně radikálněji a poté zejména ve městech, kde koncentrace obyvatelstva a s tím spojená určitá anonymita znesnadňovaly přehled.⁶⁹

První odsunové akce se v těchto místech prolínaly s osvobozovacími boji a většinou spontánně prováděná opatření byla místy doprovázena zbytečnou krutostí, která z části vycházela z neorganizovanosti, z vlastní vůle či z nepřehlednosti poměrů. V několika prvních dnech po osvobození bylo v Praze internováno podle některých údajů na 25 000 Němců, zčásti obyvatel města a zčásti těch, které zde zastihl konec války.⁷⁰ Stadion Strahov se proměnil ve velký internační tábor a část internovaných byla rozmístěna po různých táborech na území celého středočeského kraje včetně Terezína.⁷¹ V prvních poválečných měsících pak došlo k 4 000 až 6 000 sebevražd z řad německého obyvatelstva a předním důvodem byl hlavně strach z dalšího osudu.

Vypjatá atmosféra panovala i v Brně, kde je dodnes známý tzv. „pochod smrti“, který se uskutečnil 30. až 31. května 1945. Během této události bylo vyhnáno na rakouské hranice 20 000 obyvatel německé národnosti, především ženy, starci a děti.⁷² Většina z těchto obyvatel byla v následujících týdnech z Rakouska vrácena a následně umístěna do internačního tábora v Pohořelicích. Během brněnského pochodu přišlo o život na 1700 obyvatel německé národnosti.⁷³ O rozhodnutí o odsunu se německé rodiny dovídaly zpravidla jen několik hodin předem a výběr byl prováděn spíše náhodně, např. formou, kdy se určil okruh ulic nebo městská čtvrť a rychlost, která poté nastávala, neumožnila nashromáždit a připravit příslušné množství zásob potravin.⁷⁴ Co se týče povolené váhy zavazadel, ta byla velmi nízká. Pohybovala se kolem 26 až 30kg

⁶⁸ STANĚK, Tomáš, Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948), Ostrava 1992, s. 44

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 13

⁷¹ Tamtéž

⁷² Tamtéž, s. 13 – 14

⁷³ STANĚK, Tomáš, Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948), Ostrava 1992, s. 45

⁷⁴ Tamtéž

a také peněz si směli vzít maximálně do 100 marek. Nastávaly i situace, kdy si nesměli vzít vůbec žádné peníze, natož pak své cennosti. Vybavení odsunovaných osob bylo kontrolováno, někdy i vícekrát a často způsobem, který neměl nic společného s racionálním překontrolováním obsahu zavazadel, nýbrž který spíše zrcadlil snahu o ponížení a ublížení.⁷⁵

Postup vojenských oddílů, revolučních gard, bezpečnostních a pořádkových formací vůči německému civilnímu obyvatelstvu byl v této době na mnoha místech zcela nekompromisní a značně tvrdý.⁷⁶ Nastával také závažný problém, kdy akce nebyly dostatečně koordinovány v mezinárodním měřítku. Jediná velmoc, která byla ochotná přijímat transporty, byl SSSR, který měl svá okupační pásma v Německu a Rakousku. Rámcové ujednání na vyšší úrovni zřejmě neexistovalo, takže konkrétní podrobnosti domlouvaly správní komise či národní výbory s příslušnými sovětskými veliteli pohraničních oblastí až na druhé straně hranic.⁷⁷ Velmi často se tam ale rychle měnily poměry, takže když transporty dorazily na hranice, byly odmítnuty. Právě toto se stalo brněnským německým obyvatelům, ale také Němcům z Chomutova či Liberce. Situace se pak řešila následovně – vytvořil se provizorní tábor poblíž hranic a vyčkalo se, dokud se situace nevyjasnila.⁷⁸

Od počátku června pak došlo ke snaze zlepšit organizaci při provádění odsunu, když hlavní režii převzala československá armáda. Byly určeny železniční tratě, po kterých měl být odsun prováděn, byl vyčleněn vozový a automobilový park a byly upřesněny i kompetence jednotlivých orgánů, které se zúčastňovaly na odsunu. Důvodů bylo několik, především pak snaha zrychlit a zefektivnit akci. Koncem června a začátkem července protestovali Američané a Britové proti bezohlednému zacházení s německým obyvatelstvem při odsunu, ale pokračování odsunů to nezastavilo.⁷⁹

Divoký odsun se příliš nedotkl oblastí, které byly po skončení druhé světové války osvobozeny americkou armádou, jelikož Američané byli zásadním způsobem proti nehumánnímu a násilnému odsunu autochtonních Němců.⁸⁰ Není nám znám přesný

⁷⁵ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 14

⁷⁶ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa, 1945- 1947, Praha 1991, s. 63

⁷⁷ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 14

⁷⁸ Tamtéž

⁷⁹ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 14

⁸⁰ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš, Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen – září 1945). In: Soudobé dějiny 12, 1 – 2, s. 30

počet německých obyvatel, kteří se zúčastnili divokého odsunu, ale hrubý odhad československého armádního zdroje z přelomu července a srpna 1945 uvádí počet 450 000 – 560 000 Němců.⁸¹ Jiné zdroje pak např. uvádí až 750 000 odsunutých Němců, ačkoliv to nemůžeme vědět s jistotou.

3.3. Jednání na konferenci v Postupimi

Postupimská konference se konala od 17. července do 2. srpna 1945 na zámku Cecilienhof v Postupimi. Tato událost se stala důležitým mezníkem v odsunu německého obyvatelstva a zúčastnili se jí nejvyšší představitelé tří velmocí, tzv. „Velká trojka“. Sovětský svaz zastupoval Josef V. Stalin, za Spojené království Winston Churchill a za Spojené státy Harry Truman. W. Churchilla v průběhu konference nahradil Clement Atlee, z důvodu prohry po domácích volbách ve Spojeném království. Konference řešila převážně poválečnou správu Německa, jeho nové uspořádání, potrestání válečných zločinců a co nás v tomto okamžiku zajímá nejvíce – odsun německého obyvatelstva z několika evropských států. Hlavně pro Československo bylo toto téma zásadní a zpočátku nebylo vůbec jisté, jestli se návrh podaří prosadit. Jelikož před konferencí tento bod výrazně prosazoval pouze sovětský svaz, v Československu došlo mezitím k divokému odsunu. Českoslovenští politici si samozřejmě nemohli být jisti, jestli se podaří prosadit odsun na mezinárodní úrovni a tak dali pokyn k tomu, aby co nejvíce německých obyvatel opustilo republiku ještě před tím, než bylo rozhodnuto velmocemi na konferenci. Mocnosti měly také zcela odlišné představy o uspořádání světa, a proto mnohé zásady, které byly dohodnuty, nikdy nevešly v platnost.

Máme k dispozici článek Závěrečné zprávy, ve které se uvádí: „*Tři vlády prozkoumaly tuto otázku po všech stránkách a uznaly, že německé obyvatelstvo nebo jeho složky, které zůstávají v Polsku, Československu a v Maďarsku, bude třeba odsunout do Německa. Jsou zajedno v tom, že jakýkoliv odsun musí být prováděn spořádaně a lidsky.*“⁸² V pokračování zprávy pak byly vyzvány jednotlivé státy k zastavení probíhajících a plánovaných odsunů.⁸³ Ačkoliv československá vláda usnesení přijala kladně, výzva k přerušení probíhajících odsunů vzbudila mezi politiky

⁸¹ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 16

⁸² HOUŽVIČKA, Václav, NOVOTNÝ Lukáš, Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství, Praha 2007, s. 22

⁸³ Tamtéž

mírné rozpaky. Dopadlo to tak, že československá vláda takřka ignorovala poslední pasáž zprávy a v odsunech německých obyvatel pokračovala dál.

Po postupimské konferenci automaticky zesílil dobrovolný odchod sudetoněmeckého obyvatelstva, v závěru války a v prvních dnech míru pak měl ale spíše charakter útěku těch osob, kteří se báli české odvety nebo kteří nevěřili v možnost obnovení českoněmeckého soužití. Místní orgány měly nařízeno, aby tomuto pohybu nebránily. Za úplatek dokonce Američané i Sověti poskytovali svá nákladní auta, a tak si obyvatelé, kteří bydleli v blízkosti hranic, mohli do Německa či Rakouska odvézt na několikrát značnou část svého majetku. Byly to ale spíše ojedinělé situace, u většiny případů podmínky jejich odchodu podléhaly shodným základním ustanovením jako u odsouvaných německých obyvatel.

Tisíce sudetských Němců opustily v listopadu 1945 západočeské oblasti společně s americkou armádou.⁸⁴ S postupující konsolidací českého vnitrozemí se do pohraničí stahovaly nejrůznější živly.⁸⁵ Částečný podíl na této situaci měl i český rozhlas a tisk. Obě organizace vyzývaly k osídlení pohraničí, které vylíčily jako oblast, kam jen stačí přijít a sebrat vše, nač se přijde. A tak lidé přicházeli a brali. Možnost postihu těchto lidí byla samozřejmě pouze teoretická, protože většina německých obyvatel tyto zjištěné útoky na ně a na jejich rodiny ani nehlásili a policejní orgány byly tak zoufalé, že nestačily nápor příchozích, společně s prvořadým úkolem – zajistit odsun, kontrolovat.

Koncem května roku 1945 se v bývalé vile ústeckého abwehru usadila sedmnáctičlenná ozbrojená skupina, která se vykávala jakousi mocí.⁸⁶ Když byla tato skupina na konci června prošetřována, vedle veliké zásoby zbraní a munice, byla nalezena i věznice se sedmnácti Němci a místnost určená k popravám. Hlášení člena zemské komise pro pohraničí lakonicky konstatuje, že skupina separátně prováděla „zatýkání, popravování a spalování Němců atd.“⁸⁷ Z této zprávy vyplývá, že situace v této době byla opravdu vážná a nebyl to jediný doložený případ surového zacházení s německým obyvatelstvem, ke kterému by možná nedošlo, kdyby se úřady Československa řídili konečným rozhodnutím postupimské konference. Samozřejmě si uvědomují, že to nebylo tak jednoduché.

⁸⁴ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 15

⁸⁵ Tamtéž, s. 16

⁸⁶ Tamtéž

⁸⁷ Tamtéž

Kolik osob německé národnosti bylo v průběhu divokého odsunu skutečně odsunuto nebo kolik jich až do konce roku opustilo území republiky, není známo. Situaci do značné míry komplikuje i fakt, že se nedůsledně rozlišovalo mezi Němci, kteří se přistěhovali po roce 1938, mezi sudetskými Němci a mezi Němci, kteří z nějakého neznámého důvodu zůstali na území Československa po skončení války.

3.4. Konfiskace a otázka státního občanství

V létě a na podzim roku 1945 se československá vláda zabývala přípravami organizovaného odsunu, které se soustředily na jedné straně na vytvoření právních základů pro vyloučení Němců u účasti na hospodářském, politickém a kulturním životě země a na druhé straně na vytvoření technických a organizačních podmínek pro jeho provedení.⁸⁸ Ještě v květnu byly veškeré německé zemědělské, průmyslové a obchodní podniky, nemovitosti a finanční instituce postaveny pod národní správu. Prezident E. Beneš v této době nechal vydat spoustu dekretů, které výrazně ovlivňovaly sociální i právní postavení prakticky všech občanů německé národnosti, kteří se nacházeli na československém území a nikoliv pouze těch oblastí, které měly být vysídleny.

Mezi dekry, které byly následně vydány, patří dekret č.12/45 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku z 21. června, dekret č.33/45 Sb. z 2. srpna, ve kterém se psalo o zbavení československého občanství u převážné většiny sudetských Němců, dekretem č.71/45 Sb. se poté stanovila pro tyto osoby pracovní povinnost a dekret č.108/45 Sb. z 25. října, který obsahoval konfiskaci nepřátelského majetku a fondy národní obnovy.⁸⁹ Dekrety víceméně konstatovaly faktický stav a samy o sobě nijak nezhoršovaly situaci německého obyvatelstva, spíše vytvářely určitý prostor pro uplatnění alespoň nějakých práv těch osob, které na to měly nárok. Žadatel o vynětí z účinnosti těchto právních norem ale musel sám dokázat, že se nijak neprovinil vůči Československému státu nebo neučinil nic, co by mohlo ublížit českým nebo slovenským občanům. V praxi pak tyto dekry, ačkoliv tomu tak zřejmě nemělo být, neměly provázanost, takže nezasahovaly do stejného okruhu lidí, což společně s některými dalšími nejasnostmi vytvářelo řadu různých problémů.⁹⁰ Např. dekret č. 12

⁸⁸ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 17

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 17 – 18

o konfiskaci zemědělského majetku se obracel proti určité skupině státních občanů pouze z titulu jejich národnosti, protože v případě zachování státního občanství se nemusel zemědělský majetek vracet.

Určitou problematikou byla i situace smíšených manželství. V tomto případě se konfiskoval majetek pouze německého partnera nebo celá polovina majetku. Poukazovalo se i na to, že v některých případech se konfiskuje i zcela český majetek, který si např. přinesla do manželství žena českého občanství jako věno. Často byl tedy majetek Němcům konfiskován neoprávněně, zejména v první vlně živelných konfiskací a obsazování německého majetku po osvobození, a jeho vymáhání zpět bylo většinou velmi zdlouhavé.⁹¹

Mezi nejdůležitější dekrety patřil samozřejmě dekret č.33/45 Sb., který se zabýval úpravou československého státního občanství buďto u osob německé národnosti, maďarské ale i té rakouské. Po květnu roku 1945 se totiž na československém území zdržovaly skupiny osob s rakouskou a v menším počtu i švýcarskou státní příslušností. Rakušané, kteří se neprovinili proti republice a českému a slovenskému národu, byli již v prvních týdnech po osvobození vnímáni z dosahu opatření vůči německému obyvatelstvu.⁹² Samozřejmě i u této národnosti v některých případech docházelo k omylům, kdy byli nuceni k pracovnímu nasazení a byl jim zajišťován majetek. Oběžník ministerstva vnitra z 25. srpna 1945 uváděl, že se při zajišťování podezřelých osob staly omyly a že se má vůči neprovinilým Rakušanům a Švýcarům postupovat korektně.⁹³ Již zmíněný dekret vyhlášoval osoby převážně německé a maďarské národnosti za zbavené státního občanství, a to buď k datu, kdy nabyly cizího státního občanství nebo k datu, kdy vstoupil dekret v platnost.

Norma se nevztahovala na ty občany německé národnosti, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky přihlásili v úředním sčítání za Čechy či Slováky. Také osobám, které jasně prokáží, že byly po celou dobu věrné Československé republice, zúčastnily se boje za její osvobození a nikdy se neprovinily proti českému a slovenskému národu, bylo státní občanství zachovááno. Ale ani osvědčení, které prokázalo jejich nevinu, však v některých případech neochránilo nositele a byl účastníkem odsunu. Jsou doloženy i případy osob, u kterých byly kladně vyřízeny jejich žádosti k trvalému pobytu v Československu až v době, kdy již byly mimo území republiky. Brzy se začala

⁹¹ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 18

⁹² STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 161

⁹³ Tamtéž

řešit i otázka národnosti, která vyvolávala další problém. Dekret č. 33 hovořil o tom, že Češi, Slováci a příslušníci jiných slovanských národů, kteří se po 21. květnu 1938 přihlásili za Němce jen z donucení nebo kvůli jiným okolnostem, nebudou posuzováni jako Němci, jestliže jim ministerstvo vnitra schválí osvědčení o národní spolehlivosti.⁹⁴ V tomto dekretu se také požadovalo, aby vdané ženy a nezletilé děti ze smíšených manželství byly ve státoobčanských záležitostech posuzovány samostatně.⁹⁵ Podle dekretu a směrnic k jeho provedení (oběžník ministerstva vnitra z 24. srpna a vyhláška MV z 25. srpna 1945) mohly německé manželky a nezletilé děti československých státních občanů požádat o vrácení státního občanství ve lhůtě do 6 měsíců od 10. srpna 1945 a jejich žádosti se měly posuzovat „blahovlně“.⁹⁶

Těchto různých žádostí o osvědčení národní spolehlivosti v letech 1945 – 1946 bylo podáno přes 140 000, a dodnes nemůžeme přesně říci, jak byly vyřízeny. Hlavním kritériem pro jejich vyřízení byla ale státní příslušnost, kterou dotyčný podal v roce 1930 při sčítání lidu. Dále potom v jakých byl spolcích, politických stranách, do jaké školy a zaměstnání chodil, ve vzácných případech se zkoumala i znalost českého jazyka. Ve výnosu ministerstva vnitra z 13. listopadu 1945 se kladl výslovně důraz na to, aby se důkladně prošetřovalo, jestli česká či slovenská manželka Němce získala za okupace německou příslušnost, přihlásila k Němcům pod nátlakem, učinila tak dobrovolně nebo zůstala Češkou (Slovenkou).⁹⁷ Ve výnosu se dále upozorňovalo na to, aby se při určování národnosti českých manželek a nezletilých dětí Němců přihlíželo k více okolnostem než pouze k tomu, jak byly tyto osoby zapsány za okupace v evidenci potravinových lístků nebo jakou národnost měly uvedenu při sčítání v okupovaném pohraničí v květnu 1939.⁹⁸

Problém národnosti měl vedle osobního rozměru i problém společenský. Byly vyslovovány obavy z přílišného oslabení již tak malého českého národa, které měly zčásti kořeny i v obavách o osud hospodářství při tak obrovském odlivu pracovních sil.⁹⁹ Navrhovala se různá opatření vůči povolování sňatků, přechodné odjímání dětí na českou převýchovu, ozývaly se hlasy, aby se lidem, kteří nebyli schopni odolat germanizaci, dala druhá šance. Stejně tak jako byli lidé na straně některých německých

⁹⁴ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 18 – 19

⁹⁵ Tamtéž

⁹⁶ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945- 1947, Praha 1991; str. 166

⁹⁷ Tamtéž

⁹⁸ Tamtéž, s. 167 – 168

⁹⁹ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 20

obyvatel, byli i lidé na straně protější, ve které se hojně usadila myšlenka toho, že si „poněmčelí“ Češi nezaslouží sentimentální ohledy a že je lepší kvantita než kvalita obyvatelstva. „*Lépe odsunou všechny než spoléhat na nějakou pochybnou asimilaci nebo se pouštět na cestu počestování*“. Např. předseda ONV v Žatci se vyjádřil jasně: „*Spíše se smíříme s vyvezením nějakého poturčence, než aby tu jen jeden Němec zůstal.*“¹⁰⁰

3.5. Organizovaný odsun

V souvislosti s přípravou organizovaného či „řádného“ odsunu německého obyvatelstva se začal klást větší důraz na to, aby do něj nebyly zařazovány osoby, které mají český či slovenský původ a osoby ze smíšených manželství. V ústředních směrnicích k provádění odsunu, jež obsahoval oběžník ministerstva vnitra z 31. prosince 1945 (č. B- 300/1990), se uvádělo, aby se vůči českým a slovenským ženám a nezletilým dětem Němců „postupovalo s největší obezřetností a objektivností.“¹⁰¹

Československá vláda se začala intenzivně zabývat technickými náležitostmi odsunu od poloviny června 1945, kdy koloval v meziministerském připomínkovém řízení návrh dekretu prezidenta E. Beneše o odsunu cizího obyvatelstva a o vnitřním osídlení. Dekret nakonec schválen nebyl, důvody jsou nám zatím nejasné. Je možné, že zde hráli určitou roli zahraničněpolitické ohledy a vláda jen nechtěla přijímat žádný závazný dokument před konáním konference v Postupimi. Místo toho bylo přijato vládní usnesení o odsunu cizího obyvatelstva a vnitřním osídlení, na jehož základě byly Nejvyšší radou pro odsun a vnitřní osídlení přijaty rámcové směrnice pro provádění odsunu.¹⁰² Směrnice stanovila, že nejprve bude proveden odsun z vnitřních národnostních ostrovů a poté v pásmech postupně z vnitra země směrem k hranicím.¹⁰³ V zásadě se mělo odsunout veškeré německé obyvatelstvo s výjimkou těch, kteří prokázali, že trpěli pod nacistickým terorem, aktivně se zúčastnili bojů o osvobození Československa a nebyli veřejně činní v nacistickém duchu. Osobám, které se naopak provinili proti republice a hlásili se k nacistickému režimu, bylo dovoleno odnést si majetek pouze v ručních zavazadlech.

¹⁰⁰ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 20

¹⁰¹ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945- 1947, Praha 1991, s. 168

¹⁰² KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 20

¹⁰³ Tamtéž

V průběhu přípravy organizovaného odsunu se vyskytlo několik problémů, které bylo nutné vyřešit. Souvisely s jeho postupem a organizací, přičemž se musely určit jednotlivé kategorie odsunovaných osob, aby nedošlo k ochromení zemědělské či průmyslové výroby v některých oblastech země. Mezi nutné záležitosti, které se musely vyřešit, patřilo vytipování vhodných objektů pro sběrná a odsunová střediska, muselo se začít jednat o vhodných tratích, vyčlenění vozového parku a o tisících dalších podrobnostech.

Ke schválení plánu o odsunu německého obyvatelstva dle zásad, které byly dohodnuty v Postupimi, došlo 20. listopadu 1945 v Berlíně Spojeneckou kontrolní radou pro Německo. Odsunová akce měla podle původních plánů proběhnout ve třech etapách. První etapa měla být ukončena v polovině roku 1946 vyčerpáním početných kvót pro jednotlivé okresy. V této fázi neměli být za hranice přesídlovány osoby zaměstnané v průmyslových podnicích v pohraničí, které byly zařazeny do kategorie A, a také v zemědělství a lesnictví.¹⁰⁴ Ve druhé etapě odsunu měli být do transportů řazeni všichni zbývající Němci až na osoby ze smíšených manželství, antifašisty a specialisty s rodinnými příslušníky.¹⁰⁵ Ve třetí, závěrečné etapě se řešily otázky vystěhování kvalifikovaných pracovních sil v průmyslu a zemědělství, přičemž u této kategorie se kritéria odsunu řešila až v průběhu vlastního transferu.¹⁰⁶ V závěru roku 1945 byla část dosavadních soustředěvacích zařízení pro německé obyvatelstvo přeměněna na sběrná střediska, kterých bylo v obvodech jednotlivých oblastních poboček Osídlovacího úřadu zřízeno 107 (75 v Čechách, 29 na Moravě a ve Slezsku a 3 na Slovensku).¹⁰⁷ Současně bylo na československém území zřízeno 11 záložních odsunových středisek v blízkosti železničních stanic, přičemž nejdůležitější byla stanice v Chebu a v Domažlicích. Dále byla připravena 4 nemocniční střediska, 2 větší karanténní střediska a počítalo se i se zařízením ošetřoven a stravoven, kterých bylo dohromady 17.¹⁰⁸ Byl také stanoven přesný počet obyvatel, který se přesune do jednotlivých okupačních zón v Německu. Konkrétně z Československa mělo přijít do americké okupační zóny 1 750 000 Němců, do sovětské zóny 750 000 osob¹⁰⁹ a celkem mělo být z Československa, Maďarska a Rakouska odsunuto 3 150 000 osob.

¹⁰⁴ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 169

¹⁰⁵ Tamtéž

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 169 – 170

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 170

¹⁰⁸ Tamtéž

¹⁰⁹ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 23

Ústřední směrnice k provádění odsunu německých obyvatel z Československa byla schválena vládou 14. prosince 1945. Řízením odsunu bylo pověřeno ministerstvo vnitra s řídicím centrem – Úřadem pro odsun Němců, v jehož čele se ocitl vládní zmocněnec A. Kučera.¹¹⁰ Koncem listopadu 1945 se na československém ministerstvu zahraničí diskutovalo i o nabídce Francouzů, kteří nabízeli Československu pomocnou ruku. Navrhovali, že do své okupační zóny převezmou asi 500 000 Němců. Nabídka ovšem měla háček a to takový, že si Francouzi chtěli vyslat komisi, která by si jednotlivé Němce vybrala. To samozřejmě ministerstvo zamítlo.

V lednu roku 1946 došlo k přerušení příjmu Němců v sovětské zóně s výjimkou menších skupin antifašistů a vzhledem k následnému váhavému postoji sovětské strany byla zahájena jednání s americkými představiteli. Konzultace s představiteli americké vojenské administrativy se uskutečnily ve dnech 8. – 9. ledna v Praze roku 1946 a československá delegace přistoupila na většinu amerických požadavků týkajících se především sestavování a zajištění odsunových transportů, kam se měly zařazovat zásadně celé rodiny, aby ženy a děti nezůstaly v Německu bez živitele. Každý člen odsunované rodiny musel být vybaven přepravním lístkem a pro každý transport se hotovily jmenné seznamy. Američané kladli veliký důraz na to, aby se do transportů nezařazovali Němci, kteří žádali o zachování nebo vrácení československého občanství, těhotné ženy, rodičky nebo osoby prokazatelně českého či slovenského původu.¹¹¹ Všichni Němci měli projít osmidenní karanténní lhůtou ve sběrných střediscích, aby do transportů nepřišly osoby, u nichž bylo podezření z infekčních chorob.¹¹² V zimních měsících se měly železniční transporty vytápět a každý vlak také musel mít zdravotnický personál složený minimálně ze dvou ošetřovatelů, někdy byl přítomen i lékař. Tito zdravotníci byli pečlivě vybíráni z řad Němců ze sběrných středisek, kteří se po převzetí transportů vraceli zpět. S odsunem tohoto zdravotnického personálu se počítalo až na úplný závěr. Velkou pozornost kladli američtí představitelé také na vybavení Němců, kdy si odsunované osoby mohly s sebou vzít majetek o hmotnosti 30 – 50kg, peřinu či deku, náhradní teplé oblečení, nádobí či ložní prádlo. Na hotovosti pak mohly vyvézt až 1000 marek. Transporty měly mít také zásobu potravin, která měla zajistit, aby každá osoba v době odsunu měla zajištěnu tří denní dávku potravin.¹¹³

¹¹⁰ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 169, nepodařilo se mi zjistit jeho křestní jméno

¹¹¹ Tamtéž, s. 172

¹¹² Tamtéž

¹¹³ Tamtéž

První transport se do americké zóny uskutečnil 24. ledna 1946 z Mariánských Lázní a odjel příštího dne směr Domažlice. Tento vlak disponoval 32 nákladními vagóny s více než 1000 německých občanů s převahou starších osob, žen a dětí. Průběh odsunu byl v prvních měsících roku 1946 poznamenán i řadou nevlídných okolností. Při soustředování Němců ve sběrných střediscích, při zajišťování opuštěného majetku a vagónování docházelo k různým názorům a k různému zacházení k německým obyvatelům. Oběžník zemského národního výboru v Brně z 6. února 1946 upozorňoval např. na případy nepřístojného zacházení s Němci (násilné zabírání a drancování domků a bytů, zabavování šatstva, prádla, obuvi, nábytku, domácího náradí, potravin a drobného domácího zvířectva, rozdělování rodin apod.) a pranýřoval také akty násilí.¹¹⁴ V oběžníku se zdůrazňovalo, že takovéto chování hlavně vůči starším lidem, ženám a dětem je „proti intencím socializačního procesu“ a takovéto osoby se mají potrestat.¹¹⁵

Mezníkem organizovaného odsunu se pak stal květen 1946, kdy byl zvýšen počet odsunovaných osob a byl tedy zahájen řádný transfer do sovětské okupační zóny. Celý odsun začal probíhat organizovaněji. Zahájení odsunu do sovětské okupační zóny znamenal pro československou vládu nesmírný úspěch, za kterým stojí ministr zahraničního obchodu Hubert Ribka, který odjel do Moskvy už v březnu 1946, kde tuto záležitost řešil přímo s Josefem V. Stalinem. Na začátku května 1946 tedy došlo k předběžné poradě mezi československými a sovětskými představiteli a 1. června byla podepsána řádná úmluva o odsunu Němců z Československa do sovětského okupačního pásma. Úmluva vyšla vstříc sovětským požadavkům a stanovila celkový počet osob, který měl být do konce listopadu vysídlen (600 000 osob).¹¹⁶

Během července roku 1946 dosahoval počet Němců vyvážených po železnici maxima, protože právě v tomto období (od 1. července do 15. července) odjíždělo do obou okupačních pásem v Německu denně 14 400 osob, pro každou zónu 7 200.¹¹⁷ Americká vojenská správa se následně začala bránit dalšímu zvyšování počtu transportů, neboť docházelo k přelidnění a k potížím při rozmisťování a začleňování vysídlenců do německé společnosti. Československá vláda se bránila vůči omezení transferů, ale nakonec neměla na vybranou a musela ustoupit a tak byl počet transferů od 15. července snížen na čtyři denně. Sudetští Němci se po příjezdu do okupačních zón necítili přivětivě a nesetkávali se s nadšením místních obyvatel. K úplnému začleňování

¹¹⁴ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 173

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ Tamtéž, s. 204

¹¹⁷ Tamtéž, s. 206

sudetských Němců došlo až po několika letech a pomohlo mu zejména to, že bylo po válce srovnáno se zemí několik měst i továren a k jejich obnově byla zapotřebí pracovní síla.

Po rozsáhlém transferu Němců za hranice Československa z léta 1946 se rýsovala reálná možnost, že se vysídlování bude moci zakončit v říjnu téhož roku. Ministr vnitra Václav Nosek hodnotil na schůzi bezpečnostního výboru parlamentu, která se uskutečnila 18. září, že stěhování německého obyvatelstva probíhá bez větších obtíží, i když to pro národní hospodářství znamená dočasné ztráty. Celkově zhodnotil situaci kladně a odsun jako věc úspěšnou. V projevu v Českých Budějovicích 29. září ministr uvedl, že organizovaný transfer bude pokračovat do 28. října, a že po odečtení 80 % úbytku německého obyvatelstva ve srovnání se stavem z roku 1930 zůstává v republice ještě asi 650 000 Němců.¹¹⁸

Blízké zakončení pravidelného odsunu bylo zapotřebí projednat s okupačními úřady v Německu. V Berlíně se tedy sešla Československá delegace s americkými i sovětskými zástupci ve dnech 16. – 17. září 1946. Podle dohody se Sověty měl odsun Němců z Československa pokračovat v dosavadním rozsahu a tempu (6 vlaků denně, mimo neděle) do 20. září, kdy se měl do 5. října přerušit.¹¹⁹ Od tohoto data zhruba do poloviny října pak měli být odsunuti zbývající němečtí obyvatelé a to po dvou vlacích denně (kolem 20 000 osob). Do konce října se mělo přepravit do sovětského pásma také 7 817 antifašistů s jejich rodinnými příslušníky a dalších 1000 – 2000 osob. Američané žádali, aby došlo s ohledem na těžkou situaci v Německu ke snížení dosavadních odsunových kvót.¹²⁰ Po výměně názorů na toto téma došlo k závěru, že Američané budou přejímat Němce z Československa do konce října 1946 po 3 vlacích denně a pak ještě od 1. listopadu zbývající osoby a antifašisty po 3 – 4 transportech týdně.¹²¹ V československém pohraničí se postupně začal projevovat nedostatek pracovních sil v průmyslu a zemědělství, a proto byli kvalifikovaní dělníci zařazováni až do posledních transportů. Různé odborníky či specialisty v textilním, oděvním či sklářském průmyslu si Československo ponechávalo – byli z transportů vyjmuti.

Blížící se zakončení hlavní etapy odsunu vzbuzovalo různé diskuze na téma, jak postupovat vůči německým obyvatelům, kteří v Československu zůstanou. Většinu úvah spojovala jednotná myšlenka – Němci nesmí mít žádná kolektivní menšinová práva. Na

¹¹⁸ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 216

¹¹⁹ Tamtéž

¹²⁰ Tamtéž, s. 217

¹²¹ Tamtéž

tuto myšlenku reagoval prezident E. Beneš začátkem října roku 1946, kdy jednoznačně potvrdil, že s poskytnutím jakýkoliv záruk menšinám jako národně politickým subjektům nelze počítat: „*Toto nové stanovisko roku 1946 integrálně triumfovalo, tj. nebude u nás menšin a my nepodepišeme žádné nové smlouvy, které by v našem státě zaručovaly jejich ochranu*“.¹²² Několik málo publicistů se snažilo doložit, že není závažnějšího důvodu, proč by se Němcům, kteří se rozhodli zůstat na československém území, nemělo věřit. Miloslav Baláš¹²³ k tomu např. napsal: „*Tito Němci musejí projevit vděčnost ke státu, který je bere na milost, a musejí projevit věrnost, protože jim nic jiného nezbyvá... Ti, kteří zůstávají, rozhodují se tedy k dobrovolné asimilaci, k trvalému splynutí s lidem československým. Nikdo je k tomu nenutí, sami o to žádají a sami pálí za sebou mosty.*“¹²⁴

Podle československých údajů bylo během organizovaného odsunu v roce 1946 vysídleno z Československa 1 222 628 osob německé národnosti do amerického a 633 984 do sovětského okupačního pásma v Německu.¹²⁵ Údaje o počtu vysídlení Němců z Československa se můžou ale lišit, důvodem rozdílů můžou být jednak nedostatky v evidenci a také to, že ministerstvo obrany započítávalo mezi osoby německé národnosti i ty, kteří se do Německa dostali ještě před zahájením organizovaného odsunu.

Posledním symbolickým transportem z Československa se stal transport z Karlových Varů dne 29. října 1946, i když odsun ještě zcela dokončen nebyl. K 1. prosinci 1946 byl ukončen na základě úmluvy na období zimy odsun do americké zóny, zatímco několik transportů do sovětského pásma nadále pokračovalo. Československé orgány v této době uvedly, že k odsunu přichází v úvahu ještě 103 000 německých obyvatel, z toho 23 000 antifašistů, k obnovení odsunu již ale nedošlo.¹²⁶ Američané pouze souhlasili s akcí slučování rodin, v jejímž rámci opustilo československé území v letech 1947 – 1948 asi 200 osob měsíčně a z téhož důvodu poté odešlo asi 7 500 osob do sovětské zóny.¹²⁷ V letech 1948 – 1949 sjednaly československé orgány s těmi západoněmeckými přejímání německého obyvatelstva na hranici mezi Aší a Hofem, bez vědomí Američanů. Touto „vedlejší odsunovou cestou“, jak se nazývá v dobových

¹²² STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 219

¹²³ Český spisovatel, historik a překladatel

¹²⁴ STANĚK, Tomáš, Odsun Němců z Československa 1945 – 1947, Praha 1991, s. 219

¹²⁵ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 29

¹²⁶ Tamtéž, s. 34

¹²⁷ Tamtéž, s. 35

materiálech, odcházelo během roku 1948 na základě dobrovolnosti až 300 osob denně, dohromady přibližně 32 000.¹²⁸ Poslední hromadnou odsunovou akcí se pak stala akce slučování rodin, která byla sjednána za asistence Německého červeného kříže, kdy v jejím rámci opustilo Československo v letech 1950 – 1951 vlakovými transporty přes 16 000 osob.¹²⁹ Později, v letech 1952 – 1987 opustilo Československo přes 90 000 Němců.

Až v letech 1950 – 1951 se německé obyvatelstvo, které zůstalo na československém území, dočkalo rovnoprávných podmínek k životu. V tomto období komunistický režim zrovnoprávnil německé občany v právní i sociální oblasti. Do té doby byly životní podmínky těchto obyvatel velmi odlišné od podmínek ostatního obyvatelstva, i přes to, že v letech 1947 – 1948 byly odstraněny některé diskriminace jako např. přiděly potravin. Zakončení nejdůležitější fáze transferu německého obyvatelstva bylo v Československu hodnoceno jako splnění jednoho z nejnáročnějších úkolů poválečné obnovy a výstavby republiky.

¹²⁸ KUČERA, Jaroslav, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945 – 1946, Praha 1992, s. 35

¹²⁹ Tamtéž

4. Situace za druhé světové války na Karlovarsku

Karlovarský kraj je velmi rozmanité území. Zahrnuje nejvyšší vrcholky Krušných a Doupovských hor, celý masiv Slavkovského lesa a začátek lesa Českého. Páteří kraje je pak řeka Ohře, která na svém toku vytvořila Chebskou a Sokolovskou uhelnou pánev, uzavřenou u Karlových Varů bizarními soutěskami.

Od ledna 1933, kdy se k moci dostal Adolf Hitler, se na politické scéně Karlovarska začaly projevovat ostré střety mezi odpůrci a příznivci hitlerovského národního socialismu. V polovině třicátých let 20. st. mělo Karlovarsko díky své poloze zásadní význam v aktivitách jak fašistického (henleinovského), tak protifašistického hnutí.¹³⁰ Významnou roli v protifašistickém a protiválečném odboji sehrála na Karlovarsku strana komunistů a němečtí sociální demokraté, kteří se snažili rozbít shromáždění henleinovců. V Horním Krušnohoří a na Nejdecku bylo roku 1935 několik ilegálních hraničních přechodů, kterými se do Československa dostávali antifašisté z Německa a jimiž byly do Československa ale i do Německa pašovány protihitlerovské tiskoviny. Atmosféra v českém pohraničí byla čím dál dusnější a vrcholem opovázlivosti se stala vražda profesora Theodora Lessinga, která se odehrála 30. března 1933 v Mariánských Lázních.¹³¹ Pronikání nacistické ideologie do Československa usnadnila i hospodářská krize, kterou sousední Německo překonalo zbrojením. Od vypuknutí hospodářské krize v Československu byl „útlak sudetských Němců spojován s nespokojeností s hospodářskou politikou československé vlády.“¹³² Pod jejím vlivem byla dne 30. dubna 1935 v Československu založena Sudetoněmecká strana, jejímž předákem se stal ašský učitel tělocviku Konrad Henlein a karlovarský knihkupec Karl Hermann Frank.¹³³

Na základě úspěchu ve volbách, kdy SdP získala celkem 1, 25 miliónů hlasů, obsadila strana ve vládě 44 poslaneckých křesel.¹³⁴ Strana zprvu jednala loajálně vůči Československu, posléze ale proklamovala autonomii Sudet pod vlivem nacistického Německa a stala se tak nástrojem rozbití republiky. Usilovala o maximální samosprávu Němců v českém pohraničí, čímž navazovala na neuskutečněný projekt provincie Deutsch – Bohmen z roku 1918. Dne 19. listopadu 1937 pak K. Henlein v dopise žádal

¹³⁰ Kolektiv autorů, Dějiny Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2004, s. 140

¹³¹ Této události se budu více věnovat v kapitole o Mariánských Lázních

¹³² JÍLEK, Tomáš, Kapitoly z historie Západních Čech 20. st., Plzeň 2010, s. 17

¹³³ Kolektiv autorů, Dějiny Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2004, s. 141

¹³⁴ Tamtéž

A. Hitlera, aby „vzal osud sudetských Němců do svých rukou“.¹³⁵ Politický program SdP byl oficiálně deklarován tzv. Karlovarskými požadavky ze dne 24. dubna 1938, jež byly slavnostně přijaty na sjezdu SdP v největších českých lázních.¹³⁶ Mezi požadavky patřila garance zákonné ochrany všech Němců žijících v Československu, svobodné přihlášení k národně – socialistické – nacistické ideologii a vytvoření uzavřeného německého národního území. Tyto požadavky československá vláda zprvu rázně odmítla, později se však staly na nátlak francouzských a britských vyslanců předmětem několika vstřícných návrhů vůči henleinovcům. Kompromisní návrhy z československé strany ale Sudetoněmecká strana ze strategických důvodů odmítla a své požadavky v duchu Hitlerovských směrnic stupňovala tak, aby byly ze strany Československa nesplnitelné.

Rok 1938 se stal rokem plných vzájemných provokací a později i ozbrojených střetů mezi československými vojáky, četníky a Henleinovci.¹³⁷ Po projevu Adolfa Hitlera v Norimberku 12. září 1938 proběhl v pohraničí pokus o převrat. K bojům došlo např. v Bublavě či v Habartově, kde bylo místním henleinovcům dovoleno konání průvodu. Místo poklidného průvodu došlo ale ke krvavým bojům, kde přišlo o život několik českých četníků a spousta osob byla těžce zraněna. Když po několika hodinách nastal klid, henleinovští iniciátoři byli zatčeni, ale dříve než byli odsouzeni, bylo pohraničí připojeno k Německu a rázem se z nich stali hrdinové. Trestu ale neunikli a po skončení války bylo deset z nich odsouzeno k trestu smrti a popraveno. Památku zastřeleným českým četníkům připomíná pomník na habartovském sídlišti dodnes.

Dramatická politická situace roku 1938 rámována zářijovým pokusem o henleinovský převrat v pohraničí, jeho razantním potlačením, rozpuštěním SdP a následným vytvořením oddílů Sudetendeutsche Freikorps byla předehrou Mnichovské dohody.¹³⁸ Dne 13. září byl v Karlových Varech vyhlášen výjimečný stav (stanné právo), 24. září byla ve městě vyhlášena mobilizace, v jejímž rámci byli zatčeni někteří exponovaní nacisté a také tu byl založen oddíl Stráže obrany státu (SOS), jenž v lázních setrval až do 4. října 1938, kdy do lázní vstoupila německá armáda.¹³⁹ Obsazením Rakouska hitlerovským Německem se na jaře 1938 výrazněji zhoršila vnitropolitická situace a po květnových obecních volbách SdP získala v pohraničí více než 90 %

¹³⁵ Kolektiv autorů, Dějiny Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2004, s. 141

¹³⁶ Tamtéž, s. 142

¹³⁷ Kolektiv autorů, Dějiny Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2004, s. 142

¹³⁸ Tamtéž, s. 144

¹³⁹ Tamtéž

německých voličů. Tím se stala v německých enklávách v podstatě neomezenou silou.¹⁴⁰

Po přijetí Mnichovské dohody německé obyvatelstvo na Karlovarsku přímo jávalo. Vnímali tuto situaci jako naplnění jejich dlouholetých tužeb a jako osvobození od národnostního útlaku ze strany Československa. Na základě Mnichovské dohody bylo Karlovarsko v říjnu 1938 obsazeno německým vojskem a připojeno k tzv. Třetí říši.¹⁴¹ Krátce před tím opustila většina českých obyvatel ze strachu a za mnohdy dramatických okolností tuto oblast, vesměs policie, úředníci, vojáci apod. Na podzim roku 1938 opustilo podle odhadů celé české pohraničí 400 000 Čechů. V říjnu téhož roku do Chebu zavítal Adolf Hitler, který se dočkal velmi vřelého přijetí, kdy mu obyvatelstvo předalo originální Zástavní listinu císaře Ludvíka Bavora z roku 1322. Všude byly rozmístěny vlajky a prapory s nápisy „Chebsko zdraví vůdce!“ a samotný Hitler mezi davy lidí na náměstí promluvil: *„Dnes vás smím poprvé pozdravit, moji Chebané. A mým prostřednictvím vás zdraví celý německý národ. Tento pozdrav je zároveň přísahou: nikdy už nebude tato země od říše odloučena. Nad velkoněmeckou říši leží ochranný štít a meč...“*¹⁴² Mezi další města, která Hitler navštívil, patřil Sokolov, Loket, Kraslice nebo také Mariánské Lázně. V Karlových Varech se tam slavobrána s nápisem „Otroctví je pryč“. K. H. Frank má proslov, ve kterém je spousta lži, ale nikomu to v tuto chvíli nevadí – všichni si užívají „svobody“. *„V tomto historickém okamžiku, kdy jste vstoupil do mého rodného města, je zapomenuta všechna bývalá bída a trýzeň. Neboť se naplnila vroucí touha těchto lidí – vaším přičiněním, mein Fuhrer. Na čem jsme se kdysi v Karlových Varech usnesli, vy jste, mein Fuhrer splnil. Vy můj vůdce, jste stvořil jednotné Německo a mocnou říši a nyní jste nás přivedl domů, do říše. Tam, kde ještě před několika hodinami nošení našich symbolů a praporů bylo trestáno smrtí (tady Frank lže na český účet a ani se nezalkne)...kde hraniční kameny rozdělovaly lidi stejné krve, stalo se neuvěřitelné...“*¹⁴³

V Sudetech tedy začaly nové pořádky. Bylo zatčeno a odsouzeno nad 7 000 antifašistů, karlovarští antifašisté byli zčásti deportováni do koncentračních táborů, vězení nebo pracovních táborů v Ostrově či v Nové Roli.¹⁴⁴ Rozpustily se spolky a politické strany jako např. SdP, jejíž členstvo bylo převedeno do NSDAP. Župním

¹⁴⁰ JÍLEK, Tomáš, Kapitoly z historie Západních Čech 20. st., Plzeň 2010, s. 19

¹⁴¹ Kolektiv autorů, Dějiny Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2004, s. 144

¹⁴² RICHTER, Karel, Sudety, Praha 2017, s. 172

¹⁴³ Tamtéž, s. 173

¹⁴⁴ Kolektiv autorů, Dějiny Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2004, s. 146

vedoucím se stal K. Henlein a jeho nástupcem K. H. Frank.¹⁴⁵ Pracující dospělí byli povinně organizováni do Německé pracovní fronty, chlapci od 10 let museli být členy Hitlerjugend a dívky byly organizovány v Bund deutscher Madel. Postupně zavládla atmosféra strachu. Německé židovské obyvatelstvo karlovarského kraje bylo terorem nuceno k emigraci a rezignaci na majetek a postupně byli deportováni do koncentračních táborů. Veškeré židovské synagogy, hřbitovy a modlitebny Karlovarska byly fanatickými nacisty zničeny. Holocaust Židů Karlovarska je dosud nezpracovanou kapitolou historie, bílým místem regionálních dějin, jež zatím nezpracovali ani němečtí ani čeští autoři.¹⁴⁶

Začátek druhé světové války se zpočátku do životů obyvatelstva na Karlovarsku nějak výrazněji nedotkl. Mladí muži sice museli narukovat do armády, ale jelikož byla zatím německá vítězství dosahována bez větších bojů, ztráty nebyly nijak veliké. Když se německé jednotky na východní frontě dostaly do ruského vnitrozemí, začala druhá fáze války, ve které začalo mrtvých a zraněných z řad německé armády přibývat a do armády museli rukovat i starší muži, kteří již přesáhli padesát let.¹⁴⁷ Stejně tak dopadli i teprve dospívající chlapci. Druhá světová válka uvrhla Karlovarsko do neutěšených hospodářských poměrů, kdy bylo citelně postiženo právě lázeňství, které bylo životně závislé na přílivu hostů/ pacientů.¹⁴⁸ Tisíce mužů z Karlovarska sloužili v německém Wehrmachtu a bohužel ztráty byly velmi vysoké, především na ruské frontě. Je obdivuhodné, že i v nesmírně obtížných konspiračních podmínkách nacistické diktatury existoval, byť v malé míře, na Karlovarsku organizovaný odpor proti hitlerovskému režimu, zejména v řadách německých sociálních demokratů a komunistů.¹⁴⁹ Nejaktivnějším antifašistickým odbojem se stala ilegální skupina skláře Valentina Meerwalda z Karlových Varů, která byla na základě udání zatčena gestapem a šest jejích členů včetně V. Meerwalda bylo roku 1944 popraveno.¹⁵⁰

Před samým koncem války se do karlovarských měst stahovali lidé prchající před frontou. Např. v Chebu žilo přes 58 000 lidí a Sokolov byl přeplněn uprchlíky převážně z východních území, kteří prchali před sovětskou armádou. Čím dál častěji docházelo k dezercím vojáků, kteří pochopili, že Německo válku prohrálo. Bylo ale stále veliké množství těch, kteří si prohru Německa nepřipouštěli a tak pronásledovali a popravovali

¹⁴⁵ Kolektiv autorů, Dějiny Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2004, s. 146

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 148

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 151

¹⁴⁸ Tamtéž

¹⁴⁹ Tamtéž

¹⁵⁰ Tamtéž

dezertéry. Vznikaly barikády na různých místech karlovarského kraje, např. v Lokti, u Kraslic, ale i v Drmoulu u Mariánských Lázní. Americké jednotky V. sboru III. Americké armády překročily hranice republiky u Aše 18. dubna 1945 a téhož dne dobyly bez větších vzdorů i samotné město Aš.¹⁵¹ Další postup byl zdržen kvůli vyjednávání se sovětskou armádou o demarkační čáře. Do pohybu se dala americká armáda o pár dní později a 26. dubna se dostala k Chebu, ve kterém se velitel německé posádky nechtěl za žádnou cenu vzdát. Došlo ke krutým bojům a až po jeho smrti město kapitulovalo. Cheb byl osvobozen I. pěší divizí III. americké armády generála George Pattona dne 26. dubna.¹⁵² Kynšpersko bylo osvobozeno 6. května, Sokolov byl společně s Kraslicemi osvobozen o den později a 8. května dorazily jednotky i na Loketsko, Chodovsko, Hornoslavkovsko a na předměstí Karlových Varů. Samotné Karlovy Vary osvobodila sovětská armáda 11. května.

4.1. Situace na Karlovarsku na konci války

Karlovarsko se stalo na konci války jednou velikou a nepřehlednou tranzitní zónou, v níž docházelo k nekontrolovatelnému pohybu značného množství obyvatelstva.¹⁵³ Karlovarský archivář Milan Augustin tuto situaci popisuje ve své monografii jako dobu, kdy „*jakoby se celá druhá světová válka chtěla najednou uchýlit do západních Čech.*“¹⁵⁴ Neobvykle vysoká koncentrace obyvatelstva vyvolávala celou širokou škálu problémů, od bezpečnostních přes zásobovací až po zdravotní.¹⁵⁵ V této době rozvratu civilní správy na Karlovarsku bylo obyvatelstvo často odkázáno samo na sebe a na svoji schopnost přežít, protože zde neexistovala žádná autorita, která by výše uvedené problémy dokázala nějak vyřešit. Po skončení války byla tato situace pořád stejná.

V tomto kraji se na konci války pohybovali tisíce k smrti vyčerpaných a zubožených válečných zajatců a vězňů z koncentračních táborů, kteří byli během několika měsíců neustále přemísťováni z tábora do tábora a svými dozorci byli během známých pochodů smrti postupně likvidováni. Karlovarskem procházelo hned několik transportů, např. v Mariánských Lázních šlo o transport politických vězňů z koncentračního tábora Flossenburg. Tento transport je nechvalně známý především přenocováním pod širým

¹⁵¹ ŘEHÁČEK, Karel, Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948, Plzeň 2011, s. 66

¹⁵² Tamtéž

¹⁵³ Tamtéž, s. 59

¹⁵⁴ AUGUSTIN, Milan, Karlovy Vary na konci II. světové války

¹⁵⁵ ŘEHÁČEK, Karel, Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948, Plzeň 2011, s. 59

nebem v obci Vlkovice, kde se na druhý den našlo pět mrtvol vězňů s ranou v týle. Na tento pochod zaútočili 21. dubna tzv. hloubkaři¹⁵⁶ a díky této akci se podařilo několika vězňům utéct, ale příslušníci SS začali na americká letadla střílet. Na místě bylo zabito 30 vězňů, jeden příslušník SS a několik dalších vězňů bylo vážně zraněno, takže je strážce nemilostivě zabili. Dalším pochodem smrti byl např. pochod přes Úšovice – dnes část Mariánských Lázní, kde opět přišla o život spousta válečných zajatců. Před postupující frontou začalo utíkat nejen civilní obyvatelstvo, ale i příslušníci nacistických politických, justičních či správních orgánů.¹⁵⁷ Mezi německým obyvatelstvem se šířily různé obavy, především co se týče odvety Sovětského svazu za zločiny, kterých se dopouštěly jednotky SS či Wehrmachtu na jejich území. Zároveň však mezi nimi byla posilována naděje, že dojde k nové válce, kdy se Německo připojí k anglo-americkému bloku a zaútočí právě na Sovětský svaz. Tyto naděje přetrvávaly v německém obyvatelstvu na Karlovarsku až do dne, kdy bylo jasné, že Německo válku prohrálo a nová válka se nechystá.

Německá armáda na samém sklonku války sice velmi rychle ustupovala, přesto bylo na nejvyšších místech rozhodnuto zachovat alespoň navenek zdání, že má velení branné moci stále situaci pod kontrolou.¹⁵⁸ Několik dnů před německou kapitulací tak ještě zůstávala v platnosti nařízení, která pod hrozbou přísných trestů zajišťovala udržování vojenské kázně a měla především bránit stále se zvyšujícím počtům případů dezercí vojáků.¹⁵⁹ Soudním orgánem a zároveň garantem dodržování těchto nařízení se staly tzv. stanné soudy a na Karlovarsku sídlil stanný soud nazvaný podle předsedajícího majora Helma – „Helm“ v Bochově. Obvyklými případy, které stanný soud řešil, byly dezerce, ale do této kategorie spadaly i nepovolené překročené dovolenky vojáků, především z Wehrmachtu. Je znám např. případ Waltera Urbana, který dostal od svého velitele ústní dovolení k opuštění jednotky, aby mohl navštívit své rodiče a manželku v Chýši, nedaleko Bochova. Chýši měla jeho jednotka druhý den procházet a tak by se Urban připojil v momentě, kdy by jednotka obcí procházela. Když ale procházel Bochovem, jednotky ho zadržely a protože neměl žádnou dovolenku či cestovní průkaz, byl stanným soudem odsouzen k trestu smrti. Při popravě se pod vahou jeho těla utrhla větev a tak byl na příkaz zastřelen ranou do týla. Druhým dnem opravdu Urbanova

¹⁵⁶ Stíhací piloti, jejichž úkolem bylo operovat v nízkých letových hladinách a útočit především na malé pozemní cíle jako byl automobil, lokomotiva apod.

¹⁵⁷ ŘEHÁČEK, Karel, Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948, Plzeň 2011, s. 61

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 62

¹⁵⁹ Tamtéž

jednotka procházela Bochovem směrem do Chýše. V Bochově Urbanův velitel potvrdil jeho verzi, že měl povoleno opustit jednotku a navštívit svou rodinu, takže byl popraven neprávem.¹⁶⁰ Tento případ byl jen jedním z několika a svědčí to o situaci, která na Karlovarsku na sklonku války panovala.

Po příchodu americké a sovětské armády se o pořádek a bezpečnost stále starala německá policie a četnictvo.¹⁶¹ Vzhledem k jejich národní a politické nespolehlivosti bylo zapotřebí převzít co nejdříve tyto úkoly do českých rukou a tak jejich pravomoci přebírala civilní či národní stráž složená z německých antifašistů nebo z bývalých vězňů koncentračních táborů. Později byla v Karlových Varech vytvořena tzv. národní stráž. Veškerá tato řešení byla ale pouze provizorní, později vznikly revoluční gardy, které byly rozpuštěny po pár měsících a byly nahrazeny různými nově vzniklými skupinami např. Sborem národní bezpečnosti (SNB). Ani tyto skupiny však nezabránily krutému chování k německému obyvatelstvu z řad Čechů a Slováků. Mnozí představitelé správních komisí či velitelé bezpečnostních útvarů, nezdědka bývalí revoluční gardisté, si s dodržováním pořádku a zákonnosti rovněž nedělali přílišné starosti.¹⁶² Vztah Čechů a Slováků byl vůči německému obyvatelstvu Karlovarska ve většině případů zřetelně negativní a nepřátelský. Obyvatelé německé národnosti byli denně přesvědčováni o svém druhořadém a bezprávném postavení. Museli denně snášet fyzické útoky, německé ženy byly mnohdy beztrestně znásilňovány, byli vystaveni perzekuci a vydáni na milost a nemilost novému československému právnímu řádu.

4.2. Příprava odsunu Němců z Karlovarska

Násilí a brutalita provázeli proces transferu německého obyvatelstva během divokého odsunu v druhé polovině roku 1945. Tato poválečná situace se samozřejmě nevyhnula ani Karlovarsku, i když zde byly značné rozdíly mezi jednotlivými okresy. Ty vycházely především z rozdílných přístupů sovětských a amerických úřadů. V okresech, které se nacházely pod americkou správou, např. na Mariánskolázeňsku, netrpěli Američané téměř žádné násilí proti obyvatelstvu německé národnosti a odmítali přijímat v Německu bez rozhodnutí vítězných velmocí jakékoliv Němce.¹⁶³ V okresech

¹⁶⁰ Příklad jsem vyčetla v knize – ŘEHÁČEK, Karel, Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948, Plzeň 2011

¹⁶¹ ŘEHÁČEK, Karel, Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948, Plzeň 2011, s. 67

¹⁶² Tamtéž, s. 124

¹⁶³ Tamtéž, s. 138

patřících pod sovětskou správu panovala odlišná situace. Největší zájem o vysídlení Němců měli samozřejmě Češi a Slováci a na mnoha místech Karlovarska se vyskytovaly letáky s texty požadující odchod německého obyvatelstva z Československa. Místní civilní správa se na popud Američanů snažila danou situaci uklidnit a vybízela občany k racionálnímu přístupu.¹⁶⁴ Poukazovala také na fakt, že není možné se zbavit najednou desítek tisíc německých občanů z mezinárodně – politického ani hospodářského hlediska. Z Karlovarska odcházelo nespočet obyvatel německé národnosti dobrovolně, částečně ilegálně a částečně s povolením.

Karlovarsko bylo na sklonku války přelidněno, po jejím skončení zde žilo odhadem 500 000 československých či sudetských Němců a minimálně stejné množství uprchlíků z ostatních území pod nacistickou nadvládou. Důležitým úkolem poválečné civilní správy Karlovarska bylo tedy dosáhnout snížení počtu obyvatel celé oblasti na únosnou míru. K tomu bylo zapotřebí vysídlit či evakuovat zejména obrovské množství uprchlíků z Horního Slezska, Besarabie a okupantů, kteří přišli do Československa po 1. říjnu 1938.¹⁶⁵ Problematika uprchlíků německé národnosti byla pro místní a okresní instituce civilní správy velice náročná, protože se uprchlíci nacházeli v zoufalých podmínkách, takže bylo zapotřebí postarat se nejdříve o jejich obživu a zdravotní péči. Až poté se začala řešit otázka jejich ubytování. Ve většině okresů proto docházelo ihned po ustanovení civilních samosprávných orgánů ke vzniku hromadných ubytovacích zařízení (obvykle předchůdců pozdějších sběrných či internačních středisek).¹⁶⁶ Náklady vydávané na péči pro německé uprchlíky a říšské Němce byly natolik vysoké, že se karlovarská poválečná civilní správa snažila o jejich urychlenou evakuaci ze svého území. S tím neměla problém ani americká a sovětská vojenská správa, takže poměrně rychle došlo ke vzájemné dohodě. Problémem však byla špatná koordinace evakuace, téměř nefunkční infrastruktura a nedostatek přepravných prostředků.¹⁶⁷ Němečtí uprchlíci tak museli v nedostatečně připravených a vybavených provizorních táborech, které se nacházely např. v Chebu, v Mariánských Lázních, Lázních Kynžvartu, v Teplé či Aši, čekat mnohdy i delší dobu, což se pochopitelně neblaze odráželo na jejich psychice a zdravotním stavu. Vzhledem k nedostatku potravin v těchto táborech panovaly strašlivé sociální podmínky. Situace se den ode dne horšila, takže tam lidé ve značné míře umírali následkem tělesného vyčerpání. Dalším problémem byl nedostatek

¹⁶⁴ ŘEHÁČEK, Karel, Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948, Plzeň 2011, s. 138

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 141

¹⁶⁶ Tamtéž

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 142

léčiv a řádné ošetření, takže tam velmi často propukaly epidemické choroby, které se kdykoliv mohly rozšířit do okolí. Šlo tedy o čas.

4.3. Odsun Němců z Karlovarska

Odsun německého obyvatelstva znamenal pro karlovarský region velké hospodářské i kulturní škody a některé oblasti se již nikdy nepodařilo zcela osídlit jako např. oblast Slavkovského lesa nebo Krušných hor. V tomto regionu došlo k odsunu poměrně klidně, bez větších excesů a násilí. Odsun německých uprchlíků byl zahájen již krátce po skončení války a prvním transportem vypraveným do Německa byl transport z 16. května 1945, který vyjížděl z Chebu a obsahoval 1 200 osob.¹⁶⁸ V okrese Karlovy Vary nebylo až do 11. června 1945 německé obyvatelstvo nijak organizovaně vyhošťováno.¹⁶⁹ Příštího dne se stal velitelem vojenské posádky škpt. Josef Arnošt¹⁷⁰, který nařídil, aby bylo všech 8 000 německých uprchlíků do 24 hodin vysídleno z Karlových Varů. Mnoho představitelů OSK s tímto postupem nesouhlasilo, každopádně nakonec k této akci stejně došlo. Vyhošťování pak probíhalo jedinou možnou cestou přes Ostrov, Jáchymov a Boží Dar.¹⁷¹

V druhé vlně odsunu pak mělo být evakuováno 5 000 – 7 000 říšských Němců, poté původní německé obyvatelstvo. Ze začátku byly vystěhovávány celé ulice či bloky a vyhošťovaným bylo povoleno vzít si s sebou pouze 25kg zavazadel na osobu. Byli bez dokladů, aby nemohli utéct, později byli rozděleni do skupin podle pohlaví, zdravotního stavu a povolání. Práce neschopní, staří, nemocní a děti byli nákladními automobily odvázeni do Božího Daru na státní hranice, kde dostali doklady, a následně byly vyhoštěny z Československa. Veškeré odsuny zprvu probíhali velmi rychle, denně bylo vyhoštěno kolem 500 osob. Později začala být evakuace z řad sovětských úřadů brzděna na 500 osob dvakrát týdně, později jen na 250 a ještě později na 125 osob.¹⁷² V červencových dnech roku 1945 sovětské úřady zastavily evakuaci osob úplně. Později sice Sověti evakuaci opět umožnili, ale v důsledku zastavení akce se situace na hranicích velmi zhoršila. Nepřijatí vyhoštěnci se hromadili na hranicích a nastávaly vážné sociální potíže. Postižené okresy proto apelovaly na své vnitrozemské partnery a požadovaly zastavení dalších transportů do doby, dokud nebude dojednán řádný

¹⁶⁸ ŘEHÁČEK, Karel, Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948, Plzeň 2011, s. 143

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 144

¹⁷⁰ Štábní kapitán

¹⁷¹ ŘEHÁČEK, Karel, Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948, Plzeň 2011, s. 144

¹⁷² Tamtéž, s. 145

odsun.¹⁷³ Podobně zareagovali i Američané, kdy 21. června 1945 zcela zastavili další evakuaci Němců s neoficiálním zdůvodněním, že z české strany došlo k určitým přehmatům.¹⁷⁴ Dalším důvodem byl fakt, že se československé úřady snažily propašovat v rámci transportů německých uprchlíků také domácí sudetské Němce, jejichž odsun byl Američany zakázán. K částečnému zlepšení situace došlo až na podzim 1945.

Na Karlovarsku probíhal odsun Němců podobně jako v celém pohraničí Československa, přesto zde byla situace složitější, protože Karlovarsko bylo jednou z klíčových tranzitních cest do americké a částečně sovětské okupační zóny v Německu. Touto cestou neprocházely jen transfery „domácích Němců“, ale také časté transporty německého obyvatelstva z ostatních oblastí Československa. Problémy, které s tím souvisely, tížily Karlovarsko ještě i po ukončení odsunu na podzim roku 1946. Karlovarská oblast byla vysídlováním obyvatelstva německé národnosti Československa zasažena velmi podstatně a na její úřady byly kladeny samozřejmě mnohem vyšší nároky a požadavky, než bylo obvyklé v jiných částech republiky.

Přehled o situaci německých obyvatel na Karlovarsku nám alespoň částečně přináší hlášení jednotlivých OSK, ve kterých byl vylíčen dosavadní průběh vysídlování a popsán aktuální stav k 15. prosinci 1945. Z dosavadních údajů vyplývá, že ke zmíněnému datu bylo ze sledované oblasti Karlovarska vysídleno minimálně (bez chebských a tepelských Němců) 75 000 osob německé národnosti, zejména německých uprchlíků a říšských Němců.¹⁷⁵ Podle těchto samých hlášení zbývalo na Karlovarsku ještě minimálně 390 000 osob německé národnosti, přičemž v první etapě bylo k odsunu určeno celkem 246 521 osob a ve druhé a třetí etapě 157 766 osob německé národnosti.¹⁷⁶ Mezi poslední obyvatele určené k vysídlení bylo zařazeno celkem 36 064 osob, které pracovali v průmyslu a 9 000 osob z řad zemědělců. Rodiny, které byly učené k odsunu, musely být přezkoušeny a potvrzeny okresním úřadem ochrany práce, jelikož ve veřejném a hospodářském zájmu měly být nejprve odsunuty osoby tzv. neproduktivní. Výběr osob určených k jednotlivým transportům byl poměrně odpovědným úkolem, k němuž však místní samospráva vždy nepřistupovala adekvátně. Kromě pořadí osob bylo zapotřebí rovněž stanovit preference vysídlování určitých oblastí okresů, přičemž nejdříve měla být vysídlena strategická místa významná pro

¹⁷³ ŘEHÁČEK, Karel, Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948, Plzeň 2011, s. 145

¹⁷⁴ Tamtéž

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 206

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 207

obranu státu, dále oblasti z větší části osídlené obyvatelstvem slovanského původu a nakonec zemědělské a průmyslové oblasti.¹⁷⁷

Všechny transfery byly do nejmenších detailů upraveny mezistátními dohodami, byly přísně kontrolovány nejen přejímacími komisemi, ale také politiky a novináři mnoha států světa. Ze strany státu bylo mnohokrát zdůrazňováno, že „*veškeré složky odsun provádějící musejí býti upozorněny, že jsou osobně zodpovědny za to, aby byl odsun proveden způsobem lidským, uspořádaným a korektním.*”¹⁷⁸ Generální plán odsunu vypracoval OSÚ, podrobné plány pak sestavovaly jednotlivé OSK či ONV pro příslušné oblasti své působnosti. Vlastní odsun byl poté zahájen vyrozuměním obyvatelstva německé národnosti, jehož součástí bylo poučení o tom, jaký majetek si smí či nesmí vzít s sebou. Věci, které si nesměli dotyční převzt přes hranice, byly zabaleny, opatřeny jménem jejich majitele a na shromaždišti odevzdány spolu s klíči od bytu/ domu. Ne na všech místech tato fáze odsunu probíhala bez problémů. Některé osoby zařazené do první vlny odsunu z okresu Falknov nad Ohří záměrně ničily svůj majetek, který musely zanechat ve svých domovech, někteří v noci přenášeli majetek do bytů či domů antifašistů, jiní zatopili své domovy vodou a nechali puštěné elektrické přístroje, aby způsobili požár.¹⁷⁹ Ještě na shromaždišti byli podrobni kontrole osobních dokladů, zavazadel a osobní a zdravotní prohlídce. Po příjezdu či příchodu na nádraží bylo německé obyvatelstvo naloženo do vagonů, ve kterých mělo být vždy vědro s vodou a jedno vědro pro vykonání nutné potřeby.

Řádný transfer sudetských Němců z Karlovarska byl zahájen 25. ledna 1946 transportem z Mariánských Lázní. Vlaková souprava byla připravena již den předtím, transport byl vypraven v 17:21 hodin a celkově jím odjelo 1 200 osob (292 mužů, 695 žen a 213 dětí do šesti let) směrem na Plzeň.¹⁸⁰ V Plzni byla podávána večeře a vysídlování si mohli odpočinout. Půl hodiny před půlnocí se vlak znovu rozjel směrem na Domažlice, kam dojel krátce po třetí hodině ranní. Po osmé hodině ranní a po snídani pokračoval transport dále do Furth im Waldu, kam dorazil krátce po deváté hodině. Tento historicky první vypravený řádný transport probíhal za značného zájmu veřejnosti i politiků a novinářů a máme k dispozici zprávu od jednoho z pozorovatelů – Emila Šípa, jehož článek vyšel v Rudém právu: „*Je mrazivý lednový den. Jedeme zasněženou silnicí na letiště u Mariánských Lázní, kde budeme svědky příprav odsunu prvního*

¹⁷⁷ ŘEHÁČEK, Karel, Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948, Plzeň 2011, s. 210

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 231

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 232

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 240

transportu Němců. Čistý barákový tábor, nedávno ještě ubikace americké jednotky, slouží jako sběrný tábor. Prohlížíme ubikace, čisté a vytopené světnice. Jistě málokdo z nás má dnes takto vytopený byt. Na lavicích sedí skupinky, obyčejně celé rodiny, které tvoří jednu odsuvnou jednotku. Jsou dobře živeni, dobře obuti a oblečeni. Nikde nevidíš paniky, vytřeštěných očí, nic takového, jak jsme viděli v krvavých transportech smrti, které pořádali Němci. Procházíme sálem, kde již první skupina očekává příjezd autobusu. Děti a staří lidé jsou totiž odváženi na nádraží autobusem. V transportu převládají ženy, děti, zbytek jsou mladíci a staří lidé. Přijel autobus, nasedá první skupina. Děti se svými hračkami v rukou, ženy s ranci, kufry, nádobím. Ostatní se pak řadí se svými zavazadly na sáňkách k pochodu. Všichni si vezou nádobí, přikrývky, nástroje, dokonce i šicí stroj je vidět. Na nádraží již stojí vlak o 40 vagonech, krytých a vytopených nákladních vozech. Tak vypravila republika viníky, zatímco v duchu vidíš strašný vlak, který onoho dubnového dne minulého roku přijel na bubenské nádraží s nákladem polonahých, polomrtvých, ba i mrtvých nešťastníků. Transport nastupuje a brzy jsou vagony podle čísel obsazeny. Vedoucí vagonu zkontroluje počet a zavazadla. Z komínků na střeších se kouří. Ve vagonech se vaří a svačí. Stmívá se. Dvířka vagonů jsou zavírána. Za chvíli se vlak rozjede směrem k Domažlicům. Transfer započal.¹⁸¹

K 15. únoru 1946 odešly furthskou cestou z karlovarské oblasti do Německa celkem čtyři vlakové soupravy s 4 493 osobami do amerického okupačního pásma v Německu. V období od 16. února do 15. března 1946 bylo z Karlovarska přes Cheb a Wiesau odesláno dalších osm řádných transportů z 9 603 osobami do amerického okupačního pásma a v období od 16. března do 31. března 1946 taktéž – celkem 9 605 osob.¹⁸² Koncem první poloviny roku 1946 bylo vypraveno z Karlovarska celkem 123 vlakových transportů do amerického okupačního pásma a z oblasti jimi odešlo celkem 147 713 osob německé národnosti. Většina transportů končila ve vykládacích stanicích ve Wiesau, Schirndingu či Muhlbachu. Od července 1946 nastala v organizaci transferu významná změna, která spočívala v zahájení transportů také do sovětského okupačního pásma v Německu přes Tršnici u Chebu do vykládacích stanic Bad Brambach a Pirna/Bad Schandau.¹⁸³ První transport do sovětského okupačního pásma v Německu odešel 3. července 1946 ze sběrného a odsuvného střediska v Lázních Kynžvart.

¹⁸¹ ŘEHÁČEK, Karel, Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948, Plzeň 2011, s. 241

¹⁸² Tamtéž

¹⁸³ Tamtéž; s. 242

Do amerického i sovětského okupačního pásma opustilo Karlovarsko v červenci 1946 celkem 55 642 osob německé národnosti. Poslední transport hlavní etapy řádného odsunu Němců byl vypraven z Karlových Varů 29. října 1946 v 10:30 hodin a po jeho odjezdu se konal v Městském divadle v Karlových Varech slavnostní projev, kterého se zúčastnili kromě ministra Václava Noska také ministři Prokop Drtina, Zdeněk Nejedlý, Hubert Ripka a další. Hlavní proslov patřil V. Noskovi, který prohlásil: „... *Nyní po osmi a půl letech, po spravedlivém potrestání největších německých zločinců, scházíme se na půdě českých Karlových Varů my, zástupci českého lidu, bychom zakončili tuto dějinnou epochu. Čech je nyní pánem ve své zemi. Celý národ je naplněn obrovskou radostí a štěstím ze zakončeného odsunu.*“¹⁸⁴

¹⁸⁴ ŘEHÁČEK, Karel, Němci na Karlovarsku v letech 1945 – 1948, Plzeň 2011, s. 244

5. Mariánské Lázně před rokem 1945

5.1.1. Historie města

„Slané a horké prameny vynášejí z hlubin země její podstatu. Lázně pod lesnatými horami, lázně západních Čech. Horké a slané prameny vstříkují lidem do žil novou krev, pročišťují zkalené šňávy jejich žláz. Vynášejí z hlubin na povrch země panenské kapky, které dosud nespátřily světlo světa, dávají nám prasílu přírody. Její mocí odstraňují zplanělou pěnu člověčího proudu, bez začátku a bez konce stále se obnovujícího...“¹⁸⁵

Mariánské Lázně mají bohatou minulost. Historie města začíná bažinatým údolím, které zůstávalo až do roku 1786 liduprázdné. Až koncem 18. st. se začal o zdejší kyselky a jejich léčivé účinky zajímat osvícenský tepelský opat Trautmannsdorf, který pověřil mladého klášterního lékaře Johanna Josefa Nehra o prozkoumání těchto léčivých účinků. Do údolí přicházeli nemocní lidé a doktor Nehr u nich zkoumal účinky kyselek při pití a koupání v nich. Léčivost se projevila jednoznačně, a tak opat Trautmannsdorf, spokojen s pozitivním hodnocením, vykoupil lesní hornickou rezervaci, která bránila k osídlení u pramenů, a hodlal založit lázně. Roku 1808 dostávají Mariánské Lázně dnešní název a roku 1812 pak vzniká z rozhodnutí nového opata tepelského kláštera Reitenbergera samostatná obec Mariánské Lázně. Dne 6. listopadu 1818 jsou Mariánské Lázně výnosem vlády vydaným vrchním purkrabím F. K. Libštejnským¹⁸⁶ prohlášeny veřejným lázeňským místem.

Již v průběhu jednoho staletí se věhlas tohoto města začal rozléhat do různých koutů naší, ale i jiných evropských zemí a vděčí za to především německy mluvícímu obyvatelstvu. Mariánské Lázně se nestaly cílovým místem opožděně vznikající a šetrné jazykové české buržoazie. Ta vnímala západočeské lázně za ryze německé, a tak dávala přednost Poděbradům, Luhačovicím, Bohdanči, či Mšenému.¹⁸⁷ Lázeňské město prošlo v 19. st. velkolepou a honosnou výstavbou, která zaručovala příliv bohatých aristokratů. Domy připomínaly paláce, aby se hosté ve městě cítili co nejpohodlněji. Významný starosta města Dr. Herzig nechal vystavět elektrárnu, která rozsvítila první pouliční osvětlení v Čechách a poháněla také lázeňskou elektrickou dráhu, která vozila návštěvníky z nádraží až do centra města. Město se stalo multikulturním. Národnosti, či jazyky se zde promíchávaly. Každá kultura zde měla svůj svatostánek. Anglický král

¹⁸⁵ Z „Hledání domova“ in: Mariánské Lázně: Prameny, Dějiny, Lidé, Karlovy Vary 1958, s. 7

¹⁸⁶ Nepodařilo se mi dohledat celé jméno

¹⁸⁷ LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie, Z dějin české každodennosti, Karolinum, Praha 2010, s. 385

Eduard III. nechal vystavět anglikánský kostel, car Alexandr III. Alexandrovič pravoslavný kostel a nechyběla ani stavba zastupující židovské obyvatelstvo – krásná synagoga na Hlavní třídě. Bohužel tato idylická nálada mezi národy netrvala dlouho.

5.1. Česko – německé soužití v Mariánských Lázních do roku 1938

Od konce 19. st. se v rakousko – uherské monarchii stále důrazněji prosazoval politický, ale i ekonomický vliv sílícího Německa. Rakousko – Uhersko se tomuto vrůstajícímu tlaku všemožně bránilo, současně v něm ale rostlo nacionálně vyhocené všenněmecké hnutí. To vše v českém politickém táboře vyvolávalo veliké obavy o osud českého národa. Stejně obavy samozřejmě dorazily i do Mariánských Lázní. Němci, kteří pobývali ve městě, považovali vývoj a rozkvět lázní za svůj výtvar, což jim nemůžeme upřít. Každopádně začátek, ale i konec první světové války znamenal pro Mariánské Lázně obrovský úpadek. Hostů díky frontovým liniím neustále ubývalo. Dne 28. října 1918 byla vyhlášena Československá republika a to znamenalo jediné – konec výsadního postavení Němců v zemi. Sudetoněmecké vedení se snažilo o založení samostatné rakouské provincie – tzv. „Deutschböhmen“ a žádali o připojení se k nově vzniklému Rakousku, později Velkému Německu. Nebylo myslitelné, aby prohrané Německo vyšlo z války silnější a s připsanou výhrou.

Dne 19. listopadu 1918 se nová Československá reprezentace po neúspěšném jednání s českými Němci rozhodla obsadit Mariánské Lázně českými vojáky. Přes jeden měsíc patřily Mariánské Lázně k nově vzniklé německé provincii. Dne 8. prosince 1918 došlo k druhému obsazení lázní oddíly plzeňského 35. pluku, nikdo nejedná s německými demonstranty a pluk rozpouští celý německý revoluční výbor.¹⁸⁸ Dochází k velikému zabavování zbraní a na městské radnici je nařízeno vyhlášení absolutní poslušnosti novému státu ČSR. Poslední nadějí Němců za své sebeurčení byl 4. březen 1919.¹⁸⁹ Tehdy ve všech německých městech Čech, Moravy i Slezska probíhaly demonstrace proti zákazu volit do Národního shromáždění Německého Rakouska. Tyto demonstrace byly velmi rychle potlačeny českým vojskem a bohužel se neobešly bez ztrát na životech a zraněných občanů. Nenávist Němců v českém pohraničí byla tímto zažehnuta.

¹⁸⁸ PERNES, Jirí, 1918: Pro nás svoboda, pro Němce zlý sen, článek v časopisu Živá historie, s. 49

¹⁸⁹ Tamtéž

Roku 1920 docházelo k postupnému uklidnění situace. Přicházela zlatá 20. léta a Mariánské Lázně opět nabývaly své slávy a lesku. Rok 1920 byl pro lázně velmi zásadním. Byla založena Obchodní škola a také židovským obyvatelům lázní se začalo dařit. Nová ústava z roku 1920 udělila Židům etnická a národnostní menšinová práva.¹⁹⁰ Pro prezidenta Tomáše G. Masaryka to byla prioritní záležitost a tak se stalo Československo prvním státem, který uznal Židy za samostatný národ.¹⁹¹ Roku 1922 bylo založeno gymnázium a došlo i na sčítání lidu, kdy ve městě žilo 6 909 obyvatel, z toho 6 131 Němců.¹⁹² První příznivou poválečnou sezónou se stal rok 1924, kdy lázně navštívilo přes 30 000 hostů. Také správu lázní od kláštera Teplá převzal stát a tím tedy česká společnost. S tímto krokem ale nesouhlasilo vedení lázeňské radnice, které bylo německé národnosti. Nová lázeňská společnost se začala zaměřovat více na zisk než na rozvoj lázeňství, což zapříčinilo nové protesty proti této společnosti, která pod řízením Prahy ničila celé lázeňství. Naštěstí v roce 1925 stát přiděluje správu jiné společnosti, která se zasloužila o slibný rozvoj lázní. Do Mariánských Lázní se opět začaly sjíždět známé osobnosti – nechyběl Tomáš Garrigue Masaryk, bulharský král Ferdinand, atp. Roku 1929 byl překonán rekord návštěvnosti města – neuvěřitelných 41 226 hostů.¹⁹³ Zajímavé bylo zjištění o rozložení hostů z jednotlivých států – hostů z Německa a Rakouska do lázní zavítalo neuvěřitelných 63%, zatímco z Československa pouhých 12%, z Polska 9%, zbylá procenta byla zastoupena z různých částí Evropy.¹⁹⁴ Tady můžeme názorně rozpoznat, pod jakým zahraničním vlivem se město nacházelo. Dále pak v tomto roce došlo k vybudování Dyleňského vodovodu, což mělo velký vliv na kvalitu vody do Mariánských Lázní.

Roku 1931 vstoupila světová krize i do Mariánských Lázní. Lidé nemají ani pomyšlení jezdit na lázeňské pobyty a tak rapidně klesá návštěvnost města. Ve městě roste počet hotelů a penzionů, které ale jdou vlivem daňového systému do dražby a prodávají se s velikou ztrátou. Také značně narůstá nezaměstnanost a tak se z ještě nedávno bohatého okresu stává jedna z nejchudších částí Československa. Němečtí obyvatelé postupně začali odcházet za prací do Německa a Mariánské Lázně se postupně stávaly snadným cílem nově se rodícího nacismu, jelikož město bylo bez zemědělství a průmyslu.

¹⁹⁰ ŠVANDRLÍK, Richard, Historie Židů v Mariánských Lázních, Mar. Lázně 2005, s. 24

¹⁹¹ Tamtéž

¹⁹² https://www.hamelika.cz/?cz_marianskolazenske-analy-1193-%E2%80%93-1990,49

¹⁹³ https://www.hamelika.cz/?cz_marianskolazenske-analy-1193-%E2%80%93-1990,49

¹⁹⁴ https://www.hamelika.cz/?cz_marianskolazenske-analy-1193-%E2%80%93-1990,49

Další tragedií pro město byla pohroma, která se odehrála roku 1933. Profesor Lessing – známý svým protinacistickým postojem, musel utéct z nacistického Německa. Pouhé dva měsíce po převzetí moci Adolfem Hitlerem prchá se svou rodinou do Prahy, a jelikož byly Mariánské Lázně převážně osídlené německým obyvatelstvem, vybral si právě toto město jako svůj nový domov. Profesor se usídlil zprvu na hotelu Miramonte, později dostal k dispozici od Dr. Starka vilu Edelweiss.¹⁹⁵ V Německu byli velmi pobouřeni profesoremovou emigrací a tak na něj byla vypsána odměna – měli ho unést zpátky do Německa. Nutno podotknout, že se profesor v Mariánských Lázních cítil bezpečně a odmítal i ochranu v podobě četníků. Na výzvy z Německa reagovali někteří Němci z okolí města. Když se profesor vracel 29. srpna 1933 z Prahy, celou cestu od nádraží ho sledoval Rudolf Zischa a Max Eckert.¹⁹⁶ Když profesor dorazil domů, zasedl ke svému stolu v pracovně a skrz okno ho dvěma ranami z pistole zasáhli. Profesor bohužel druhý den na následky zranění podlehl v městské nemocnici. Vrahům se povedlo utéct do Německa, kde dostali tučnou odměnu. Celý svět byl v šoku, co se odehrálo, a začaly se pořádat akce proti hitlerovskému režimu. Návštěvnost Mariánských Lázní začala kriticky klesat, hosté se již ve městě necítili bezpečně. Ani tomuto městu se nacistická ideologie nevyhnula, ať už se město bránilo jakkoliv.

5.2. Rok 1938 v Mariánských Lázních

Ještě roku 1937 se dokázalo město představit světu v oslňujícím lesku. V srpnu tohoto roku se zde konal III. světový kongres Židovstva, jehož představitelé se do města sjeli z různých koutů zemí. Mezi známými osobnostmi, byla řada významných a všeobecně známých velkorabínů jako např. rabín von Alexandrow nebo rabín von Sochačov.¹⁹⁷ Každého doprovázela celá rodina a štáb služebníků. Noviny, plné optimismu uváděly, že je v příštích týdnech očekáváno ještě 70 zázračných rabínů a knížat thóry, kteří se chystají po osmi letech k novému jednání o problémech židovstva.¹⁹⁸

Mariánské Lázně s blížícím se rokem 1938 ovládla Henleinova strana SdP a tak se město stávalo čím dál tím více nacistické. České obyvatelstvo bylo v menšině a tak byly na denním pořádku útoky proti Čechům z řad německých obyvatel. V této době ve

¹⁹⁵ https://www.hamelika.cz/?cz_marianskolazenske-analy-1193-%E2%80%93-1990,49

¹⁹⁶ ŠVANDRLÍK, Richard, Historie Židů v Mariánských Lázních, Mar. Lázně 2005, s. 28

¹⁹⁷ https://www.hamelika.cz/?cz_hamelika-iii-svetovy-zidovsky-kongres-v-marianskych-laznich,91

¹⁹⁸ Marienbader Zeitung z 22. července 1937

městě žilo pouhých 650 českých obyvatel, oproti tomu těch německých bylo přes 7 000. Když bylo Rakousko připojeno k Německu, reagovali sudetští Němci podobně jako Němci v říši: „*Celá veřejnost, zejména v hostincích, o připojení Rakouska diskutuje, vítá je a podporuje.*“¹⁹⁹ Ještě v den invaze Wehrmachtu do Rakouska se mezi přesvědčenými přívrženci SdP rozšířil názor, že teď přijde na řadu Československo. Dne 14. března se v Chebu shromáždilo 2 200 osob, v Mariánských Lázních 900, aby oslavily anšlus Rakouska.²⁰⁰ Mariánské Lázně se staly základnou SdP a i přes veškeré problémy, kterým strana později čelila, obyvatelstvo Mariánských Lázní s důvěrou plní pokyny senátora Ludwiga Franka.²⁰¹ Situace, ve které se město momentálně nacházelo, znamenalo jediné – odjezd téměř všech lázeňských hostů, což se stalo pro městskou ekonomiku zcela katastrofální.

Situace se ve městě začala vyostřovat od 12. září, kdy Adolf Hitler přednesl projev v Norimberku s cílem zasáhnout přímo Československo. V pohraničí proto začalo opravdové peklo, které se projevovalo především na českých četnících, obchodech a civilistech. V Plané u Mariánských Lázní byla napadena česká četnická stanice, ve které došlo dokonce ke střelbě. V Chebu pak tato akce Němců proti Čechům došla k protestům proti celé Československé republice. V těchto koutech pohraničí bylo 15. září vyhlášeno vládou stanné právo a Henleinova strana byla rozpuštěna. Poté, co Henlein prchl do Německa, začal formovat proti republice tzv. Sudetoněmecký Freikorps²⁰², který začal narušovat hranice a vyvolával provokace namířené proti Československu. O týden později, 21. září Freikorps získal celý ašský výběžek, zajal veškeré české obyvatelstvo a o den později místní Němci vyhlásili toto území za území německé Říše. Mrtvých začalo přibývat, navíc se Mariánských Lázní plně zmocnili němečtí členové SdP, kteří obsadili veškeré úřady. Na to reagovala československá vláda, která na místo poslala československé oddíly, a zbylým členům SdP nezbylo nic jiného, než utéct z města. I tak se ale blíží doba, kdy budou Mariánské Lázně plně pod německou režii.

Když Československo přijalo podmínky Mnichovské dohody, Mariánské Lázně společně s celým pohraničím připadlo Německu. Do města vstoupila vojska Wehrmachtu se vši slávou, na domech visely vlajky s hákovým křížem a naprostá

¹⁹⁹ BRANDES, Detlef, Sudetští Němci v krizovém roce 1938, Argo 2012, s. 64

²⁰⁰ Tamtéž, s. 65

²⁰¹ Tamtéž, s. 259

²⁰² Sudetoněmecká polovojenská organizace založená v září 1938 za účelem destabilizace situace v pohraničí pomocí ozbrojených útoků apod. Jinak také tzv. Ordneři

většina obyvatel jásala. Místní obyvatelé věřili, že pro město i pro ně nastává konečně zlatá doba. Bylo jasné, že české obyvatelstvo by zažívalo obrovská muka a tak někteří odešli ještě před zářím 1938 dobrovolně a ti, kteří se rozhodli zůstat, byli donuceni po příjezdu německých jednotek město definitivně opustit.

5.3. Mariánské Lázně za druhé světové války

Za druhé světové války se očekávalo, že bude město vzorovými láznemi s prosperující ekonomikou, což se samozřejmě nestalo. Správu města začali řídit říšští Němci, nikoliv místní obyvatelé. Nové řízení města se projevilo hned o křišťálové noci 9. listopadu 1938, kdy byla vypálena jako v jiných městech či obcích nádherná synagoga. Ulice, ve které synagoga stála byla ihned přejmenována na Adolf Hitler Strasse a tak se pomalu ale jistě život ve městě měnil k horšímu. I přesto převládala mezi obyvateli myšlenka, která jasně poukazovala na smysl německého národa, který si jde tvrdě za svobodou. „*V Mariánských Lázních se rozezněly v poledne 4. října 1939 zvony kostelů na oslavu obsazené Varšavy a zvonění trvalo celou hodinu. Té slávy! Toho nadšení!*“ Popisuje Mariánskolázeňská kronika z roku 1939. Později se zvony rozezněly podruhé, tentokrát na oslavu dobytí Paříže. Rok 1941 je do historie města zapsán jako poslední rok ve znamení lázeňských a pouze německých hostů, kterých bylo 19 735. Roky 1942 a 1943 znamenají jediné – obrat ve vedení války a je jasné, že ke konečnému vítězství má Německo hodně daleko. Mariánské Lázně se pomalu stávají lazaretním městem. Mnoho domů, mezi nimi i domy židovské, byly využívány jako vojenské lazarety Wehrmachtu. Byly odstraněny názvy ulic po Baschovi, Kirschovi a dalších. Např. Štefanova ulice dostala jméno Reinhardt – Haydrich – Strasse, Masarykova ulice byla symbolicky přejmenována na Konrád – Henlein – Strasse.

Město bylo přeplněno nemocnými, byla sem přemístěna i nemocnice z Berlína. K tomu se sem začali stěhovat Němci z vybombardovaných měst z vnitrozemí Německa, vznikla zde porodnice svobodných matek i ubytovny zdravotních sester a doktorů. Roku 1944 město zažívá první letecké popluchy ve své historii a je přeplněn strachem. Takovýto život si jistě obyvatelé Mariánských Lázní při vítání Wehrmachtu nepředstavovali. Během deseti let se z krásného a prosperujícího města stává nemocniční areál plný bolesti, strachu a utrpení.

Roku 1945 se německá situace rychle zhoršuje. Obyvatelům města již nezbývá nic jiného, než si zvyknout na letecké popluchy a zvuky bombardování, které sem doléhají

z Norimberka a ostatních měst. Do města prchá spousta uprchlíků, takže se začíná přeplňovat. V domech se už tak tísnili tisíce zraněných a k tomu přicházeli další stovky a tisíce utečenců. Na konci války měly Mariánské Lázně přes 40 000 obyvatel. Díky častým náletům byl omezen i provoz na železnici a tak byli obyvatelé odkázáni na nepravidelnou dopravu osobních vlaků. Postupně se začínají zavírat i městské školy, ve kterých některé třídy slouží jako další místnosti lazaretů a učitelé dostávají doporučení, aby děti vyučovali v soukromí. Na konci února roku 1945 se do Mariánských Lázní dostávají tzv. hloubkaři, o kterých jsem se zmiňovala v dřívějších kapitolách. Nejčastějším cílem náletů je malé letiště u Sklářů nedaleko Mariánských Lázní, které je bombardováno až do konce války. V průběhu roku 1945 procházely městem pochody smrti vězňů z koncentračních táborů za doprovodu příslušníku SS.²⁰³ Mezi nimi byly i pochody židovských žen a jeden z nich dokonce na jaře roku 1945 přenocoval pod širým nebem, na holé zdi přímo na lázeňské kolonádě. Dne 9. dubna začala v okolí výstavba protitankových zátarasů a zákopů a v polovině dubna byla hloubkaři zasažena elektrárna, díky které město přichází i o tramvajovou dopravu. Obchody již v tomto měsíci nemají co prodávat a tak se rapidně snižuje jejich otevírací doba. V dubnu se také nadobro zastavila výuka žáků a 14. dubna „*projíždějí v nepřetržitém sledu ve dne v noci od západu kolony aut s německými důstojníky, s Wehrmachtem, s děvčaty a s různým materiálem směrem na Planou.*“²⁰⁴

Dne 18. dubna měli všichni praceschopní lidé nařízeno začít stavět protiletadlové kryty a různé zátarasy. Mnoho lidí ale nepřišlo, protože jim bylo již jasné, že je válka prohraná. O dva dny později, 20. dubna jsou hluché telefony, zastavily se veškeré vlaky a město začíná strádat i co se potravin týče. V tento den si veškeré vojenské špičky ve městě začaly uvědomovat vážnost situace a tak zmizely veškeré vlajky a obrazy A. Hitlera, i přes to, že měl vůdce narozeniny. I přes to byla nacistická síla ve městě ještě dostatečně silná a denně vykonávala rozsudky smrti nad dezertéry na tenisových kurtech u Lesního pramene. Dne 22. dubna bylo rozhodnuto o tom, že se město stane lazaretním městem a tím pádem se nebude bránit. Na příjezdových cestách se začaly objevovat cedule s nápisy „Lazaretní město“. V této chvíli už nefungovalo telefonické spojení, nešel rozhlas a nevycházely ani noviny. Jediné, co obyvatelé města věděli, bylo, že je obklíčen Berlín a blíží se americké tanky.

²⁰³ ŠVANDRLÍK, Richard, Historie Židů v Mariánských Lázních, Mar. Lázně 2005, s. 44

²⁰⁴ Lerchlova válečná kronika v roce 1945

V okolních vesnicích se ale obyvatelé museli připravovat. Na silničních úsecích se postupně začaly připravovat zátarasy proti tankům a dokonce byla určena i místa k vyhození do povětří. Většina obyvatel již ale nechtěla bojovat za říši, která je stejně ztracena a tak např. na úseku Velká Hleďsebe – Drmoul německé ženy odstraňovaly protitankové zátarasy několikrát za sebou, protože je německé jednotky neustále obnovovaly. Spousta občanů Mariánských Lázní ale stále věřilo ve vítězství. Henlein dokonce vydal rozkaz zničit cedule s názvem „Lazaretní město“ a nařídil bojovat mužům, ženám i mládeži, aby bojovali do posledního dechu. Jejich poslední záchranou byl Cheb, který ale po krvavých a několikahodinových bojích padl. Po pádu Chebu se městem přemísťovalo několik velkých německých armádních skupin, které mířily k Tepelské vrchovině, kde se měla formovat nová vojenská obrana.²⁰⁵ Město se tak ocitlo bez ochrany. Dne 2. května dorazila do města zpráva, že je A. Hitler mrtev a to bylo také naposledy, kdy ve městě byly vidět vlajky s hákovým křížem a portréty vůdce.

O čtyři dny později, 6. května 1945 pro Mariánské Lázně válka skončila. Dopoledne kolem 11:00 hodiny projížděly po Hlavní třídě první americké tanky a do města vstoupila 97. pěší divize.²⁰⁶ Pro spoustu německých občanů to nebylo osvobození, ale porážka jejich Říše, která je několik let zpět osvobodila od českého útlaku a proto jich mnoho spáchalo sebevraždu. Dne 8. května skončila válka kapitulací Německa, ale většina občanů nevěděla o skončení Mnichovské dohody a tak se domnívali, že stále patří pod Německo. Až 10. května bylo oficiálně vyhlášeno, že celé Chebsko je opět součástí obnovené republiky. Ačkoliv si Mariánské Lázně během války procházely těžkým obdobím, ničivé následky se jim snad možná i zázrakem vyhnuly. Celkově bylo zničeno deset domů a dvanáct bytů z celkového počtu 5 351 budov a 10 455 bytů. Mezi americkými vojáky, kteří obsadili město, byli i Židé, kteří bojovali proti nacistům v řadách americké armády.

5.4. Židovské obyvatelstvo v Mariánských Lázních před rokem 1945

Židovské obyvatelstvo se v Mariánských Lázních vyskytovalo už od počátků. Židé byli prvními hosty v pustém údolí, ještě před založením Mariánských Lázní, přicházeli jako zvědaví hosté z okolních sousedství – z Drmoulu, Lázní Kynžvartu či Chodové

²⁰⁵ Kronika Chodové Plané 1945

²⁰⁶ ŠVANDRLÍK, Richard, Historie Židů v Mariánských Lázních, Mar. Lázně 2005, s. 44

Plané. V letních měsících přicházeli k pramenům, popíjeli kyselky a koupali se v bažině Mariina pramene.²⁰⁷ Roku 1815 začal psát rychtář Seidl první seznamy zdejších hostů a mezi 233 uvedenými hosty bylo nejméně 30 Židů, převážně z Drmoulu, Chodové Plané, Lázní Kynžvartu a Chebu.

Počátky židovské náboženské obce nebyly nijak příznivé. Ačkoliv každý rok přijíždělo nemálo židovských lázeňských hostů a řada židovských kupců prodávala zboží na promenádě v krámcích, mezi majiteli domů v první polovině 19. st. v obci Židy nenalzáme.²⁰⁸ Dokud trvaly vrchnostenské poměry a premonstrátský klášter Teplá vlastnil lázně, nebylo Židům dovoleno usazovat se k trvalému pobytu. Až po revolučním roce 1848 se vše změnilo.

Bez ohledu na vrchnostenské poměry rychle rostl počet židovských hostů a s nimi i potřeba židovské modlitebny, židovského špitálu nebo speciálních košerných kuchyní. Zpočátku se domy pro tyto účely pouze pronajímaly, až později došlo k jejich výstavbám. Roku 1860 vznikl na žádost několika stálých židovských hostů lázní židovský výbor pro stavbu špitálu a modlitebny v Mariánských Lázních. V čele výboru stál Šimon Jakob Bunzel z Prahy, který vyhlásil peněžní sbírky, zakoupil pozemek od kláštera Teplá a získal stavební povolení ke stavbě židovské modlitebny a židovského špitálu pro chudší Izraelity.²⁰⁹ Mnoho židovských lázeňských hostů pomohlo prostřednictvím finančních příspěvků a 4. července 1860 byl položen základní kámen. Za pouhý rok, 9. července 1861 byl slavnostně otevřen špitál, o který se zasloužil rabín doktor Meisl z Budapešti. Zde se konaly i židovské bohoslužby, dům byl po celou sezónu plný a dodnes stojí. Dne 1. srpna 1884 došlo ke slavnostnímu otevření a vysvěcení synagogy, která byla postavena v novobyzantském slohu. Po liberálních reformách ve druhé polovině 19. st. získalo židovství další svobody a vzniklo také přání instalovat varhany v synagoze.²¹⁰ To získalo podporu bohatého mariánskolázeňského podnikatele Maxe Halbmayra, který roku 1898 daroval synagoze varhany, ačkoliv sám nebyl Žid.

Léta před první světovou válkou byla pro Mariánské Lázně dobou rozvoje po všech stránkách a staly se kulturním, politickým a společenským centrem na evropské scéně. Přijíždělo spoustu významných osobností, nejvěrnějším hostem lázní byl anglický král Eduard VII., který zde pobýval devětkrát a setkal se v tomto krásném městě i

²⁰⁷ ŠVANDRLÍK, Richard, *Historie Židů v Mariánských Lázních*, Mar. Lázně 2005, s. 5

²⁰⁸ Tamtéž, s. 8

²⁰⁹ Tamtéž, s. 11

²¹⁰ Tamtéž, s. 15

s rakouským císařem Františkem Josefem I. Mezi další významné osobnosti, které poctili město svou návštěvou byl Friedrich Nietzsche, Richard Wagner, Henrik Ibsen, Johann Strauss, Mark Twain a nesmím opomenout ani hosty z židovských řad jako je Sigmund Freud, Franz Kafka nebo rabín Áron Rokach.

Židovská komunita měla v roce 1930 celkem 408 členů (tj. 5,5 % obyvatelstva).²¹¹ Celá komunita vzkvétala pod duchovním vedením rabína Jacoba Diamanta.²¹² Roku 1935 měla zdejší židovská náboženská obec vlastního rabína, kantora a celkově se jejich počet v okrese vyšplhal na 700 osob. V předválečném Československu se židovští obyvatelé lázní podíleli velmi zásadně na rozvoji, především ve zdravotnické a turistické oblasti. Po sčítání lidu roku 1930 bylo v Mariánských Lázních 7 355 obyvatel, z nichž bylo 6 340 Němců (86,3 %), 520 Čechů (7 %), 408 Židů (5,5 %) a 87 ostatních (1,2 %).²¹³ Jelikož město leželo v těsné blízkosti Německa, bylo bouřlivé vystoupení A. Hitlera 30. ledna 1933²¹⁴ ve městě dobře slyšet, znát a cítit. Prvním náznakem blížící se kruté doby byla vražda profesora Theodora Lessinga, která se stala 30. srpna 1933 ve vile Edelweiss. Blížila se doba strachu a konce židovské komunity v Mariánských Lázních.

Roku 1937 se Mariánské Lázně staly naposledy centrem slavnostních událostí. Ve dnech 18. – 24. srpna se konal ve městě III. světový židovský kongres. Areál, ve kterém se akce konala, byl obehnán černou látkou a celé město bylo slavnostně vyzdobeno uvítacími transparenty, plakáty a girlandami. Pouhých patnáct měsíců po této světové konferenci židovstva byla vypálena mariánskolázeňská židovská synagoga. V říjnu 1938 bylo město obsazeno říšskoněmeckým vojskem a přičleněno k Velkoněmecké říši. Dne 7. listopadu 1938 došlo v Paříži k atentátu na německého diplomata barona Ernsta von Ratha a atentátník (sedmnáctiletý polský Žid Herschel Grynszpan) výstřely těžce zranil diplomata, který příštího dne zemřel.²¹⁵ Na tomto atentátu založili nacisté protižidovský pogrom v Německu jako „spontánní akci rozčileného lidu“, přičemž vešla do dějin jako „Křišťálová noc“.

Na počátku října 1938, ještě než dorazili nacističtí vojáci, aby obsadili Mariánské Lázně, opustila většina Čechů, levicových Němců a členové židovské komunity město. Po podepsání Mnichovské dohody v září 1938 uprchlo z pohraničí do vnitrozemí

²¹¹ ŠVANDRLÍK, Richard, Historie Židů v Mariánských Lázních, Mar. Lázně 2005, s. 26

²¹² Tamtéž

²¹³ Tamtéž

²¹⁴ A. Hitler říšským kancléřem

²¹⁵ ŠVANDRLÍK, Richard, Historie Židů v Mariánských Lázních, Mar. Lázně 2005, s. 33

Československa kolem 25 000 Židů.²¹⁶ Ti, kteří zůstali, byli zatčeni a uvězněni nacisty. Rokem 1938 tedy historie židovského obyvatelstva v Mariánských Lázních končí.

²¹⁶ ŠVANDRLÍK, Richard, Historie Židů v Mariánských Lázních, Mar. Lázně 2005, s. 33

6. Drmoul a jeho vznik

Krajina, ve které vznikla tato obec, byla velice nevlídná a divoká pustina. V těchto místech stály staré a nepřístupné lesy, které tvořily důležitou přírodní hranici. Také bažiny nedovolily rychle měnit území. První doloženou zprávou o místě a jméně obce Drmoul je datována do let 1366 – 1368. Obec Durrnmaul byla uvedena mezi lokalitami, které příslušely k tzv. „Novým Čechám“ Karla IV. Nezvyklé jméno Durrnmaul bylo v minulosti vysvětlováno jako zkomolenina německého názvu – v překladu „suchá huba“. Podle pověsti prý loupežníci mezi Hled'sebí a Pozorkou často obrali pocestné tak, že sem přicházeli od Hled'sebe jen „se suchou hubou“ (s holou kůží).²¹⁷ Souvislejší dějiny Drmoulu můžeme sledovat až v období od roku 1455. Území spravoval pan Burián z Gutštejna, který chránil královské zboží a území přináležející k hradu Tachovu vázané manstvím. To dokládá zaznamenaná soudní pře. Drmoul přináležel členům rytířského rodu Fraslů.

Na počátku 16. st. je zaznamenán Drmoul v majetku Wilhelma z Obengergu a Oberndorfu. Dalším nástupcem byl jeden z bratrů rodu rytířů Redwitz – Vít. Roku 1606 byly uděleny hornické svobody Třem Sekerám císařem Rudolfem II. a poté nastal velký majetkoprávní pohyb právě v panství Drmoul. Rychle se rozvíjelo hospodářství, hornictví a spolu s tím i osídlení. Velká část Drmoulského statku připadla v letech 1622 k panství Chodová Planá, které patřilo bavorskému tajnému radovi Theodoru z Haimhausenu. Ten později nechal zanést do zemských desek právo na rabína pro ves Drmoul. Druhá část statku se dostala do majetku Šliků a byla spojena s panstvím Planá. Roku 1674 byly obě části opět majetkově spojeny a od této doby zůstal Drmoul součástí panství Chodová Planá až do zrušení vrchnostenských stavů v roce 1848. Z roku 1850 se pak dozvídáme, že v Drmoulu bylo 835 obyvatel, které tvořilo 187 domácností.

6.1. Drmoul od roku 1918 – 1938

Po celou dobu první republiky lidé v Drmoulu hovořili pouze německy. Česky mluvilo jen několik jedinců, např. učitel ve škole (po roce 1924/25), později jsou zmínky o česky mluvícím pracovníkovi na poště a na úřadech. Přesto docházela do obce řada úředních listin psaných německo – česky.

²¹⁷ Kolektiv autorů, Drmoul u Mariánských Lázní, s. 9

Krátce po válce začaly v mnoha obcích vznikat „vojenské rady“, které zakládali demobilizovaní vojáci, vracející se z front. Stejně tak tomu bylo i v Drmoule a jejich působení bylo pouze dočasné. Roku 1919 znovu zahájilo činnost okresní hejtmanství Mariánské Lázně, když byla potlačena německá Národní rada. Až do podepsání mírových smluv zůstávaly ale poměry po všech stránkách nejasné. Objevovaly se otázky typu: Jaká bude hranice nového státu? Kdo bude řešit nesnáze, které po prohrané válce zanechala habsburská dynastie a pak se rozpadla? V březnu téhož roku vypukly v Sudetech demonstrace Němců, kteří se domáhali uplatnění Wilsonových požadavků, především práva na sebeurčení v novém státě. Demonstrace se valily pohraničím velmi rychle. Zprvu byly poklidné, později začalo docházet ke srážkám s českou policií a vojskem. Vše vyvrcholilo 4. března 1919, kdy při střetech byly zastřeleny v Chebu 2 osoby, v Kadani 27, v Karlových Varech 6, v Kraslicích 15, v Aši 3, ale také na jiných místech docházelo minimálně ke zranění.²¹⁸ Zahynulo 29 žen a 88 mužů, ve stáří od 11 – 68 let. Tento den se stal výročím a byl tradičně uctíván německými občany v první republice jako pamětní den obětí.

Když se posuneme o pár let později, Drmoul se začal rozrůstat. Roku 1927 měla obec 175 domů s čísly popisnými, 1 200 obyvatel, vlastní poštovní úřad a několik hostinců. Drmoul měl už od roku 1885 několik spolků, které hojně pokračovaly. Nechyběl spolek dobrovolných hasičů, chudinský spolek, spolek veteránů, který byl roku 1918 přeměněn na spolek vysloužilých vojáků, německý tělocvičný spolek JAHN, židovský svaz, Pěvecký spolek atp. Bohužel spolky ani jejich spolková činnost nezanechaly žádné zápisy ani protokoly a obrázky a fotografie spolků či jiné doklady po šedesáti letech již neexistují. Máme zápisy, které popisují krutou zimu 1929, kdy se jak Mariánské Lázně, tak Drmoul a okolí ocitli ve velmi nepříjemné situaci. Byl tak obrovský mráz, že sedláci museli na venkově porážet dobytek, který omrzl ve chlévě, ryby hynuly v zamrzlých rybnících, v promrzlých rybnících ležela mrtvá zvěř, hrobníci nemohli kopat hroby, protože země byla tvrdá jako kámen a hasiči nemohli hasit, jelikož voda mrzla v hadicích.²¹⁹ Rok 1931 byl jen pouhým začátkem hospodářské krize, která vyostřovala národnostní napětí. Rozsah krize byl v Německu i v Československu srovnatelný. Roku 1934 činila průmyslová produkce Československa ve srovnání s rokem 1929 66,5 %, zatímco v celosvětovém průměru se již opět pozvedla

²¹⁸ BUCHTELE, Zdeněk, ŠVANDRLÍK, Richard, Drmoul a zaniklá vesnice Cech sv. Víta, Mar. Lázně 2013, s. 32

²¹⁹ Tamtéž, s. 37

na 84,8 %.²²⁰ Hlavním důvodem byl extrémní propad zahraničního obchodu, jehož hodnoty roku 1937 a 1938 činily stále ještě 57 % oproti roku 1929, zatímco národní důchod již opět dosáhl 92 %.²²¹

Drmoul měl 105 nezaměstnaných, tj. 10 %²²² a začaly být vydávány potravinové lístky. Roku 1932 byly zhotoveny plány na vybudování vodovodu v obci. Takových projektů v této době vznikalo opravdu mnoho, ale hospodářská krize těchto let obvykle způsobila, že práce nebyly možné zahájit až do konce druhé světové války. Rok 1935 byl rokem voleb do parlamentu. V Drmoulu bylo 843 voličů a volilo 815 osob. Nejvíce hlasů získala Sudetoněmecká strana – 562 hlasů. Roku 1938 proběhly obecní volby, kde opět vyhrála Sudetoněmecká strana s 694 hlasy a novým starostou se stal Josef Kopetz, který převzal úřední obchody v obci po velmi těžké politicky zkoušené době.²²³

6.2. Drmoul od roku 1938 – 1945

Rok 1938 byl rokem převratu mezi drmoulským obyvatelstvem. Od roku 1918 silně vzrostla nespokojenost sudetských Němců v Československu na nejvyšší stupeň. Němečtí spoluobčané nenacházeli přiměřenou rovnoprávnost ani spolurozhodování, což se projevilo v posledních dvou volbách na vítězství Sudetoněmecké strany, jak jsem již psala výše. Spousta mužů, kteří posléze dostali příkaz k narukování, utekla do Bavorska.

Díky cílené propagandě se Německo jevilo jako ochránce menšin v Československu a veřejné mínění v západních zemích bylo spíše na jeho straně. Potom, co se československá vláda rázně neohradila vůči německému tlaku na půdě Společnosti národů, vzaly bohužel události rychlý spád. Neochota Velké Británie a Francie jít do války proti Německu vedla k mnichovské konferenci, která se uskutečnila v září 1938, kde se rozhodlo o připojení Sudet k Německu. Prezident Edvard Beneš a vláda využili výjimečného stavu a toto ultimátum bez ohledu na názor parlamentu a v rozporu s ústavou přijali.²²⁴ Mnichovskou konferenci následovala první vídeňská arbitráž, kde Československo ztratilo další území ve prospěch Polska a Maďarska.²²⁵

²²⁰ BRANDES, Detlef, *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Argo 2012, s. 29

²²¹ Tamtéž

²²² BUCHTELE, Zdeněk, ŠVANDRLÍK, Richard, *Drmoul a zaniklá vesnice Cech sv. Víta, Mar. Lázně 2013*, s. 37

²²³ Tamtéž, s. 38

²²⁴ Kolektiv autorů, *Dějiny Evropské civilizace II*, Praha 2002, s. 225

²²⁵ Tamtéž

Drmoulští Židé se cítili v ohrožení, měli ještě stále v živé paměti vraždu profesora Lessinga z roku 1933, takže rychle opouštěli Drmoul a nacházeli svá útočiště ve vnitrozemí. Jediným Židem, který v Drmoulu zůstal, byl Ernst Fleschner. Po podepsání Mnichovské dohody opustilo obec i posledních 5 Čechů – četníků. Dne 1. října 1938 vstoupilo do obce německé vojsko a bylo bouřlivě vítáno místními obyvateli s nadějí, že se konečně stanou rovnoprávními občany v novém státním uspořádání. Drmoul a celé Sudety byly tedy nyní součástí hitlerovské „Německé říše“. Když se v březnu 1939 rozpadlo Československo na část českou a slovenskou, dalšího dne německé vojsko obsadilo Čechy a Moravu a byl vyhlášen německý protektorát. Dne 17. května 1939 proběhlo sčítání lidu, kdy Drmoul měl společně s Cechem sv. Víta 1 336 obyvatel. V obci byly zrušeny všechny spolky, organizace i politické strany a byla vyhlášena nová politická struktura v obci. Vše bylo odtěď podřízeno pod Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei neboli NSDAP, muži byli organizováni pod SA nebo SS, ženy pod Frauenschaft a mládež byla ve dvou organizacích – chlapci v Hitlerjugend a dívky v Bund Deutscher Madchen. Vzápětí byli první drmoulští muži povolováni do německé vojenské služby.

Po vypuknutí druhé světové války se obyvatelé Drmoulu museli smířit s tím, že ačkoliv si tolik přáli život v míru, jen tak se ho nedočkají. Po připojení Sudet k Německu očekávali politické uklidnění, ale stali se pouhými svědky událostí, které si většina z nich nepřála a ani nedokázala představit. Hospodářský život se v obci po vypuknutí války velmi změnil, jelikož muži byli povolováni do německé armády a tak byli v hospodářství nahrazováni ženami. Hlavně v zemědělství musely ženy zvládat práci i za muže a ve stájích a na polích se začaly objevovat i děti. Děvčata, když v těchto časech dokončila obecnou školu, musela absolvovat jeden rok pracovní povinnosti a až poté mohla nastoupit na různá pracovní místa. Chlapci byli naopak organizováni v Hitlerjugendu a v rámci této organizace byli zařazováni do různých skupin branné povinnosti a příprav do armády. Od roku 1940 pak byli stále častěji povolováni drmoulští muži na frontu. Když bylo vojensky poraženo Dánsko a Norsko, obsazena Belgie a Holandsko, začala válka o Francii. Někteří z drmoulských mužů se této války účastnili a dlouho neměl Drmoul žádného padlého na frontě. Po vítězství ve Francii dostali první drmoulští vojáci dovolenou a přijeli do obce. Byla to velká sláva, 17. června 1940 zněl drmoulský zvon na oslavu dobytí Paříže a 24. června zazněl znovu, tentokrát za kapitulaci Francie. Ještě dlouho vládlo nadšení v obci a vlály tu

skoro nepřetržitě vlajky s hákovým křížem.²²⁶ Do obce byli následně dovedeni první francouzští, ale i polští zajatci, kteří zde vykonávali nucené práce.

Když byl v září roku 1940 podepsán vojenský pakt Německa, Itálie a Japonska v Berlíně, ke kterému se v listopadu téhož roku přidalo Slovensko, Rumunsko a Maďarsko, Itálie si na Balkánském poloostrově vyvolala vlastní válku, která byla ale neúspěšná a muselo přijít Italům na pomoc německé vojsko. Nakonec byla dobytá Jugoslávie, Řecko a Německo obsadilo také Krétu. Po balkánském tažení došlo dne 22. června 1941 k vyhlášení války Rusku, což vyvolalo mezi drmoulskými občany zvýšený zájem o vojenské události a mnozí správně usoudili, že teprve nyní začala opravdová světová válka.²²⁷ Nastal smutný čas, kdy se rodiny museli rozloučit se všemi bojeschopnými muži, kteří v obci zůstali a nechali je odejít na fronty. Teprve nyní začaly docházet zprávy o prvních zdejších mrtvých v Rusku jako např. Anton Zintl, který byl následně přivezen do obce a byl pohřben na trstěnickém hřbitově se všemi vojenskými poctami.²²⁸

Pokračování války sledovali občané velmi pozorně v rozhlase. Když v lednu roku 1943 padl Stalingrad a ztráty německého vojska se vyšplhaly na 300 000 mužů, přestaly zvonit zvony z okolí a byly odváženy do tavíren k roztavení a k následnému novému válečnému využití. V dubnu 1943 pak byla vyhlášena povinná vojenská služba pro muže od 16 do 65 let a nevyhnula se ani ženám, které měly nastoupit od 17 do 45 let.²²⁹ V září 1943 probíhaly tzv. Dny bojové obrany a průvody Mariánskými Lázněmi a 30. září probíhaly v celém okrese oslavy pěti let připojení Sudet k Německu. O pár měsíců později – již v roce 1944 byly ve městě budovány protiletectvé kryty.

6.3. Drmoul roku 1945

Od konce roku 1944 probíhal čas denních leteckých poplachů. Roku 1945 se blížila americká fronta a nálety amerických stíhaček začínaly už od ranních hodin. Neslavného vývoje světové války si samozřejmě všímali i občané Drmoulu. Z rádia se dovídali, která města byla bombardována a jaké vznikaly ztráty. Přes poplachy, kterých bylo denně jako máku, se ve vsi pracovalo, ačkoliv nízko lítající americké stíhačky práci na

²²⁶ BUCHTELE, Zdeněk, ŠVANDRLÍK, Richard, Drmoul a zaniklá vesnice Cech Sv. Víta, Mar. Lázně 2013, s. 40

²²⁷ Tamtéž, s. 41

²²⁸ Tamtéž

²²⁹ Tamtéž

polích značně znemožňovaly. Navíc častým terčem amerických letadel byly nákladní vozy, které přijížděly vždy od Trstěnic, pár kilometrů od Drmoulu. V březnu 1945 drmouští obyvatelé spatřili to nejhorší. Přes obec procházely pochody vězňů v zuboženém stavu z koncentračních táborů se strážemi SS, ale i kolony židovských žen, které byly rovněž ve velmi špatném zdravotním stavu a byly také hlídány přísnou stráží SS. Několik žen se snažilo o útěk přímo před zraky drmoulských obyvatel, ale většinou byly zastrašeny výstřely do vzduchu od stráže SS. Ně kterým se pokus o útěk podařil, ale i přes to byly ve velkém nebezpečí, že je odhalí právě drmouští. Ně které ženy prosily pouze o přístřeší přes noc. Většinou přespávaly v prázdné, opuštěné stodole, a když měli štěstí, dostali od domácích i něco k snědku. Když stráže SS takové případy pomoci od domácích odhalily, řešily to bičováním obou stran – vězeňkyň i domácích.

V obci byl založen tzv. folkšturm, což byla poslední obranná rezerva. Toto cvičení mělo zajistit, aby se muži naučili zacházet s pancéřovou pěstí. Zanedlouho se přiblížila americká fronta od Západu a musely být povinně budovány tankové zátarasny nejenom folkšturmem, ale i ženami a většími dětmi. V sobotu dopoledne 5. května 1945 se objevila zpráva o tom, že američtí vojáci vstoupili do Trstěnic a tím pádem byli velmi brzy očekáváni i v Drmoule. Jeden zdejší 13letý chlapec na to vzpomíná: *“ Běžel jsem přes Staré domky bez ohledu na nebezpečí po silnici Trstěnice až k prvnímu kopečku a odtud jsem uviděl první cizí tanky. Na zátarasu stále stáli dva němečtí vojáci se zbraněmi a jednou pancéřovou pěstí a očekávali příjezd nepřátel. Najednou se rozlehl rachot motorů a řinčení tankových pásů a na obzoru se vynořily a po silnici se do Drmoulu valili první cizí tanky. Náhle se rozlehla střelba samopalů odkudsi od Gottlova mlýna. Úprkem jsem pádil zpátky k domovu. Ale ještě rychleji než já zmizeli oba vojáci ze zátarasu a prchli neznámo kam. Měli už jistě dobré zkušenosti. S tlukoucím srdcem jsem vpadl domů a vyprávěl, co jsem viděl. Všichni jsme pak čekali, co se bude dít, zvláště pokud bude pokračovat střelba od obránců od Gottlova mlýna a od výjezdu do Drmoulu od Starých domků, neboť bylo slyšet silnou střelbu samopalů, ale i revolverů obránců. Netrvalo však ani čtvrt hodinu a na silnici se objevili ozbrojení američtí vojáci, pochodovali v rozestupu a rozvětvili se u pekařství Mayera do více skupin a směrů. Náhle nastalo ticho a střelba úplně ustala. Lidé zprvu váhali, ale za chvíli vylézali s bílými šátky ze stavení a bílá látka se objevovala také v oknech stavení. Jak se stalo, že zátarasny ze silnice zmizely, to nevím a nedovedu si to vysvětlit, avšak překážky jistě nebyly nijak velké a pro tanky nepřekonatelné. Protože se už nikde neozývala*

*střelba ani jiný vojenský odpor, američtí vojáci pokračovali v opatrném pochodu, ale brzy zastavili a začali se starat o svůj „nášup“ (Nachschub). U vesnického rybníka na Tršisekerské silnici si postavili stan a sem přivezli stravu. Potom šli vojáci do domu čp. 111 Schmidta Franze, a sdělili, že zaberou stavení k přenocování a Němci je musí opustit. Naši sebrali to nejnnutnější a vzali je na půdu, kde si zařídili své přenocování“.*²³⁰

Pro občany Drmoulu skončila válka 30. dubna 1945 osvobozením americkou armádou. Tak zaznamenal události 7. dubna 1946 kronikář Vojtěch Fraylach. Americké vojenské zdroje uvádí jiný sled průjezdu obcí Drmoul, a pokud se budeme řídit jejich informacemi, dne 28. dubna 1945 projížděly obcí části německé druhé pancéřové divize, třetí tankový regiment a 304 regiment tankových grendýrů při ústupu z prostoru Dolní Žandov až Tachov, přes Tirschenreuth, Mohring, Broumov, Zadní Chodov, Trstenice, Drmoul, Mariánské Lázně a odtud přes Skláře, Planou do okolí Plzně, kde se německé jednotky 7. května 1945 vzdaly.²³¹ Tímto ústupem pancéřové německé divize z prostoru od Dolního Žandova až po Tachov se nevyskytovala již žádná větší německá vojenská jednotka. Tato německá pancéřová divize byla protivníkem 97. pěší divize americké armády na přístupech k Chebu. Vzhledem k tomu, že německá i americká divize měla stejný divizní znak – trojzubec na heraldickém štítu, mohlo dojít ke klamnému poznání a tím k chybnému záznamu v obecní kronice i jinde.

97. americká divize zahájila postup osvobozování západních Čech 5. května 1945 v linii Dyleň – Domažlice se svými třemi pluky a dalšími prapory s podporou přiděleného 782 tankového praporu. Jednotka, která obsadila Drmoul, postupovala od Mahringu přes Slatinu, Tachovskou Huť, Tři Sekery, Skelnou Huť, Horní Ves, Trstenice, Drmoul, Mariánské Lázně, okolní obce a zpět do Mariánských Lázní.²³² Jednalo se o 1. prapor, 303 pěšího pluku, rot A, B, C, D za podpory pěti tanků M – 4 Sherman od 1. čety, roty A ze 782 T. B. a 303 praporu polního dělostřelectva své 97. pěší divize.²³³

Ve druhé světové válce padlo 100 občanů německé národnosti z Drmoulu. Na konci války je pak zaznamenán počet obyvatel v obci číslem 1 326. Koncem roku 1945 obecní kronika zaznamenává 1 600 obyvatel a 253 čísel popisných. Nárůst vznikl převážně

²³⁰ BUCHTELE, Zdeněk, ŠVANDRLÍK, Richard, Drmoul a zaniklá vesnice Cech sv. Víta, Mar. Lázně 2013, s. 43

²³¹ Soukromé materiály Růženy KNEDLÍKOVÉ

²³² Tamtéž

²³³ Tamtéž

soustředěním německého obyvatelstva jako národních hostů k vystěhování z Československa. Již 6. června 1945 byla obnovena četnická stanice se čtyřmi českými příslušníky „Veřejné bezpečnosti“ a 1. září 1945/ 46 je zaznamenán první ročník zcela české třídy na základní škole, další ročníky se formovaly.

Naděje německých obyvatel ale přežívala a většina věřila, že je Adolf Hitler stále naživu a že celé Německo zachrání raketou V – 2. Nakonec ale přišlo rozhodnutí, které jasně stanovilo pravidla. Všichni museli opustit Drmoul a stěhovat se po celém Německu i do zámoří. Zanedlouho začali do obce přicházet první čeští osídlenci a byli přijímáni Němci velmi nepřátelsky, protože byli pevně přesvědčení o tom, že Češi zase brzy odejdou. Rozhodnutí, které přišlo později – a to rozhodnutí o odsunu německého obyvatelstva, udělalo těmto nadějím definitivní konec. Bylo jisté, že soužití obou národů vedle sebe v důsledcích ukrutností druhé světové války je neudržitelné, a tak se začal připravovat odsun.

6.4. Odsun Němců z Drmoulu a osídlování obce

Odsuny německých občanů proběhly ve 23 vlnách a řídila je Místní správní komise za pomoci členů SNB. Byly také ustanoveny pomocné komise, např. evakuační, bezpečnostní, bytová atd. Drmoulští byli přesunuti nejprve do zámku v Chodové Plané a do kláštera sv. Anny v Plané a odtud se pak ve vagonech dostávali do ruské zóny. Teprve po 23. únoru 1946 až do srpna 1946 mířily odsuny do americké zóny, do Hesenska a do Bavor.²³⁴ Poslední čtyři odsuny od 16. srpna do 3. října 1946 vedly opět do ruské zóny.²³⁵

Osídlování novými obyvateli se uskutečňovalo poměrně rychle, ostatně celostátní rozhlas stále vyzýval občany k dosídlení pohraničí. Někteří osídlenci přicházeli jen se svými osobními věcmi, drobným nábytkem a hledali nový skutečný domov, který v obci našli a žijí tu dodnes. Jako první přicházeli prostí lidé, neboť před válkou v první republice nebylo vše tak růžové, jak se později vyprávělo a tak do pohraničí přijeli většinou jen tací, kteří neměli praktický žádný majetek. Ti, kteří přišli jako první, využili poválečného zmatku a obsadili ty nejlepší domy v obci, třebaže v nich ještě stále bydlela německá rodina. Vykrádali i celá hospodářství a pak se přesunuli do dalších

²³⁴ BUCHTELE, Zdeněk, ŠVANDRLÍK, Richard, Drmoul a zaniklá vesnice Cech sv. Víta, Mar. Lázně 2013, s. 43

²³⁵ Tamtéž

domů a rabovali znovu. Němcům, kteří se připravovali na odsun, sebrali vše, co mohli a tak Němci neměli kolikrát ani vládou povolený počet kilogramů.

Někteří dosídlenci byli jmenováni do různých funkcí a každý pojal svou novou funkci po svém. Někdo ji vykonával opravdu poctivě a chtěl lidem pomáhat, někdo své pozice zneužíval a kradl a raboval dále. Je znám ojedinělý případ slušnosti, kdy došlo k oficiálnímu předání živnosti původním německým majitelem českému dosídlenci. Byla sepsána předávací listina, ve které byly uvedeny všechny předávané předměty. Nové rodiny středního věku později přijížděli z jižních Čech, Plzně ale i ze Slovenska nákladními vozy se svým nábytkem. Dalším důvodem osidlování pohraničí byl nedostatek pracovních příležitostí. Početné skupiny rodin přicházeli i ze středočeského a jihočeského kraje, z oblasti Klatov, Pošumaví a ze Slezska. Ti z dosídlenců, kteří se rozhodli v Drmoulu zůstat natrvalo, začali hospodařit. Nebyl však dostatek pracovních sil a tak komu to nešlo, rozprodal vše, co mohl.

Koncem června 1945 se celostátně uskutečňoval živelný odsun, který byl naší vládou zastaven. Další transfery německého obyvatelstva již byly řízeny především v první polovině roku 1946. První organizovaný vlak se 40 vagony do amerického pásma se z Mariánských Lázní uskutečnil 25. ledna 1946 a ve 21:00 hodin byl převzat na hranici území americkými jednotkami. Tento transport zahrnoval 1 200 Němců. Každý vlak měl zdravotní doprovod, ve vagonu bylo umístěno 30 osob a bylo možné si i uvařit. Každý si mohl vzít 50kg osobních věcí, zásobu potravin na 10 dní a 1 000 marek. Další transport byl připraven z okresu Planá- 3. února 1946. Němečtí občané z tohoto transferu si mohli ponechat až 130kg osobních věcí, dále pak 1000 marek a zásobu potravin na 10 dní. Pokračování transportů bylo určeno na 5. února 1946, dále na 14. února 1946 např. z Teplé a z Mariánských Lázní, kdy bylo o obou případech převáženo 600 osob. Poslední oficiální transfer z České Republiky byl uskutečněn 29. října 1946.

6.5. Vzpomínky občanů na události z roku 1945 – 1946

Německé rodiny, kterým bylo souzeno vystěhování domků, se musely soustředit do domu čp. 82. Dům byl postaven jako hospoda s malým sálem a bytem. Po červnu 1945 v něm bylo soustředěno 17 osob. Odsun byl řízen správními orgány obce a Sborem národní bezpečnosti SNB, který fungoval od 6. června 1945. Obec Drmoul patřila až do 31. prosince 1948 do plánského okresu. Tito občané měli první odsun určen závěrem roku 1945, jelikož nebyly volné vagony v železniční stanici Planá u Mariánských Lázní.

Část rodin bylo vráceno zpět a další vystěhování se uskutečnilo až v únoru roku 1946. Mnozí měli problém přistěhovat se ke svým příbuzným, kteří žili v Německu již před válkou. Nebyli tam také vítáni a nebylo pro ně žádné místo. Pro ty, co odcházeli až v září 1946 to byla jistě krutá doba, protože jim nebylo dovoleno volně se pohybovat, posedávali kolem domu, neměli dostatek jídla a přiděl jim nemohl dostačovat. Navíc se jim finanční prostředky začaly výrazně tenčít. Noví čeští osadníci jim ze svých možností poskytovali suchý krajíc chleba nebo namazaný marmeládou či margarínem. Z hospodářství čp. 37 a čp. 39 jim poskytovali hrnky mléka. Antifašisté v posledních transferech mohli odjíždět s celým majetkem. V celé republice bylo antifašisty označeno asi 25 000 Němců.

Domek čp. 204 postavil Josef Wamser roku 1924, jeho otec – taktéž Josef Wamser padl v první světové válce. V drmoulské kapli je zapsáno jeho jméno mezi 61 osobami na černé vzpomínkové desce. Domek měl 6 místností bez prádelny, koupelny měl dřevěný záchod, který byl na dvorku. Nový čeští osadníci – rodina A. Knedlíka obývala 2 místnosti domu od března 1946 a do ostatních místností byli vměstnány další rodiny, které byly nazývány „národními hosty“.

V zemědělském stavení čp. 50 bydlel roku 1945 Franz Baier. Po čekání na transfer do Německa byla jeho rodina umístěna do dřevěných budov na hřišti v Chodové Plané, kde čekali týden. Odvoz osobních věcí nejen této rodiny byl uskutečněn na žebříňáku, do kterého byly zapřaženy krávy. Odsun se protáhl na celé 3 týdny. V této době rodinám chyběly potraviny, naštěstí po domluvě s novým osadníkem Jaroslavem Kvášem si během dne pan Baier mohl jezdit pro mléko a chleba. Dva dny před avizovaným odjezdem se pan Baier přišel rozloučit a požádal, jestli by si mohl vzít něco svého. Bylo mu to umožněno a tak došel na půdu, zpoza trámu si vzal uzavřenou sklenici s drobnými věcmi a penězi.²³⁶

²³⁶ Tyto záznamy mi velmi ochotně poskytla paní Růžena Knedlíková, jejíž otec je A. Knedlík a celá jeho rodina byla mezi prvními dosídlenci obce Drmoul

7. Židovské obyvatelstvo v Drmoulu před rokem 1945

Historie drmoulské židovské komunity byla tak stará a významná, že ji nemůžeme opomenout.²³⁷ Roku 1650 zemský sněm stanovil, že Židé nesmějí bydlet nikde jinde, než tam, kde bydleli již před rokem 1618. Dokonce z dochovaných událostí popsané v Plánské kronice zjišťujeme, že plánská hraběnka hledala všemožné způsoby, jak se zbavit zdejší staré židovské obce, která byla v Plané velice silná. Nakonec roku 1683 vylákala lstí Židy z Plané za město a okamžitě vyhlásila přísný a doživotní zákaz jejich vstupu do obce. Plánští Židé našli svá útočiště ve vedlejším chodovoplánském panství Haimhausenů, kteří přijali část rodin do Chodové Plané a část se usadila v Drmoulu.²³⁸ Podle soupisu židovských rodin v Čechách z roku 1724 ve vsi tehdy žilo sedmnáct židovských rodin a nejčastější obživou Židů byl obchod, především s kůžemi, vlnou, sukrem, plátnem, peřím, kořením nebo kožešinovým zbožím. Roku 1850 žilo v obci 835 obyvatel.

Drmoul trpěl mnoha průchody domácích i cizích vojsk v době, kdy byly cesty hůře průchodné po hřebenu Panského vrchu mezi Velkou a Malou Hledšebí. Hrabě Haimhausen byl velmi uznalý a snášenlivý vůči svým poddaným, a tak potvrdil a rozšířil Židům práva na obchodování a provozování činností. Vzhledem k této koncesi byly drmoulské židovské domácnosti osvobozeny od povinnosti vojenského ubytování a ostatních břemen.²³⁹ Ale zároveň za každé právo museli hodně platit. Židé v Drmoule platili vždy na půl roku (na sv. Jiří a na sv. Havla) za ochranu – za jeden dům 7 až 8 zlatých, za vdovu 45 krejcarů, za svobodného syna nad 18 let 45 krejcarů, za svobodnou dceru nad 18 let 30 krejcarů, za synagogu 1 zlatý a 30 krejcarů atd. Novoroční poplatek činil pro Drmoul 3 zlaté. Roku 1767 žilo v Drmoulu osmnáct židovských rodin, roku 1786 bylo ve vsi hlášeno rodin již šestadvacet. Roku 1838 se počet židovských rodin v obci vyšplhal na dvacet devět a domů v jejich vlastnictví se nacházelo třináct. V obci byla také přestavěna ze staré dřevěné synagogy roku 1801 synagoga nová, již kamenná. Časem členů židovské komunity stále ubývalo. V osmdesátých letech 19. st. žilo v Drmoulu sto deset obyvatel židovského vyznání, o patnáct let později se jejich počty snížily na rovných sto osob. Počet Židů každým desetiletím rapidně klesal, roku 1900 činil jejich počet sedmdesát sedm a roku 1930 už jen šestačtyřicet.

²³⁷ KNEDLÍKOVÁ, Růžena, O Drmoulu dávném a současném, Drmoul 2012, s. 9

²³⁸ Tamtéž, s. 10

²³⁹ Tamtéž, s. 13

Židovská komunita zanikla roku 1938, když bylo československé pohraničí připojeno ke Třetí říši. Zbýlé židovské obyvatelstvo opustilo obec především ze strachu o svou budoucnost.

7.1. Židovský hřbitov a Židovská synagoga

Židovské hřbitovy se zpravidla nacházejí mimo obce a stejně tak je tomu i co se týče hřbitova drmoulského. Křesťanské hřbitovy leží v zásadě přímo u kostela, oproti tomu židovské hřbitovy nemohou ležet v bezprostřední blízkosti synagogy a důvod nalézáme ve starých předpisech o rituální čistotě. Kdo přijde do styku s mrtvým nebo s ním je ve stejné místnosti, stává se kultovně nečistým,²⁴⁰ a proto se tedy židovské hřbitovy nacházejí mimo obec. Často také leží na zemědělsky nevyužité ploše.

Židovský hřbitov Drmoul leží asi 400 m severozápadně od centra obce, dnes je obklopen lesy. V Drmoulu jsou stejně tak jako v ostatních objektech, hroby zřizovány v chronologickém pořadí a nejsou odděleny do polí pro ženy, muže, děti, rabíny a významné členy obce. Veškeré hroby jsou orientovány na východ, zemřelí leží na zádech a hledí směrem k Jeruzalému. Nejstarší náhrobek byl znovuobjeven v nedalekém potoce, byl deponován v Muzeu v Mariánských Lázních a dnes je postaven vedle náhrobního kamene č. 242. Na hřbitově v Drmoulu je dochováno 304 náhrobků, včetně fragmentů náhrobků příp. podstavců na zemi a nachází se zde i 5 dvojitých hrobů.²⁴¹ Nejstarším náhrobkem na tomto hřbitově je náhrobek z 12. února 1646, nejmladším pak z 10. července 1936. Většina náhrobků má čitelnou dataci, u 40 z nich se bohužel žádná datace nedochovala.

Na náhrobcích se od středověku nachází texty nejprve čistě hebrejské, až od počátku 19. st. pak nacházíme nápisy německé, což má svůj původ v narůstající liberalizaci a asimilaci. Na většině židovských náhrobků se nachází na zadní straně údaje o narození a úmrtí podle občanského kalendáře (v jazyce dané země – v Drmoulu jen německy), ale drmoulské náhrobky tyto informace nevlastní. Později se tyto údaje přesunuly na přední stranu náhrobku pod hebrejský text a pomalu začala němčina hebrejštinu vytlačovat. Od 20. st. tak v hebrejštině zůstává pouze první, zkrácená řádka a závěrečné požehnání.²⁴²

²⁴⁰ HUTTENMEISTER, Gil, Židovský hřbitov Drmoul, Judischer Friedhof Durrmaul, Mariánské Lázně 2017, s. 9

²⁴¹ Tamtéž

²⁴² Tamtéž, s. 11

K tomuto ústupu docházelo převážně ve velkých městech, v menších obcích o něco později.

Prvním dvojjazyčným drmoulským nápisem je nápis z roku 1829 na náhrobku č. 96 a čistě německé nápisy se začaly vyskytovat od roku 1875, prvně na hrobu č. 246. Velmi oblíbené bylo také německé čtyřverší, které se v Drmoulu vyskytuje hned čtyřikrát. Na hrobě malé dívky čtete: „Spi sladce, dítě milované / dřímej sladce v pokoji / Jen jednou jsi nás zarmoutilo / to když jsi nás opustilo.“ Na hrobu jedné zemřelé matky čtete: „To, co nás pevně objímalo / na tomto místě skrývá se / To pro naše srdce znamenalo / Celý svět, jenž stmívá se“ (hrob č. 273).²⁴³

Epitafy jsou většinou tvořeny podle určitého schématu“ Začínají zpravidla dvěma hebrejskými písmeny pé a nún („p“, „n“) nebo pé a tét („p“, „t“), jenž znamenají: „Zde je pohřben/a“ případně „Zde je ukryt/a“. Je nápadné, že v Drmoulu je u nejstarších náhrobků poměrně důsledně dodržováno pravidlo pé – nún pro muže a pé – tét pro ženy, což se jinde stává zřídka.²⁴⁴ Poté následují informace, zda se jedná o hrob starého mládence, dítěte, muže či ženy nebo panny. Výraz „panna“ označuje neprovdanou ženu nezávisle na jejím věku a odpovídá dnešnímu výrazu „slečna“. Zvláštní postavení pak zaujímají ženy, které zemřely v šestinedělí, neboť zemřely při vykonávání příkázání, které stojí v Bibli v Genesis.²⁴⁵ To je nejspíš také důvodem, proč jsou tzv. šestinedělky často pohřbeny v jednom čestném oddělení hřbitova.

Drmoulská synagoga byla vystavěna roku 1801 a byla to velmi obdivuhodná stavba se světlou a čistou stavební linií. Na vnějším portálu byl umístěn nápis „Chci jít do domu božího“. Rabín, který zastával funkci v Drmoule, měl sídlo pár kilometrů od Drmoulu – v Chodové Plané. Roku 1901 byla celá synagoga renovována a byla vyměněna střecha. Součástí synagogy byla mikve s chladnou i teplou koupelí.²⁴⁶ Dne 9. listopadu 1938 o tzv. Křišťálové noci došlo k vypálení synagogy, ale zakladatelé požáru byly neznámé osoby, které přišly toho dne z neznámého místa, tedy požár nezaložil nikdo z drmoulských občanů. Také byly poničeny staré hroby na drmoulském židovském hřbitově. Nic přesnějšího nám bohužel není známo.

²⁴³ HUTTENMEISTER, Gil, Židovský hřbitov Drmoul, Judischer Friedhof Durrmaul, Mariánské Lázně 2017, s. 11

²⁴⁴ Tamtéž

²⁴⁵ „Ploďte a množte se“

²⁴⁶ KNEDLÍKOVÁ, Růžena, O Drmoulu dávném a současném, Drmoul 2012, s. 15

7.2. Zaniklá obec Cech Svatého Víta

Cech sv. Víta ležel zhruba uprostřed trojúhelníku, tvořeného obcemi Drmoul, Panský vrch a Horní ves. Obec vznikla poměrně pozdě a patřila vždy pod Drmoul jako jeho osada. Obvykle se pod Drmoul zahrnovala i výměra polí, počet obyvatel a zvířectva.

Nejstarší zprávy o Cechu Svatého Víta pochází z roku 1756, z doby katastrofy na dole. V této době měla osada pouhá tři stavení. Oblast kolem Drmoulu a Tří Seker byla už od 16. st. místem významné těžby a zpracovávání kvalitních měděných rud. Ruda pak byla odvážena do nedalekých „Šmelctálů“ (Schmeltzthalů), kde se tavila a rozpracovávala. Mezi tři stavení v osadě patřil tzv. Zámeček, ve kterém se nacházela hornická správa, dále pak hospoda a třetímu stavení se říkalo Knappenburg, což byl poměrně prostorný dům, postavený ze dřeva ve starém lidovém stylu. V něm se původně vyráběla tzv. cementová měď a později tam bydleli horníci. Bohužel roku 1926 vyhořel a na jeho místě postavil Johann Thummerer dům s č. 8. Co se týče katastrofy, která se odehrála roku 1756, máme několik dochovaných záznamů. Např. starý pan Adolf Huttl ji zmiňuje takto“ *„Horníci vozili do hlavní štolý všechno na pramici, když vodu k tomu poskytovalo šest velkých rybníků. Jednoho dne však, bylo to právě o svátku, zapomenul šichtmistr zavřít hráz a voda protrhla všechny rybníkové násypy a všichni horníci se utopili.“* Tato zpráva o používání vody k dopravě do štolý je velmi pozoruhodná, ale je také jedinou zprávou o této činnosti, takže může vyvolat rozpaky. Jiná zpráva o Cechu Svatého Víta se nachází ve vlastivědě „Lander und Volkerkunde“: *„Ve vesničce Cech Svatého Víta (St. Viti Zech) bývalo před časy významné měděné hornické dílo, později těžba kamence a skalice (Alaun und Vitriol), avšak v důsledku nedostatku rud, způsobeném zatopením štolních chodeb v letech 1750 a 1789, bylo vše uzavřeno“*.²⁴⁷

Roku 1890 měl Cech 11 domů a 53 obyvatel. Svého času bývala v Cechu také hrnčírna, využívající pestrobarevné hlíny, ale roku 1896 již nebyla v provozu.²⁴⁸ První polovina 18. st. se vyznačovala mimořádně velikou aktivitou v Cechu. Jak jsem již psala, těžila se zde měděná ruda, která se zpracovávala ve Šmelctálu a následně se koňským spřežením vozila do Norimberka. Co se týče první a druhé světové války, roku 1926 až 1938 se zdvojnásobil počet domů, nejspíš kvůli očekávání těžby uranové rudy. Za první světové války zahynulo na frontách z Drmoulu celkem 52 mužů, není nám

²⁴⁷ Lander und Volkerkunde, IX. Díl, s. 478 (Praha, 1827)

²⁴⁸ BUCHTELE, Zdeněk, ŠVANDRLÍK, Richard: Drmoul a zaniklá vesnice Cech sv. Víta, s. 232

ovšem známo, kolik z nich bylo z Cechu. Druhá světová válka se smutně otiskla do paměti obyvatel Cechu, kdy přinesla mimořádné lidské ztráty – na frontách zahynulo 12 mužů. Někteří z nich byli nezvěstní ještě několik let po válce, a tak byli připočítáni k lidským ztrátám. Po roce 1945 nám chybí zprávy o dosídlení Cechu Svatého Víta, kolik rodin přišlo, nevíme. Jisté ale je, že byl Cech dosídlován a k 31. prosinci 1946 měl Drmoul celkem 440 Čechů, včetně obyvatel Cechu. Už roku 1947 se navrhovalo zchátralé domy Drmoulu strhnout a z toho můžeme usoudit, že v Drmoulu ještě tohoto roku byly domy k dosídlení, ale bohužel ve velmi špatném stavu. Naproti tomu v Cechu byly domy možná o něco kvalitnější, ale nevedla tam jiná cesta než polní cesta z Drmoulu, a tak dosídlenci nejspíš uvažovali o přesídlení právě do vedlejší obce. Po roce 1949 byl Cech už skoro liduprázdný, ale drmoulská kronika nám uvádí, že ještě v létě 1950 byla brigádně opravována polní cesta z Drmoulu do Cechu a tím pádem musela být osada ještě částečně osídlena. Roku 1951 uvádí drmoulská kronika, že byl založen samostatný matriční úřad v Drmoulu a prvním matrikářem se stal Josef Čížek. V seznamu míst, která patřila pod matriční úřad ale již Cech Svatého Víta nenacházíme. Jedním z dalších důvodů pozdějšího zániku osady může být špatný stav budov, kdy některým domům praskalo zdivo, celkově byla narušena jejich statika a tím pádem jim hrozilo propadnutí do poddolovaných prostor pod vsí. Roku 1950 se stal Cech Svatého Víta součástí vojenského prostoru a to může být dalším důvodem, proč tato osada zanikla. Další zprávy o existenci Cechu již nemáme.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala odsunu Němců z Karlovarska. Mým hlavním cílem bylo podat ucelený přehled o této situaci v pohraničí Západních Čech, hlavně co se týče města Mariánské Lázně a obce Drmoul. Dále jsem si kladla za cíl shrnout historické události, které odsunu Němců předcházely. Z tohoto pohledu se domnívám, že jsem své hlavní cíle splnila. Zároveň však musím uznat, že je toto téma velice rozsáhlé a každá kapitola v mé práci by mohla být samostatnou bakalářskou prací.

První kapitola obsahuje souhrn literatury, kterou jsem pro svou práci využila. Ve druhé kapitole jsem se věnovala vývoji československého státu od roku 1918 – 1939, kdy byl vyhlášen protektorát Čechy a Morava. V této části práce jsem se snažila shrnout existenci německé menšiny v nově vzniklém Československu. Menšinová práva německých občanů byla zakotvena v Ústavní listině z roku 1920, přičemž k problematickým oblastem národnostní politiky patřila především oblast školství a jazykového zákona z února 1920. Německé děti navštěvovaly v národnostně smíšených oblastech české školy a v důsledku toho začal narůstat počet čistě českých škol, naopak těch německých rychle ubývalo. Od druhé poloviny dvacátých let se na správě nového státu začali podílet němečtí politici, což přineslo do jisté míry stabilizaci národnostních poměrů. Veliký problém nastal pro Československo v době hospodářské krize, která stát zasáhla o něco později než ostatní státy, za to stabilizace státu trvala velmi dlouho. Největší hospodářské a sociální problémy nastaly v pohraničních oblastech, kde měl nejsilnější zastoupení průmysl orientovaný převážně na export. Důsledkem této krize pak byl rostoucí politický radikalismus, který nejvíce ovlivňoval německé dělníky a sliboval zásadní nápravu a rychlou pomoc. S pojmem radikalismu byla nejvíce spojena Sudetoněmecká strana, kterou ovládal Konrád Henlein. Nespokojenost německého obyvatelstva s politickými stranami, které nedostatečně zastupovaly jejich zájmy a práva, zaručil úspěch této strany. Posledním bolestivým zásahem státu byla Mnichovská dohoda, která nařizovala Československu splnit Hitlerovy požadavky na připojení pohraničí československého státu k německé říši. Dohoda byla dojednána 29. září 1938 a podepsána po půlnoci 30. září 1938, přičemž potvrdila, že Československo má vyjít vstříc i územním požadavkům Polska, které žádalo část Těšínska, a požadavkům Maďarska na jižní Slovensko a Podkarpatskou Rus.

Třetí kapitola se věnuje stručnému přehledu Odsunu Němců z Československa a s tím související jednání se spojenci o odsunu. Snažila jsem se zmínit memoranda, které prezident Edvard Beneš prosazoval. U jeho odpůrců velmi často dochází k tvrzení, že byl autorem myšlenky vyhnání sudetských Němců, ačkoliv se s problematikou odsunu zabýval již před vypuknutím války. Navíc poměrně dlouhou dobu počítal s existencí německého obyvatelstva v Československu. Pozornost byla věnována i mocnostem jako Anglii a Sovětskému svazu a jejich souhlasům a zároveň připomínkám k plánu odsunu. V této kapitole jsem se také zaměřila na popis a průběh tzv. divokého a organizovaného odsunu. Divoký odsun začal okamžitě po skončení druhé světové války a byl na mnoha místech doprovázen brutalitou vůči německému obyvatelstvu. Organizovaný odsun byl zahájen v prosinci roku 1945 a jeho hlavní fáze probíhala roku 1946. Nedílnou součástí této kapitoly je také jednání na konferenci v Postupimi a konfiskace a otázka státního občanství majetku německého obyvatelstva. Zmínila jsem i dekrety prezidenta Edvarda Beneše, které souvisí s danou problematikou odsunu.

Ve své bakalářské práci jsem se snažila co nejvíce nastínit situaci na Karlovarsku v období války a po válce. S tím souvisí příprava odsunu Němců z Karlovarska a později samotný odsun. V polovině třicátých let 20. st. mělo Karlovarsko díky své poloze zásadní význam v aktivitách jak fašistického (henleinovského), tak protifašistického hnutí. Dne 24. dubna 1938 byl v Karlových Varech oficiálně deklarován politický program SdP tzv. Karlovarskými požadavky. Mezi požadavky patřila např. garance zákonné ochrany všech Němců žijících v Československu apod. Po přijetí Mnichovské dohody německé obyvatelstvo Karlovarska přímo jásalo a vnímalo situaci jako naplnění jejich dlouholetých tužeb. Na konci války se Karlovarsko stalo jednou velkou nepřehlednou tranzitní zónou, v níž docházelo k nekontrolovatelnému pohybu značného množství obyvatelstva. Proces transferu německého obyvatelstva během divokého odsunu v druhé polovině roku 1945 provázelo násilí a brutalita jako v jiných částech státu, i když zde byly značné rozdíly mezi jednotlivými okresy. V okresech, které se nacházely pod americkou správou, netrpěli Američané téměř žádné násilí proti německému obyvatelstvu. Odsun Němců znamenal pro karlovarský region velké hospodářské i kulturní škody a některé oblasti se již nikdy nepodařilo zcela osídlit. Odsun německých uprchlíků byl zahájen již krátce po skončení války a prvním transportem vypraveným do Německa byl transport z 16. května 1945, který vyjžděl z Chebu a obsahoval 1 200 osob.

V dalších kapitole jsem se věnovala Mariánským Lázním a obci Drmoul, která je od města vzdálená 4 km. Snažila jsem se nastínit historii a vznik obou obcí, přičemž největší pozornost jsem věnovala okolnostem druhé světové války. Jak v Mariánských Lázních, tak v Drmoulu žilo převážně německé obyvatelstvo, které připojení k Německé říši vítalo. Neopomenula jsem ani židovské obyvatelstvo, které hrálo v počátcích obou obcí značnou roli. Existence této komunity zmizela ve značné míře ještě před válkou. Báli se o svou budoucnost a tak odešli do vnitrozemí československého státu. Mariánské Lázně se v průběhu války staly lazaretním městem, takže ještě nedávná sláva pomalu ale jistě utichla. Město bylo přeplněno nemocnými, byla sem přemístěna i nemocnice z Berlína. Přestávalo se vyučovat ve školách, denně obyvatelé města slyšeli bombardování Norimberka a museli si zvyknout na letecké poplasy, které byly později na denním pořádku. I přes to, že muselo být všem jasné, že Německo válku prohrálo, se v Mariánských Lázních i v Drmoulu začaly stavět barikády, které ale nebyli nic platné. Ženy z Drmoulu dokonce přes zákaz několikrát barikády odklízely, i přes to, že je příslušníci SS stále obnovovali. V květnu roku 1945 pro Mariánské Lázně válka skončila, stejně tak i pro Drmoul. V kapitole o Drmoulu se také zmiňuji o odsunu německého obyvatelstva z této obce a doplňuji informace o vzpomínky občanů na léta 1945 – 1946, které mi velmi ochotně propůjčila kronikářka obce – paní Růžena Knedlíková.

V poslední kapitole jsem se více soustředila na židovské obyvatelstvo Drmoulu a na židovský hřbitov a synagogu. Poslední řádky kapitoly pak patří zaniklé osadě Cechu Svatého Víta, která od počátků patřila pod obec Drmoul a byla místem významné těžby a zpracování kvalitních měděných rud. Tato osada zanikla hned z několika důvodů, přičemž existovala nejspíš až do roku 1950, kdy byla připojena k vojenskému prostoru.

Přínosem práce je podle mého názoru především to, že poskytuje ucelený přehled o událostech týkající se jak odsunu Němců z Československa, tak právě i odsunu Němců z Karlovarského kraje. Mým cílem bylo nastínit události předcházející odsunu a více porozumět této situaci, která se odehrávala i v místě mého bydliště. Mariánské Lázně jsou dnes místem plných lesů, parků a odpočinku, ale ani tomuto městu se hrůzy druhé světové války nevyhnuly. Drmoul je dnes poklidnou vesničkou, ve které by si jen málokdo dokázal představit to, co zde druhá světová válka napáchala. V průběhu psaní této práce mě zaráželo další a další zjištění, že obeznámenost s problematikou odsunu německého obyvatelstva, tedy s událostí, která měla nemalý vliv na vývoj

československé společnosti v poválečném období, není v našich podmínkách do dnešního dne dostačující.

Jsem si vědoma toho, že každá kapitola této práce by mohla být samostatnou bakalářskou či diplomovou prací. Každopádně doufám, že se mi podařilo alespoň nastínit střípky událostí, které se v tomto poválečném státě a především v Karlovarském kraji odehrávaly a že práce poslouží třeba i mladším generacím, které budou mít zájem dozvědět se něco nového o této historii, která ač chceme či nikoliv, je naší součástí.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Marienbader Zeitung z 22. července 1937

Lerchlova válečná kronika v roce 1945

Kronika Chodové Plané 1945

Soukromé materiály Růženy Knedlíkové

Lander und Volkerkunde: díl IX., Praha 1827

Literatura

Tomáš Staněk, Odsun Němců z Československa, Praha 1991

Tomáš Staněk, Adrian von Arburg, Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, Praha 2010

Tomáš Staněk, Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948), Ostrava 1992

Tomáš Staněk, Adrian von Arburg, Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen – září 1945) In: Soudobé dějiny, díl XII.

Antonín Klimek, Velké dějiny zemí Koruny české XIII. svazek, Praha 2006

Kolektiv autorů – Jan Gebhart, Jan Kuklík, Velké dějiny zemí Koruny české, XV. svazek, díl I. a II., Praha 2006

Diskuze nezávislých historiků – Bohumil Černý, Jan Křen, Václav Kural, Milan Otáhal, Češi Němci Odsun, Academia Praha 1990

Richard Švandrlík, Historie Židů v Mariánských Lázních, Mar. Lázně 2005

Karel Řeháček, Němci na Karlovarsku 1945 – 1948, Plzeň 2011

Edvard Beneš, Odsun Němců z Československa – výbor z pamětí, projevů a dokumentů 1940–1947, Praha 1996

Jaroslav Kučera, Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945– 1946, Praha 1992

Jiří Padevět, Krvavé léto 1945, Poválečné násilí v českých zemích, Praha 2016

Věra Olivová, Dějiny první republiky, Praha 2013

Věra Olivová, Dějiny Nové doby, Praha 2008

Věra Olivová, Zápas o Československo 1938, Praha 1996

- Tomáš Dvořák, Vnitřní odsun 1947 – 1953, Brno 2012
- Detlef Brandes, Germanizovat a vysídlit, Nacistická národnostní politika v českých zemích, Praha 2015
- Detlef Brandes, Sudetští Němci v krizovém roce 1938, Argo 2012
- Jitka Chmelíková, Osudy chebských Židů, Cheb 2004
- Josef Škrábek, Sudetští Němci o sobě, Středokluky 2013
- Zdeněk Buchtele, Richard Švandrlík, Drmoul a zaniklá vesnice Cech Svatého Víta, Mariánské Lázně 2013
- Růžena Knedlíková, O Drmoulu dávném a současném, Drmoul 2012
- Tomáš Jílek, Kapitoly z historie Západních Čech 20. století, Plzeň 2010
- Kolektiv autorů, Jiří Beran, Stanislav Burachovič, Jiří Klsák, Pavel Šebesta, Romana Vaicová, Dějiny Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2004
- Karel Richter, Sudety, Praha 2017
- Jitka Chmelíková, Osvobození, Liberation Cheb 1945, Cheb 2005
- Václav Kural, Zdeněk Radvanovský a kol., „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002
- Václav Houžvička, Lukáš Novotný, Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství, Praha 2007
- Z „Hledání domova“ in: Mariánské Lázně, Prameny Dějiny Lidé, Karlovy Vary 1958
- Tomáš Jiránek, Milena Lenderová, Marie Macková, Z dějin české každodennosti, Praha 2010
- Kolektiv autorů, Drmoul u Mariánských Lázní
- Kolektiv autorů – Petr Čornej, Pavel Bělina, kol., Dějiny Evropské civilizace II., Praha 2002
- Gil Huttenmeister, Židovský hřbitov Drmoul, Judischer friedhof Durrmaul, Mariánské Lázně 2017
- Jiří Pernes, 1918: Pro nás svoboda, pro Němce zlý sen, článek v časopisu Živá historie

Internetové zdroje

- https://www.hamelika.cz/?cz_marianskolazenske-analy-1193-%E2%80%93-1990,49
https://www.hamelika.cz/?cz_hamelika-iii-svetovy-zidovsky-kongres-v-marianskych-laznich,91